

İkiye Bölünmüş Bir Hayat: Dağlı Eşkîyadan Serasker Paşaya Koşancalı Halil

Cem Düzen*

A Life Divided in Two: From Mountain Bandit to Serasker Pasha Koşancalı Halil

Abstract ■ This article focuses on the last ten years (1800-1810) of Koşancalı Halil, who rose to prominence during a period when central authority in the Ottoman provinces weakened and local powers expanded their influence in the late 18th and early 19th centuries. Apart from the limited information found in the works of chroniclers about Koşancalı Halil, there has been no study reflected in the literature to date. However, Koşancalı Halil's active life including many different identities such as *subaşı*, *mountain chief*, *mütesellim*, *kethüda*, *muhafız* and *vizier* makes him historically noteworthy. In this regard, Koşancalı Halil's emergence as a mountain bandit affiliated with Pazvandoğlu Osman at the beginning of the 19th century and his subsequent transformation into a serasker pasha is an important example that explains both the struggle for power and dominance among local authorities in the provinces and the integration of informal elements into the centralized structure in the context of central-provincial relations. In this regard, this study on the life of Koşancalı Halil based on Ottoman archival sources illuminates the issues mentioned above while also offering an alternative perspective on topics such as the mountain bandits, the Serbian uprising, and the Ottoman-Russian struggle, which occupy an important place in recent Ottoman history.

Keywords: Koşancalı Halil, Pazvandoğlu Osman, Mountain Bandit, Serasker, Rebel.

Giriş

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti için merkezî otoritenin taşrada giderek zayıfladığı buna karşın yerel güç odaklarının her yönüyle nüfuzlarını arttırdığı bir dönemdi.¹ Merkezi yönetimin yaşadığı zafiyetle eşgüdümlü olarak

* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.

1 Yerel güç odaklarının en önemli sınıfı âyanlardı. Âyanların geçirmiş oldukları siyasi ve ekonomik dönüşümü için Bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*

taşradaki eşkıyalık hareketleri hem istikrarsızlığın hem de iktidar kurmanın araçlarından biri haline geldi. Bu bağlamda Pazvandoğlu Osman ve Dağlı eşkiyası arasındaki kompozisyon, taşrada yaşanan iktidar dönüşümüne iyi bir emsal teşkil etmekteydi. Vidin yamaklarından olan Pazvandoğlu Osman, 1787-1792 Osmanlı-Rus/Avusturya savaşının ardından meydana gelen otorite boşluğunu iyi değerlendirdi. Başkentteki ekâbirle kurduğu ilişki ağı sayesinde Vidin ve Fethü-lislam'daki mukataaların iltizamını elde etmeyi başardı.² Bunun yanında bölgede faaliyet gösteren eşkiya gruplarının kazançlarından da önemli bir pay almaktaydı. Böylece ciddi bir servet oluşturdu³ ve mali bakımdan bölgenin en mühim karakterlerinden birine dönüştü.⁴ Ekonomik gücünün yanında kendini âyan ilan ettirerek, Vidin'deki nüfuzunu genişletmeyi başardı.⁵ Ancak Pazvandoğlu Osman, Vidin'deki kazanımlarıyla yetinecek biri değildi.⁶ Bundan dolayı 1794 itibarıyla

(Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994); Yuzo Nagata, *Muhsinzade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi* (İzmir: Akademi Kitapevi, 1999), s. 38-55; Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), s. 108-109; Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VIII/XIV (1963), s. 51-61; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, XLII/CLXVIII, (1978), s. 667-724; Halil İnalıcık, "The Emergence of big Farms, Çiftlik: State, Landlords and Tenants", *Devlet-i Aliyye*, c. V, ed. Pınar Güven, Tayfun Ulaş (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), s. 422-423; Halil İnalıcık, "Osmanlı Yönetiminde Merkeziyetçilik ve Adem-i Merkeziyetçilik", *Devlet-i Aliyye*, c. IV (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), s. 72-76; Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), s. 397-398; Antonis Anastasopoulos, "Giriş", *Osmanlı İmparatorluğunda Taşra Elitleri*, ed. Antonis Anastasopoulos (İstanbul: Küre Yayınları, 2021), s. 11-33.

- 2 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 61/2699; Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târih-i Sultan Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlil ve Tenkidli Metin*, haz. Mehmet Ali Beyhan, c. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), s. 55-57.
- 3 Vera Mutafchieva, *Kırcaliysko Vreme* (Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1977), s. 129.
- 4 Pazvandoğlu Osman'ın Vidin'deki mülkleri için bakınız: Nagehan Üstündağ Özdemir, "18. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoraması (1790-1808)" (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2014, s. 288-299.
- 5 Konstantin Josef Jireček, *Istoriia Bolgar* (Odessa: 1878), s. 630; Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, c. I, haz. Ziya Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), s. 473; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VI (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1891), s. 294.
- 6 Kemal Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2007, XXXIV, s. 209.

etki alanını Vidin dışına yaymaya çalıştı. Bu minvalde zamanla Sırbistan'ın doğusu ve Bulgaristan'ın kuzeyinde tahakküm kurdu.⁷

Pazvandoğlu Osman'ın Vidin'den başlattığı istilanın itici gücü Dağlı eşkıyasıydı.⁸ Bu noktada 1794-1798 yılları arası eşkıya gruplarının sevk ve idaresinde doğrudan etkin olmakla birlikte bazı dönemler Cenkcioğlu, Emincik⁹, Kara Feyzi¹⁰ ve Macar Ali¹¹ gibi isimlerle yaptığı iş birliği sayesinde faaliyetlerini sürdürdü. Bâbüâlî, Pазvandoğlu Osman'ın faaliyetlerini sona erdirmek için 1798'de Vidin'e

-
- 7 Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016), s. 35; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Humayunları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), s. 120; Barbara Jelavic, *Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, c. I (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), s. 107; Stanford Shaw, *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), s. 133; Mutaftchieva, *Kırcalıysko Vreme*, s. 74-86.
- 8 Küçük Kaynarca sonrasında Rumeli'nin farklı bölgelerinde organize eşkıya hareketleri dikkat çekmeye başladı. Bu çerçevede 1780'lerde Hasköy-Dimetoka ve Dobruca'nın güneyinde ilk eşkıya hareketleri görüldü. Bu gruplar zaman içinde Kırcaali-Hasköy'de "Kırcalı", Şumnu-Hezargrad'da "Deliorman" eşkıyası olarak belirdi. Rumeli'deki eşkıya hareketliliği ilk zamanlar farklı isimler altında tasnif edilmekteydi. Ancak grupların homojen yapısı, Bâbüâlî'nin Rumeli'deki gayrinizami hareketliliği Dağlı eşkıyası olarak tanımlamasında mühim bir etken oldu. Bu ortak tanımın mimarları ise diğer bir adları Dağlı olan Kırcalı eşkıyalarıydı. Yüzyılın sonlarına doğru Vidin eşkıyası adıyla kategorize edilen başka bir grup daha ortaya çıktı. Bu grup, Kırcalı ve Deliorman eşkıyaları gibi yerine göre müstakil hareket eden bir yapılanmadan ziyade doğrudan Pазvandoğlu Osman tarafından idare edilmekteydi. Gruplar arasındaki iş birliği çerçevesinde bu yapılanma da zamanla Dağlı eşkıyası adıyla kompoze edildi. Bu minvalde Rumeli'deki tüm eşkıya hareketliliği Dağlı adı altında birleştirilmiş oldu. Bkz. Mutaftchieva, *Kırcalıysko Vreme*, s. 57-58; Tolga U. Esmer, "Economies of Violence Banditry and Governance in the Ottoman Empire Around 1800", *Past & Present*, CCXXIV (2014), s. 167; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), s. 3; Ahmet Hezarfen, *Rumeli ve Anadolu Âyan ve Eşkıyası*, c. II (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004), s. 209-210; BOA, AE, SSLM.III, 57/3372; BOA, C. ZB, 78/3863; HAT, 181/8294; BOA, HAT, 211/11438.
- 9 Cem Düzen, "Rumeli'de Anarşi Devrine Bir Derkenar: Filibeli Emincik'in Serüveni", *Yakınçağ Tarihine Dair Yazılar-I*, ed. Alpaslan Özdemir, H. Baha Öztunç (Konya: Kömen Yayınları, 2024), s. 5-26.
- 10 Tolga U. Esmer, "A Culture of Rebellion: Networks of Violence and Competing Discourses of Justice in the Ottoman Empire 1790-1808" (Doktora Tezi), The University of Chicago, 2009.
- 11 Cem Düzen, "Rumeli'de Asi Bir Voyvoda: Macar Ali Ağa (1792-1798)", *HUMANİ-TAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, XIII/XXV (2025), s. 140-156.

geniş kapsamlı bir harekât düzenledi. Ancak Pazvandoğlu Osman bu harekâttan daha da güçlenmiş şekilde çıktı ve 1799'da vezaretle Vidin muhafızlığını elde etti. Bâbıâli'nin bu ataması, isyan halindeki eşkiyanın merkezi yapıyla bütünleştirilmesi için atılmış geleneksel bir adımdı.¹² Ancak bu atama Pazvandoğlu Osman ve eşkiya arasındaki ilişkiyi sonlandırmadı. Vidin muhafızı, iktidarının temel dinamikleri olan Dağlı eşkiyası ile arasındaki ilişkiyi bitirmesi bir yana gevşemesine dahi izin vermedi. Zira bölgede faaliyet gösteren eşkiya, yaşanan en ufak zafiyette başka bir yerel gücün himayesine girebilirdi. Kaldı ki Vidin'e tâbi Gavur İmam'ın Rusçuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa'ya katılması, eşkiyanın erkler arası geçişine iyi bir örnekti.¹³ Ancak Pazvandoğlu Osman'ın resmî bir hüviyeti haiz olması eşkiya ile doğrudan temasına engeldi. Bu bakımdan hem Dağlı eşkiyasının sevk ve idaresini kontrol altında tutmak hem de bölgedeki gayrinizami gücünü ve kazanımlarını muhafaza etmek için Koşancalı Halil'i ön plana çıkardı.

Koşancalı Halil, uzun yıllar Pazvandoğlu Osman'ın maiyetinde bulundu. Buna karşın yaşamına dair eldeki veriler hayatının son on yılı olan 1800-1810 arasına açık bir şekilde ışık tutmaktadır. Ancak Koşancalı Halil'in bu on yılı sıradan ve tekdüze geçmiş bir zaman aralığı olmaktan ziyade hem bir Dağlı eşkiyası hem de serasker paşa olarak farklı paradigmlar içermektedir. Pazvandoğlu Osman'ın 1807'deki vefatı ise eşkiyadan seraskere dönüşen bir yaşamın kırılma noktasıdır. Bu bakımdan Koşancalı Halil'in son on yılını 1800-1807 ve 1807-1810 yılları arasında ikiye bölmek ve bu bağlamda faaliyetlerini irdelemek hem şahsın kendisini hem de geçirdiği siyasi değişimi anlamakta yardımcı olacaktır.

Koşancalı Halil'in ilk yedi yıllık dönemi Vidin menşeli bir eşkiya figürü olarak geçti. Dağlı isyanları içinde faaliyet gösteren çağdaşlarının geneli aksine iktisadi, siyasi ve toplumsal şartların işleyişi sonucu bir eşkiya olarak ortaya çıkmadı. Bunun yerine Pazvandoğlu'nun hiyerarşisinde yetişen ve bu çerçevede onun kurguladığı bir eşkiya suretinde sahadaki yerini aldı. Zaman içinde bölgedeki diğer Dağlı gruplarıyla tam bir uyum sağladı. Bu minvalde Vidin, Plevne ve Tırnova bölgelerinde faaliyet gösteren Dağlı eşkiyasının önemli bir şefi oldu. Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasındaki faaliyetleri mühim olmakla birlikte 1802'de Eflak'ta yarattığı kaos, bir iç mesele olan Dağlı eşkiyasını uluslararası mahiyete çevirdi.

12 Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016), s. 196-197.

13 Mutaftchieva, *Kırcalisysko Vreme*, s. 285; Aysel Yıldız, *Kenar Adamları ve Bendeleri: Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları, Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2018), s. 24.

Nitekim Dağlı eşkıyasının bölgedeki tahribatıyla oluşan siyasî kriz, Eflak'ta voyvoda atamalarını düzenleyen 1802 fermanı ile son buldu. Bu doğrultuda Rusya, Eflak'ta hatırı sayılır bir yol katetti. Eflak olayları sonrasında Vidin'den Koşancalı Halil'e verilen görev, Belgrad'ın ele geçirilmesiydi. Böylelikle 1804-1806 arası Belgrad'da; resmî yönetim, yamak idaresi ve Sırp asiler arasında değişen kuvvet dengesine maiyetindeki Dağlı eşkıyasıyla katılarak farklı bir güç dinamiği oluştu. Bu kapsamda iki yıl kadar Belgrad'ın fiilen hakimiydi. Bu süreçte asilerle kurduğu ilişki, bir yandan iktidarını sağlamlaştırtırken diğer yandan Sırp isyanının derinleşmesine yol açan önemli sebeplerdendi.

Sırp isyanı gibi yeni yüzyılın getirdiği siyasî dinamik ve konjonktür; Dağlı eşkıyası ve asileri nihayetinde karşı karşıya getirdi. Bu noktada Koşancalı Halil'in Belgrad'ı asilere karşı savunması, onu klasik bir Dağlı profilinden uzaklaştıran ilk adımıydı. Bu adımı, uzun yıllar sadık bir şekilde hizmetinde bulunduğu Pazvandoğlu Osman'ın vefatı izledi. Koşancalı Halil, onun ölümüyle başlayan yeni dönemde siyasi mirasına yoğunlaştı. Vidin'de Pazvandoğlu Osman'ın ardından oluşan güç mücadelesinde takındığı pragmatist tavırla miras kavgasını bitirip, prestij ve gücünü arttırdı. Bunun yanında başkentte birbirini izleyen ihtilallerde de kazanımlarını sürdürdü. Nitekim hem Alemdar Mustafa Paşa hem de ardından gelen iktidar yapısıyla kurduğu patronaj ilişki çerçevesinde önemli bir himaye gördü. Özellikle merkezi bürokrasideki nizâm-ı kadim taraftarlarından gördüğü himaye vezirliğe yükselmesindeki temel dayanaktı. 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşında maiyetinde bulunan eski dönemin eşkıyası yeni dönemin gazileriyle birlikte verdiği hizmet; Dağlı eşkıyasının serasker paşaya dönüşmesindeki en önemli referanstı.

Koşancalı Halil'in yaşamı incelenmeye muhtaç bir hayat hikayesidir. Zira onun yaşamı; Dağlı isyanları, Sırp isyanı ve Osmanlı-Rus savaşı gibi Osmanlı Devleti'ni buhrana sokan temel olaylarda stratejik bir yer tutar. Bu minvalde çalışma, Koşancalı Halil'in zikredilen meseleler üzerindeki yerini konumlandırmaya katkı sunar. Aynı zamanda Tuna ile Balkan arasındaki Dağlı eşkıyasının hangi motivasyonla sistemli ve örgütlü bir hareket halini aldığı, yerel bir eşkıyanın merkezi otoriteyle hangi dinamikler çerçevesinde bütünleştiği ve yükselişinin nasıl mümkün olduğu gibi önemli sorulara cevap üretir. Bu bağlamda literatüre özgün bir katkı sağlar.

1. Erken Dönemi

Koşancalı Halil'in doğum tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Aslında bu durum Osmanlı tarih yazımı içinde genel bir problem teşkil eder. Batı,

nispeten bu problemi kilisenin doğum, evlenme ve ölüm gibi bireyin hayatının en önemli aşamalarını kayıt altına almasıyla çözmektedir.¹⁴ Ancak Osmanlı tarih yazımının temel dinamikleri olan vakanüvislerin kaleme aldığı kroniklerde dahi bireyin yaşamına dair bilgi tatmin edici olmayabilir. Nitekim verilen bilgiler ekse-riyetle kişinin resmî hizmete girdiği zamanı ve sonrasını kapsamaktadır. Bu durum şahsın hayatını devlet odaklı bir bakış açısıyla çizmektedir. Bundan dolayı özellikle XIX. yüzyıl öncesinde yaşamış bireyin hayatına resmî bilgilerden bağımsız bir şekilde ulaşabilme imkânı zayıftır.¹⁵ Bu çerçevede Koşancalı Halil'in hayatının erken dönemleri hakkında da bilinmezlik perdesi kendini göstermektedir.

Koşancalı Halil'in adı ilk olarak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Berkofça özelinde ortaya çıktı. Bu dönem kasaba hem yerel idareciler arasında büyük çekişmelere¹⁶ hem de Dağlı eşkiyasının yoğun saldırılarına maruz kalmaktaydı.¹⁷ Bu kapsamda Berkofça'nın siyasi ve idari bakımdan istikrarsızlığa sürüklenmesi, Pazvandoğlu Osman'ın bölgeyi ele geçirmesi için önemli bir fırsat oldu. 1796'da Vidin'den yapılan saldırılarla Berkofça ele geçirildi ve Pazvandoğlu Osman'ın merkez üslerinden biri konumuna geldi.¹⁸ Pazvandoğlu Osman, Berkofça'da idari bir taksimata giderek, kasabaya ve bağlı karyelere subaşı atadı.¹⁹ Bu çerçevede Koşancalı Halil, Berkofça'nın kuzey doğusunda kalan Koşanca karyesinde²⁰ subaşı olarak görevlendirildi.²¹ Bu noktada Halil'in adı ile özdeşleşen “*Koşancalı*” ifadesinin

14 Ali Akyıldız, “19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, L (2017), s. 221

15 Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997), s. 4; Yüksel Çelik, *Şeyhül Vüzerâ Koca Hüseyin Paşa* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), s. 3; Süheyla Yenidünya Gürgen, *Mehmed Said Haled Efendi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), s. 14.

16 Mutaftchieva, *Kırcaliysko Vreme*, s. 126.

17 Machiel Kiel, “Berkofça”, *DİA*, 1992, V, s. 510.

18 Meryem Kaçan Erdoğan v.dğr., *Tirsinikli İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806) Rusçuk Ayarı* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009), s. 72.

19 BOA, HAT, 70/2948.

20 Koşanca köyü günümüzde Zamfirovo adıyla bilinmektedir. Bkz. M. Türkler Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), s. 379.

21 Grégoire Yakichitch, “Documents et Mémoires: Notes sur Pasvan-oglou 1758-1807”, *La Revue Slave*, II/3 (1906), s. 442; Robert W. Zens, “The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815” (Doktora Tezi), University of Wisconsin-Madison, 2004, s. 166.

doğum yerini değil, tanınırlığını sağlayan ilk görev mahallini işaret ettiği çıkarımı yapılabilir.

Berkofça'daki subaşılardan en mühim vazifesi, Dağlı eşkıyasıyla uyum içinde faaliyet yürütmektir.²² Ancak Pazvandoğlu Osman'ın bölgede başlattığı istila hareketi, uzun soluklu olamadı. Zira Bâbîâli, bölgedeki en büyük problem olarak görülen Vidin'e bir harekât planı hazırladı. Bu çerçevede Kasım 1797'de Pazvandoğlu Osman asi ilan edildi ve Küçük Hüseyin Paşa komutasında hazırlanan ordunun Vidin üzerine yürümesi kararlaştırıldı.²³ Aynı zamanda Rusçuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa gibi yerel güçlerin merkezi otoriteyle birlikte hareket etmesi, Pazvandoğlu Osman'ın bölgede tesis ettiği oluşuma ağır bir darbe vurdu. Pazvandoğlu Osman, yaşanan gelişmeler doğrultusunda Vidin dışındaki tüm elit kuvvetlerini geri çekti.²⁴ Bu minvalde Koşancalı Halil'in subaşı olarak görevi sona erdi ve Vidin'e döndü. Karslı Ali Ağa komutasındaki birlikler ise Şubat 1798'de herhangi bir direniş olmadan Berkofça'yı geri aldı.²⁵ Ancak Küçük Hüseyin Paşa'nın başlattığı kuşatma harekâtında işler yolunda gitmedi. Nitekim ordunun lojistik problemleri, Vidin'in kuşatmaya karşı iyi hazırlanmış olması ve Fransa'nın Mısır'ı işgali gibi temel sebepler kuşatmanın başarısız olmasına neden oldu.²⁶

Vidin'de değişen dengeler, Pazvandoğlu Osman'ın affını sağladı. Ancak aylardır süren kuşatma ve muharebeler onun eşkıyadan oluşan askerî gücünü de bir hayli tırpanladı. Nitekim Pazvandoğlu Osman, bu dönem maiyetinde hizmet veren Dağlı reislerinden Macar Ali ve Emincik gibi iki önemli ismi kaybettiler. Emincik için Vidin'de büyük bir cenaze töreni dahi düzenledi.²⁷ Pazvandoğlu Osman, 1798'deki kayıplarının ardından Dağlı eşkıyasını yeniden ihya yoluna gitti. Bu doğrultuda ilk tercihlerinden biri uzun zamandır maiyetinde bulunan eski subaşı Koşancalı Halil oldu. Bu subaşıdan bir Dağlı reisi profili oluşturdu ve

22 BOA, HAT, 70/2948.

23 Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül Vukuat*, c. III-IV, haz. Neşet Çağatay (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), s. 200; İsmail Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), s. 73-74; Mithad Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021), s. 2273-2276.

24 Rossitsa Gradeva, "Osman Pazvantoglu of Vidin: Between Old and New", *Princeton Papers: Interdisciplinary Journal of Middle Eastern Studies*, 53 (2005), s. 122.

25 BOA, HAT., 59/2656.

26 Nejad Göyünç, "Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, II/3-4 (1952), s. 41-43.

27 Zens, "The Ayanlık", s. 182.

himayesinde yeni bir görev verdi. Bu hamle ile bölgede hem kendine stratejik bir müttefik türetti hem de tarih sahnesinde yıllarca sürecek olan Koşancalı Halil fiğürünü ortaya çıkardı.

2. Rumeli'de Bir Dağlı Şefi

a. Tırnova, Niğbolu ve Plevne'de

Bâbiâli, Haziran 1799'da Pazvandoğlu Osman'a vezaretle Vidin muhafızlığını vererek bölgede sükûneti sağlama adına önemli bir adım attı. Buna karşılık Pazvandoğlu Osman da görünürde himayesindeki eşkıya hareketliliğini minimize ediyor ve bu atamaya karşı şükranını gösteriyordu. Dahası bölgedeki Dağlı eşkıyası lehine herhangi bir hamlede de bulunmuyordu. Bu esnada Bâbiâli, Silistre valisi Musa Paşa (ö. 1808) ile Çirmen ve Tırhala mutasarrıfı Palaslı Mehmed Paşa (ö. 1803) vasıtasıyla Dağlı eşkıyası üzerine oldukça etkili harekâtlar düzenlemekteydi.²⁸ Dağlı eşkıyası üzerine yapılan hamleler ile bölgede Zıştovi ve Lofça tamamen temizlendi. Bu doğrultuda bölgede eşkıya hareketliliği azaltıldı.²⁹ Bâbiâli'nin bölgede uyguladığı tutarlı siyasî ve askerî politikaların karşılığını vermeye başlaması doğal olarak Pazvandoğlu Osman'ın aleyhine bir durumdu. Zira Pazvandoğlu Osman'ın uzun zamandan beri dayandığı en büyük kuvvetlerden biri eşkıya varlığı

28 Rumeli'de görev yapan vüzeranın en önemli gündemi Dağlı eşkıyasıydı. Bu noktada Mehmed Hakkı Paşa ve Palaslı Mehmed Paşa gibi simalar Rumeli'de uzun süredir Dağlı eşkıyasına karşı görev yapan tecrübeli isimlerdi. Bkz. Eyüp Şimşek, "Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa'nın Dağlı Eşkıyası Mehmed Sinab ile Mücadelesi", *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, IX (2023), s. 69-106; Eyüp Şimşek, "Paşa'nın Paşası: Eşkıya Tenkili, İstiklal Yetkisi ve Palaslı Mehmed Paşa", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/XI (2024), s. 121-140.

29 Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda*, s. 70.

ve onun aktif hareketliliği idi. Bâbüâli'nin bölgede bu problemi çözmesi en başta mevcut Vidin muhafızını olumsuz etkileyecekti. Bu doğrultuda Pazvandoğlu Osman yeniden harekete geçerek tıpkı geçmişte olduğu gibi Dağlı eşkıyasının hamipliğine soyundu.³⁰ Daha da ileri giderek emrinde bulunan subaşılarından oluşturduğu birlikleri, örtülü bir şekilde Bâbüâli kuvvetlerine karşı mücadele veren eşkıyaya destek için Tırnova'ya gönderdi.³¹ Ayrıca farklı mevkilerde olduğu gibi, Vidin, Berkofça, İvraca üçgeninde stratejik bir mahalde bulunan Vereniçe'de de eşkıyanın lojistik olarak takviye edilebileceği ve zor bir durumda rahatlıkla ikamet edip kışla olarak kullanılabileceği bir han yaptırdı.³² Böylelikle Vidin'in doğusu ile Balkan dağlarının kuzey sahasında yapılan her türlü eşkıyalık hareketini gerek lojistik gerekse fiili olarak desteklemeye devam etti. Ancak onun için asıl önemli olan bölgede direkt olarak kendisine bağlı kuvvetlerin, mevcut eşkıya hareketliliğini de bünyesine katarak faaliyet göstermesiydi. Bu noktada Pazvandoğlu Osman'ın bir güç olarak bölgeye sevk edilebileceği isimlerin başında Koşancalı Halil gelmekteydi.

Koşancalı Halil, eşkıya hareketliliğini Vidin merkezli bir yapıda toplayabilmek için Plevne'de bulunuyordu.³³ Nitekim 1800 yılının yaz aylarında Dağlı eşkıyası; Tırnova, Plevne, Niğbolu ve Berkofça gibi önemli kentlerin idaresini ele geçirmişti.³⁴ Eşkıyanın elinde bulundurduğu bu şehirlerin genel kontrolü ise Plevne'den sağlanmaktaydı. Bu noktada Plevne kalesi ve merkezinde bulunan Gazi Ali Bey sarayı, bölgedeki eşkıya hareketliliğinin karargâhı konumundaydı.³⁵ Koşancalı Halil de Vidin merkezli tasarlanan eşkıya hareketliliğinin komutanı olarak görevini ifa ediyordu. Esasında bölgede meydana gelen eşkıya istilasının müstakil bir mahiyette olmadığını, eşkıyanın bir komuta merkezinden yönlendirildiğini çevrede görev yapan devlet yetkilileri de bilmekteydi. Nitekim Palaslı Mehmed Paşa, Plevne ve Tırnova'da Vidin menşei eşkıya kadrosunu tespit etmekte gecikmedi.³⁶ Ancak devletin özellikle dış siyasette Mısır meselesi gibi buhranlı bir dönemi yaşıyor olması, Pazvandoğlu Osman'a karşı açıktan bir refleks gösterilmesini güçleştiriyordu. Bu doğrultuda Palaslı Mehmed Paşa da politik davranıp, Pazvandoğlu Osman'ın

30 BOA, HAT, 242/13609.

31 BOA, HAT, 54/2508.

32 BOA, HAT, 72/3028.

33 BOA, HAT, 67/2891-C.

34 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, s. 94.

35 BOA, HAT, 841/37846.

36 BOA, HAT, 67/2891.

adı konmamış fiili isyan durumunu resmî bir mahiyete çevirmekten kaçınıyordu.³⁷ Pazvandoğlu Osman'ın yarattığı fiili durumda, Koşancalı Halil'in en mühim görevlerinden biri; Vidin'in doğusuna yayılmış olan eşkıyanın mevcut durumunu muhafaza etmektir. Bu doğrultuda Lofça gibi birtakım yerleşim yeri dışında, Vidin ve Tırnova arası genel olarak eşkıya kontrolünde bulunmaktaydı. Ancak Bâbîâli, bölgedeki Dağlı eşkıyasının egemenliğini kırmak için Çirmen ve Tırhala mutasarrıfı Palaslı Mehmed ve Silistre Valisi Musa Paşalar komutasında Rusçuk, Hezargrad ve Şumnu ayanlarının da takviye ettiği bir kuvvet meydana getirdi.³⁸ Bu kuvvetin ilk amacı Tırnova'yı eşkiyadan temizlemek ve akabinde batı istikametine bir yürüyüşle eşkıyanın yatağı olarak nitelendirilen Plevne'yi ele geçirmekti.

Palaslı Mehmed Paşa, yardımcı kuvvetleriyle birlikte Mayıs 1800'de Tırnova üzerine yürüyüş başlattı. Bu noktada Koşancalı Halil, Tırnova'nın savunulması ya da en azından kolay bir şekilde ele geçirilmemesi için birtakım önlemler aldı. Zira Tırnova eşkıya elinden kolay çıkarsa, Palaslı Mehmed Paşa'nın kuvvetleri süratli ve dinç bir şekilde Plevne önüne gelecekti. Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri 3 Haziran tarihinde Tırnova önüne geldi.³⁹ Kent önündeki kuvvetlerin sayısal üstünlüğü Tırnova'daki eşkıya ile mukayese edilemezdi. Ancak Palaslı Mehmed Paşa, sayısal üstünlüğüne rağmen eşkıya ile sıcak temas sağlamıyordu. Tırnova'daki çatışmasızlık durumu özellikle III. Selim'i de rahatsız ediyordu.⁴⁰ Nitekim Paşa'nın kararsız tavrı, eşkıyaya vakit kazandırdı. Koşancalı Halil, Tırnova'daki eşkıyaya destek mahiyetinde; Kara Feyzi, Cenkcioğlu, İsaoglu, Manav İbrahim, Hafizoğlu ve Halil Paşa gibi Dağlı reislerinden oluşturduğu birlikle harekete geçti.⁴¹ Plevne'den çıkan eşkıya, 9 Haziran'da hem Tırnova önündeki metrislere hem de civardaki çiftliklerde ikamet eden ihtiyat kuvvetlerine eşzamanlı bir baskın yaptı. Müşterek eşkıya grubunun yaptığı baskın Palaslı Mehmed Paşa ve Tirsinikli İsmail Ağa kuvvetlerinin sert direnişiyle geri püskürtüldü. Tırnova'yı kuşatan birliklerin oldukça kuvvetli olduğunu fark eden Koşancalı Halil, burası için yapılacak bir şeyin olmadığını anladı. Bu sebeple Tırnova'da kuşatmaya direnen eşkıya grubunun güvenli bir şekilde tahliyesi için yeniden bir strateji oluşturdu. Yeni plana göre, Dağlı eşkıyası Tırnova'ya bir saatlik mesafeye kadar geri çekilecek ve Palaslı Mehmed Paşa

37 BOA, *Amedi Kalemi*, A. {AMD, 43/63.

38 BOA, *Mühimme*, (MHM), 212, s. 64-65; BOA, *Cevdet Dahiliye*, (C. DH), 37/1824; C. DH, 85/4236. C. DH, 26/1253.

39 BOA, HAT, 68/2906.

40 BOA, A. {AMD, 43/64.

41 BOA, HAT, 67/2891-C.

kuvvetlerinin kendilerini takip etmesini bekleyeceklerdi. Eğer Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri eşkiyayı takip ederse, Tırnova üzerinde bulunan birlikleri bölünecek ve şehir içinde direnen eşkiya grubu da huruç hareketiyle kentten firar edebilecekti. Ancak eşkiya hareketleri üzerine oldukça tecrübeli olan bölge âyan ve askeri Koşancalı Halil'in bu hareketine aldanmadı. Planın başarısız olması üzerine son bir hamle olarak 10 Haziran günü Palaslı Mehmed Paşa metrislerine bir saldırı daha gerçekleştirildi. Yaşanan çatışmada eşkiya yine etkili olamadı ve Plevne'ye geri çekildi.⁴²

Koşancalı Halil, Plevne'ye çekilmiş olmasına rağmen Tırnova'yı da tamamen gözden çıkarmış değildi. Nitekim bölgenin tam anlamıyla resmî kuvvetlere bırakılması, Plevne'de kendi sonlarını hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Bundan dolayı Kara Feyzi ve Cenkcioğlu komutasında kayda değer bir eşkiya gücünü Tırnova üzerine gönderdi. O esnada ise Tırnova varoşu Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri tarafından ele geçirilmişti. Ancak iç kaleye çekilmiş olan eşkiya, kuvvetli bir direniş göstermeye devam ediyordu. Plevne'den sevk edilen eşkiya grubu ise 8 Temmuz'da Tırnova'ya ulaştı. Destek eşkiya grubu, iç kalede direniş gösteren eşkiya üzerindeki baskıyı hafifletmek için Palaslı Mehmed Paşa kuvvetlerine saldırı düzenledi.⁴³ Selvi yakınlarında meydana gelen çarpışmada eşkiya grubu, ağır kayıp verdi. Bölgede daha fazla tutunamayarak Plevne'ye geri çekildi. Bu teşebbüslerin sonuçsuz kalması, Tırnova'da bulunan eşkiya için sona gelindiğinin işaretiydi. Bu minvalde Palaslı Mehmed Paşa, Tırnova'da eşkiya direnişinin kırılmasıyla iç kaleyi de ele geçirdi.⁴⁴

Tırnova'da eşkiya tehdidi ortadan kalktıktan sonra resmî kuvvetlerin izleyeceği güzergâh ikiye ayrıldı. Bu bağlamda Silistre valisi Musa Paşa, Niğbolu üzerine harekât planı yaparken, Palaslı Mehmed Paşa ise eşkiyanın merkezi olan Plevne'ye yürüyecekti.⁴⁵ Koşancalı Halil'in ise hem Plevne'yi savunacağı hem de Niğbolu'ya destek sağlamak için tüm gücünü ortaya koyacağı açıktı. Bu sebeple Palaslı Mehmed Paşa, Niğbolu'daki Musa Paşa birliklerinin de güvenliğini sağlamalıydı. Aynı zamanda iki şehir arasındaki her türlü iletişimin kesilmesi görevinden de yine o sorumluydu.⁴⁶ Bu doğrultuda Niğbolu ve Plevne üzerine iki farklı ordu hazırlandı. Bâbüali, Niğbolu'nun bir an önce ele geçirilmesine önem veriyordu. Zira eşkiyanın

42 BOA, HAT, 67/2891-D.

43 BOA, HAT, 58/2622; 58/2622-A.

44 BOA, HAT, 66/2855.

45 BOA, HAT, 841/37846.

46 BOA, HAT, 50/2375-B.

Niğbolu'dan Eflak'a geçerek bölgeyi yağmalama ihtimali ciddi bir tehditti.⁴⁷ Bu nedenle III. Selim, Niğbolu'yu kuşatacak olan orduya para, cepthane ve Eflak'tan zahire temin edilmesini istedi.⁴⁸ Hazırlıklarını süratle tamamlayan Niğbolu ordusunun önemli bir kısmı 22 Ağustos 1800 tarihinde Tırnova'dan harekete geçti ve Zıştovi yoluyla Eylül 1800'de Niğbolu önüne gelerek şehri kuşatma altına aldı.⁴⁹

Niğbolu kalesine çekilen yaklaşık beş yüz kişilik eşkıya grubu ise Silistre valisi Musa Paşa'ya karşı şiddetli bir direniş göstermekteydi. Plevne'de bulunan Koşancalı Halil ise Niğbolu kuşatmasını boşa çıkarmak için eşkıya güçlerinden birlik meydana getiriyordu. Bu doğrultuda; Kara Feyzi, Kuleli Mustafa, Celiloğlu, Hafızoğlu, Kara İbrahim ve Selvili Çolak gibi eşkıya reislerinden oluşturduğu grupla 2 Eylül'de Niğbolu üzerine hareket etti. Yaklaşık bin beş yüz kişilik bir eşkıya birliği ile ilk olarak Niğbolu yakınındaki Belene köyüne geldi. Burada Zıştovi âyanı Alish Ağa'nın maiyetinde bölükbaşı olarak görev yapan Boşnak Ağa üzerine baskın yaptı. Aynı zamanda Belene köyü etrafını yaktı. Bu taktik tıpkı Tırnova üzerine yapılan baskın ile aynı içerikteydi. Nitekim Tırnova'da olduğu gibi Niğbolu'da da şehri kuşatan merkezi güçlerin bölünmesini sağlayıp bu durumdan çıkar elde etmeye çalıştı. Bu manevraya karşı Tirsinikli İsmail Ağa da Alemdar Mustafa Ağa'yı Boşnak Ağa'ya destek için Belene'ye gönderdi. Koşancalı Halil, Alemdar Mustafa ve Boşnak Ağalar ile yaşanan çatışma sonrası süratli bir şekilde yönünü Belene'den Niğbolu'ya çevirdi. Zira bu esnada Niğbolu'yu kuşatma altında tutan birliklerin dikkatini Belene'deki muharebeye çekmiş ve kuşatmayı bir müddet için de olsa zafiyete uğratmayı başarmıştı. Bu fırsatı iyi değerlendiren Koşancalı Halil, tüm gücüyle Niğbolu kalesini kuşatan Silistre valisi üzerine hücum etti. Eşkıyanın ani taarruzu karşısında Musa Paşa kuvvetleri kısa bir kaos yaşadı. Koşancalı Halil de yaşanan kaostan faydalanarak kuşatmayı yardı ve iç kaleye ulaşmayı başardı.⁵⁰

Elde edilen başarı, doğal olarak Niğbolu'daki eşkıyanın moralini oldukça yükseltti. III. Selim, Dağlı eşkıyasının Plevne'den Niğbolu'ya ulaşmasını doğrudan Palaslı Mehmed Paşa'nın başarısızlığı olarak görüyordu.⁵¹ Kuşatmanın yarılmasıyla muharebelerdeki psikolojik üstünlük kısa süreliğine de olsa eşkıya lehine döndü. Bu başarı aynı zamanda Koşancalı Halil'in de prestijini arttıran bir olaydı. Nite-

47 BOA, *Cevdet Askeriye*, (C. AS), 1171/52188; *Cevdet Eyalet-i Mümtaze*, (C. MTZ), 3/112.

48 BOA, HAT, 5772609.

49 BOA, HAT, 77/3184; HAT, 61/2705; HAT, 61/2709; HAT, 52/2446.

50 BOA, HAT, 63/2754; HAT, 53/2481.

51 BOA, HAT, 63/2754.

kim kuşatma altında ve akıbetlerinin belirsizliği içinde bulunan eşkıya, onun tüm risklere rağmen Niğbolu'ya ulaşp yanlarında saf tutmasıyla yeniden dirildi. Doğal olarak onun adı eşkıya içinde yükseliyordu. Plevne kuvvetlerinin Niğbolu'ya ulaşması belki kuşatmanın seyrini birkaç gün uzattı. Ancak kaçınılmaz sonun gelmesini engelleyemedi. Silistre valisi Musa Paşa'nın 20 Eylül akşamı Niğbolu kalesi üzerine yaptığı genel taarruz ile eşkıyanın mukavemeti kırıldı. Şehirdeki eşkıya grubu, Tuna sahili boyunca firar etmeyi başardı. Böylelikle Musa Paşa kuvvetleri terk edilen iç kaleyi ele geçirdi.⁵² Burada dikkat çeken husus, Koşancalı Halil ve eşkıya birliklerinin kuşatma altında bulunan bir kente girip, daha sonra şehir düşerken firar edebilme meziyetiydi. Bu durum Dağlı eşkıyasının bölgeyi ne kadar iyi tanıdığını ve hareket kabiliyetinin ne denli üstün olduğunu da bir göstergesiydi. Diğer taraftan Niğbolu'yu kurtaran ordu her ne kadar III. Selim'den takdir görse de⁵³ birliklerin liyakati noktasında soru işareti barındırmaktaydı.

Tırnova ve Niğbolu ciddi uğraş verildikten sonra ele geçirildi. Ancak görünürdeki bu başarıya rağmen gerek Tırnova'da gerekse Niğbolu'da bulunan eşkıya takımı tam anlamıyla ezilmiş değildi. Bundan dolayı kaybedilen şehirlerden Plevne'ye çekilen eşkıya, kentte bulunan mevcut gruplarla birleşerek, bölgede etki alanı yüksek bir güç merkezi oluşturdu. Bu doğrultuda Koşancalı Halil, eşkıya takımının elinde kritik bir mevki olan Plevne'yi savunmak ya da bir müddet daha kontrol altında tutabilmek için yoğun faaliyet göstermekteydi. Bu sırada Berkofça'daki eşkıya grubunun durumu da pek parlak değildi. Nitekim Berkofça, Pazvandoğlu Osman için stratejik önem taşıyan bir mahaldi. Bu noktada Dağlı eşkıyasının Plevne'nin yanı sıra bu mevkiyi de savunması bölgedeki güç mücadelesinin akıbeti açısından önemliydi. Bu sebeple Koşancalı Halil, Berkofça'da zor durumda bulunan eşkıya grubuna destek için Manav İbrahim ve Arslanlıoğlu gibi Dağlı reislerini gönderdi. Ancak bu destek, Plevne'deki eşkıyanın etkinliğini azaltıyordu.⁵⁴ Bunun yanında Plevne'de şartlar güçleştikçe kentteki eşkıyanın sevk ve idaresinde zorluk çekiliyordu. Nitekim şehirdeki eşkıyanın grup grup Selvi'ye doğru firarı, Koşancalı Halil'i daha da zor bir duruma soktu.⁵⁵ Eylül ayında Palaslı Mehmed Paşa, Plevne'ye ulaştığında eşkıyanın zor durumunu kolaylıkla fark ediyordu. Ancak Palaslı Mehmed Paşa yine de ihtiyatı elinden bırakmadı. Zira Paşa'ya göre Koşancalı Halil hala Plevne'deydi ve direniş gösterebilecek yegâne unsurdu.⁵⁶

52 BOA, HAT, 77/3184; HAT, 54/2511; HAT, 53/2481.

53 BOA, HAT, 77/3184.

54 BOA, HAT, 54-2501; 54-2501-A; 51/2376-E.

55 BOA, HAT, 60/2676-A.

56 BOA, HAT, 74/3065.

Palaslı Mehmed Paşa, Plevne'yi ele geçirmek için Bağlarbaşı mevkiinde karargâhını kurdu. Burada Aydın Paşa'nın dışında Şumnu, Rusçuk ve Lofça âyanlarının birlikleri de maiyetine katıldı. Böylelikle Plevne her yönden kuşatma altına alındı.⁵⁷ Kuşatma sırasında eşkiya grubu ve Palaslı Mehmed Paşa birlikleri arasındaki ilk sıcak temas 28 Eylül'de sağlandı. Koşancalı Halil, Plevne'deki kuşatma çemberini geriletebilmek ve karşısında bulunan kuvvetin durumunu da ölçebilme adına akşam saatlerinde bir saldırıda bulundu. Burada meydana gelen çatışmalarda iki tarafta önemli zayıyat verdi. Çatışma sonrasında Palaslı Mehmed Paşa'nın birlikleri pozisyonunu korurken, eşkiya Plevne'ye geri çekildi. Bu ani saldırı, karşıda bulunan kuvvetin durumunu tahlil edebilmek için iyi bir fırsattı. Bu doğrultuda muharebe sonrasında kuşatma birliklerinin üzerine daha geniş kapsamlı bir plan için çalışıldı.

Dağlı eşkiyası 29 Eylül akşamı Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri üzerine ani bir saldırı daha gerçekleştirdi. Bu girişim bir gün önce yapılan ilk temastan daha kapsamlı ve planlı bir şekilde gerçekleştirildi. Koşancalı Halil, Plevne'den çıkardığı eşkiya grubunu üç kol halinde düzenledi. Ayrıca eşkiyanın huruç harekâtında korunması için üç adet top ile saldırı desteklendi.⁵⁸ Plevne'den dışarı yapılan huruç harekâtı için akşam saatleri tercih edildi. Zira Palaslı Mehmed Paşa kuvvetlerini gafil bir anında yakalamak eşkiya grubunun muharebedeki en büyük şansı olacaktı. Bu doğrultuda Palaslı Mehmed Paşa ve Koşancalı Halil kuvvetleri arasında yapılan muharebe yaklaşık beş saat sürdü. İki kuvvet gecenin ileri saatlerine kadar süren çatışmada ağır zayıyat verdi. Eşkiya grubu 29 Eylül'ü 30 Eylül'e bağlayan gece saatlerinde Plevne'ye çekilerek yeniden savunma pozisyonu aldı. Aynı şekilde Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri de Plevne önünde saldırı pozisyonundan savunma pozisyonuna geçti. Böylelikle Plevne içinde ve dışında bulunan kuvvetler birbirlerine karşı müdafaa pozisyonuna geçmiş bulunuyordu. 28 ve 29 Eylül tarihlerinde yaşanan muharebelerin kesin bir kazananı yoksa da Palaslı Mehmed Paşa kuvvetlerinin kuşatmadan savunma pozisyonuna geçmesi, eşkiya grubunun kısmi başarısı olarak görülebilirdi. Ancak Plevne'de kısmi başarılar kazanılmış olsa da geçen zaman Koşancalı Halil ve eşkiya grubu aleyhine işlemekteydi. Zira Koşancalı Halil her türlü ikmal yolu kesilmiş bir şehrin içindeydi ve daha da kötüsü civarda Plevne'ye destek için gelecek herhangi bir eşkiya grubu da bulunmuyordu. Bu durum Plevne'deki eşkiya için kaçınılmaz sonun habercisiydi. Ancak tam bu

57 BOA, HAT, 268/15649; HAT, 79/3271.

58 BOA, HAT, 79/3271; HAT, 75/3117; HAT, 265/14343.

sırada Palaslı Mehmed Paşa'nın karargâhında yaşanan gelişmeler, enerjisini büyük oranda tüketmiş olan eşkıya için bir umut ışığı oldu.

Palaslı Mehmed Paşa, 28 ve 29 Eylül'deki muharebeler sonunda birliklerini bekleme durumuna aldı. Bu bekleyişin iki temel sebebi vardı. Bu sebepler; muharebelerde iki tarafında uğradığı ağır kayıp ve şehirdeki eşkıyanın mevcut durum karşısında daha fazla dayanamayacağı düşüncesiydi. Ancak Plevne önündeki birliklerin pasif durumu, süreç içinde bir huzursuzluk getirmekteydi. Nitekim Palaslı Mehmed Paşa kuvvetlerinin içinde farklı bölgelerden gelen birlikler ve âyanlar vardı. Zaman içinde bu kuvvetlerin birbiri ve Palaslı Mehmed Paşa ile sürtüşmesi karargâhtaki psikolojik atmosferi ağırlaştırıyordu. Nitekim bu atmosferin ilk olumsuz hadisesi 15 Ekim günü açığa çıktı. O sabah Plevne kuvvetlerinin önemli bir kısmını oluşturan Silistre Valisi Musa Paşa'nın kardeşi komutasındaki birlikler habersiz şekilde karargâhtan ayrıldı. Aynı gün Aydın Paşa da Eflak'a görevlendirildiğini öne sürerek birlikleriyle yola çıktı. 16 Ekim gecesi Lofça âyanı Süleyman Ağa'nın çadırında vurularak öldürülmesiyle karargâhta tam bir kriz oluştu. Suikast sonrasında Bayezid Ağa ve Hüseyin Bey komutasındaki Lofça askeri de orduyu terk etti. Böylelikle Palaslı Mehmed Paşa önemli bir gücünü daha kaybetmiş oldu. Bu sırada Pazvandoğlu Osman'ın Plevne'ye on bin kişilik takviye kuvvet gönderdiği şayiasının yayılması, var olan krizi daha da derinleştirdi.

Koşancalı Halil, Palaslı Mehmed Paşa birlikleri içinde yaşanan tüm gelişmeleri yakından takip ediyordu. Nitekim iki hafta içerisinde tüm şartlar değişmiş ve Plevne'deki dengeler tam anlamıyla Dağlı eşkıyasının lehine dönmüştü. Bu çerçevede Koşancalı Halil, Palaslı Mehmed Paşa birliklerinin içine düştüğü durumdan faydalanmak için 16 Ekim gecesi topçu ateşiyle desteklenen bir huruç harekâtı daha gerçekleştirdi. Ancak bu sefer başlatılan harekât bir yarma girişiminden ziyade kuşatma mevzilerini ele geçirmeye yönelikti. Plevne metrislerinde gerçekleşen muharebe saatlerce devam etti. Nihayetinde çatışmaların şiddetlenmesi, Pazvandoğlu Osman'ın destek kuvvet gönderdiği şayiası, orduyu oluşturan kuvvetlerin kıtalarını terk etmesi ve birlikler içindeki karışıklık, metrislerde mücadele eden askeri psikolojik olarak çökertti. Asker, bu duygunun getirdiği dirayetsizlikle muharebe sahasından firar etmeye başladı. Palaslı Mehmed Paşa, ordunun çözülmesi üzerine kuvvetlerine topyekûn geri çekilme talimatı verdi. Bu doğrultuda Plevne güneyindeki Şıpka karyesine doğru geri çekilerek hem mevcut durumu muhafazaya hem de Balkan geçitlerini tutmaya gayret etti.⁵⁹ Bu şekilde Dağlı eşkıyası

59 BOA, HAT, 66/2874-C; 66/2874-D; 66/2874-G; 62/2750-P; 268/15649.

tarafından Plevne kuşatması akamete uğratıldı. Plevne'deki başarı, eşkıyanın Tırnova ve Niğbolu'da başlayan gerilemesini durdurmakla beraber bölgede yeniden toparlanma adına önemli bir fırsat yarattı. Aynı zamanda Koşancalı Halil için kişisel prestij bağlamında mühim bir kazanım oldu. Elde edilen başarıyla birlikte önemli bir figür olarak bölgede etkinliğini arttırmaya devam etti. Bâbîâli, yaklaşan kış mevsimi sebebiyle Plevne harekâtını durdurdu ve Palaslı Mehmed Paşa'ya mansıbına çekilme talimatı verdi.⁶⁰ Böylelikle Plevne önündeki ilk perde Koşancalı Halil ve komutasındaki eşkıya lehine kapanmış oldu.

Bâbîâli, Palaslı Mehmed Paşa ile Plevne'deki eşkıyanın üstesinden gelinemeceğini anladı. Bu doğrultuda Plevne'ye karşı yapılacak yeni bir askeri organizasyon için Silistre Valisi Musa Paşa'nın adı öne çıktı. Zira Musa Paşa, eşkıyaya karşı Niğbolu bölgesinde elde edilen başarının mimarı olarak görünmekteydi. Bu bağlamda Kasım 1800 itibariyle Pazvandoğlu Osman, bölgede devletin aleyhine takip ettiği politikalar sebebiyle vezareti kaldırılarak asi ilan edildi ve uhdesindeki Vidin muhafızlığı görevi de Dağlı eşkıyasıyla mücadele kapsamında Musa Paşa'ya devredildi.⁶¹ Böylelikle Pazvandoğlu Osman'ın fiili olan isyan durumu resmî bir vaziyete büründü. Musa Paşa, Pazvandoğlu Osman ve Koşancalı Halil kış mevsimini Niğbolu, Vidin ve Plevne'de geçirdi. Bâbîâli, kış mevsimi boyunca Musa Paşa'nın emrine bölgedeki vali ve âyanları görevlendirirken⁶² Pazvandoğlu Osman da Arnavutluk ve Bosna dolaylarından birliklerine milis kuvvet topladı.⁶³ Bu sırada Koşancalı Halil ise Pazvandoğlu Osman'ın Vidin'den Plevne'ye sevk ettiği birlikleri konuşlandırmaktaydı.⁶⁴ Böylelikle kış mevsimi boyunca gerek Musa

60 BOA, C. DH, 1/47.

61 BOA, MHM, 212, s. 126-127; C. AS, 427/17745.

62 BOA, C. AS, 1116/49460. Arnavut sekbanlar, Rumeli'de yaşanan kaotik ortamda önemli bir silahlı unsurdur. Bu gruplar XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı ordusu içinde düzenli bir şekilde faaliyet göstermekteydi. Ancak XVIII. yüzyıl boyunca devam eden savaşlar ve mali yapının yaşadığı dönüşüm, topraksız köylülerin sayısını arttırdı. Bu bağlamda Rumele'deki Arnavutların hatırı sayılır bir kısmı taşradaki vezir ve âyanların kapılarında ulûfeli asker/sekban olarak istihdam edildi. Ancak ya görev süreleri bittiğinde ya da kapılarında bulunduğu vezir/âyanın vefatı sonrasında işsiz kalan Arnavut sekbanların memleketlerine dönmeyenleri ya Dağlı eşkıyasına katılıyor ya da kendileri eşkıya grubu oluşturuyordu. Bu çerçevede Arnavut sekbanlar, Rumeli'deki resmî/gayr-i resmî silahlı insan sirkülasyonunu sağlayan önemli bir unsurdur. Bkz. Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişimi Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016), s. 24-37.

63 BOA, C. DH, 89/4437.

64 BOA, HAT, 59/2640-A.

Paşa gerek Pazvandoğlu Osman ve gerekse Koşancalı Halil'in Niğbolu, Vidin ve Plevne'deki hazırlıkları sürdü.

Kış mevsimi boyunca hazırlıklara devam ederken, Plevne'deki eşkıya arasında huzursuzluk günden güne artıyordu. Huzursuzluğun başlıca sebebi ise Pazvandoğlu Osman'ın Vidin'den sevk ettiği toplama birliklerdi. Zira bu birlikler arasında kısa sürede ulûfe problemi ortaya çıktı. Koşancalı Halil'in kendi kuvvetleri, belli bir süredir yan yana olan ve türlü zorluklara göğüs germiş olan eşkıyalardı. Belli bir mazileri olması doğal olarak eşkıya grubu arasında dayanışma duygusunu ortaya çıkarıyordu. Ancak Vidin'den gelen birlikler, Pazvandoğlu Osman'ın Arnavutluk ve Bosna taraflarından topladığı Arnavut sekbanlardan oluşuyordu. Doğal olarak Plevne'deki eşkıya grubuyla aralarında hususi bir bağ bulunmuyordu. Nitekim Plevne'ye geldikleri andan itibaren problem yaratmaya meyilli oldular. Problemin başlıca sebebi olan ulûfe meselesinin çözümü için Koşancalı Halil'in yapacağı pek bir şey yoktu. Zira elinde bu problemi ortadan kaldıracabilecek mali bir kaynağı mevcut değildi. Aslında Arnavut sekbanların ödenmeyen ulûfeleri problem haline getirip, kriz yaratacağı tahmin edilemez değildi. Bu noktada Pazvandoğlu Osman'ın Plevne'nin geleceği için pek ehemmiyet göstermediği de ortaya çıkıyordu. Zira değişen dengeler, Pazvandoğlu Osman için Vidin'in savunulmasını öncelikli konuma getiriyordu. Bundan dolayı Plevne'de yaşananlar salt olarak Koşancalı Halil'in sorunu idi. Bu sırada Musa Paşa, Niğbolu'da son hazırlıklarını yaparken Plevne'deki ulûfe problemini de yakından izlemekteydi. Bu doğrultuda delilbaşı Ahmed ve silahtarı Mehmed Ağalar vasıtasıyla Plevne'deki Arnavut sekbanın komutanı Abdülcem ile iletişim kurdu.⁶⁵ Binbaşı Abdülcem, Musa Paşa'dan sekbanların yetmiş dokuz bin yüz kuruşluk birikmiş aylığını talep etti ve buna karşılık emrindeki iki bin altı yüz sekbanla Silistre valisine katılabileceğini ifade etti.⁶⁶ Bâbiâli, ele geçen fırsatı değerlendirmek için Abdülcem ve komutasındaki Arnavut sekbanın maaş meselesini hızlı bir şekilde çözüme kavuşturdu. Bu çerçevede ihtiyaç duyulan meblağ Musa Paşa'ya gönderildi. Arnavut sekbanlar, maaş meselesinin halledilmesiyle Plevne'yi terk edip, Musa Paşa kuvvetlerine katıldı.⁶⁷

Koşancalı Halil, Arnavut sekbanın Plevne'yi terki hususunda müdahil olabilecek pozisyonda değildi. Aslında müdahil olmasına gerek de yoktu. Zira kentteki iki grup arasındaki doku uyumsuzluğu ortadaydı. Plevne'deki Koşancalı Halil ve

65 BOA, HAT, 56/2559-A; HAT, 56/2559-B.

66 BOA, HAT, 83/3434-A; HAT, 83/3434-D.

67 BOA, HAT, 56/2559-E; HAT, 57/2607-B.

eşkîya grubu yerine göre nam, yerine göre yağma ve temel ilkede büyük efendileri olan Pazvandoğlu Osman'a itaat düsturuyla hareket ederken, Arnavut sekbanı salt olarak ulûfe motivasyonu ile hayatını sürdürmekteydi. Bu doğrultuda iki kuvvetin aynı amaçla bir hedefe yürüyebilme ihtimali zordu. Ancak sebep ne olursa olsun Arnavut sekbanının kenti bu şekilde terk etmesi, Plevne'deki eşkîya üzerinde psikolojik olarak olumsuz bir etki yaratacağı da muhakkaktı. Zira kent savunmasında nitelik olarak çok bir şey kaybedilmiyor gibi görünse de nicelik bakımından bir güç azalması söz konusuydu. Dahası kış boyunca yapılan hazırlıklar da boşa çıkmış oluyordu. Bu durum Musa Paşa'nın Plevne üzerine hareketini de kolaylaştırdı. Paşa, Plevne'den kopardığı Abdülcem komutasındaki Arnavut askerine delilbaşısı Ahmed Ağa'yı başbuğ tayin etti. Hazırladığı birlikleri 9 Şubat 1801 tarihinde Niğbolu'dan Plevne'ye hareket ettirmeyi düşündü. Ancak Arnavut sekbanının aylık meselesinde ufak bir problem yaşanması, Plevne yürüyüşünü sekteye uğrattı. Maşlarla ilgili pürüz de giderildikten sonra birlikler 7 Mart tarihinde Plevne önüne geldi. Koşancalı Halil, Musa Paşa birliklerinin şehri kuşatmasını engellemek ve potansiyellerini anlamak için aynı gün bir taarruz gerçekleştirdi. Ancak taarruz şiddetli şekilde püskürtüldü ve eşkîya Plevne'ye geri çekildi.⁶⁸

Plevne kuşatıldığında kentteki eşkîya da durumun umutsuzluğuyla yüzleşmeye başladı. Zira eşkîya, artık şehre destek gönderebilecek herhangi bir güç olmadığının farkındaydı. Ayrıca Çirmen mutasarrıfı Palaslı Mehmed Paşa'nın birliklerinden daha kararlı bir kuvvetle karşı karşıya oldukları da ortadaydı. Dahası bölgedeki eşkiyanın en güvendiği nokta olan Pazvandoğlu Osman da o an için Plevne'den ziyade Vidin'i düşünmekteydi. Böylelikle Koşancalı Halil ve Plevne'deki eşkîya grubu kendi kaderleriyle baş başa kaldı. Musa Paşa'nın birlikleri de Plevne'nin direniş gösteremeyeceğinin farkındaydı. Bu minvalde Dağlı eşkiyasına son darbeyi vurmak için 10 Mart 1801 tarihinde genel bir taarruz başlatıldı. İyi organize olmuş kuvvetler karşısında umudu ve savaş enerjisi tamamen kaybolmuş bir eşkîya grubu, kısa bir süre direniş gösterebildi. Koşancalı Halil'in savunma esnasında yaralanmasıyla da eşkiyanın direnişi tamamen çöktü ve aynı gün Musa Paşa birlikleri iç kaleyi ele geçirdi.⁶⁹ Bölgedeki eşkiyanın karargâhı konumunda bulunan Plevne'nin ele geçirilmesiyle hem Dağlı eşkiyası hem de Pazvandoğlu Osman'a karşı büyük bir galibiyet alınmış oldu. Koşancalı Halil ise Plevne düşerken yaralı bir şekilde

68 BOA, HAT, 57/2607.

69 BOA, 62/2746-B; Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l Asar ve Haka'iku'l Ahbar [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), s. 535-536.

kentten çıkmayı başardı ve maiyetindeki Dağlı reislerinden Filibeli Kara Mustafa ile Tuna kıyısındaki Lom'a çekildi.⁷⁰

b. Tuna Boyu ve Eflak'ta

Plevne'nin ele geçirilmesiyle bölgede Dağlı eşkiyasına karşı önemli bir darbe vurulduğu açıktı. Ancak eşkiyanın bölgede tahakkümünü ortadan kaldıracı olmak için mevcut harekâtın devamı getirilmeliydi. Bu doğrultuda Musa Paşa'ya bağlı birlikler, Tuna kıyısına çekilen Koşancalı Halil ve muhtelif eşkiya gruplarını takip amacıyla Plevne'nin kuzeyine doğru ilerledi. Bu noktada birliklerin ilk hedefi Rahova oldu. Zira Rahova da tıpkı bölgedeki diğer mahaller gibi eşkiyanın önemli dayanak noktalarından biriydi. Rahova'ya doğru atılan her adım; Pazvandoğlu Osman'ın Vidin'de biraz daha sıkıştırılması demekti. Musa Paşa birlikleri bu enerjiyle harekâta devam ederek 24 Mart 1801 tarihinde Rahova'yı da ele geçirdi.⁷¹ Rahova'dan sonraki hedef Koşancalı Halil'in bulunduğu Lom idi. Ancak Plevne'de eşkiyanın saflarından celbedilen Arnavutlar, Binbaşı Abdülcem liderliğinde ödenmeyen ulûfelerini bahane gösterip Lom'a hareket etmedi. Aynı dönem Musa Paşa'nın Selanik valiliğine tayin haberi, Rahova'daki Arnavutlar tarafından duyuldu ve mevcut kriz daha da büyüdü. Zira Arnavutlar, muhatap olarak Musa Paşa'yı görüyor ve maaş ödemesi yapılmadan Selanik'e gitmesini istemiyordu. Bundan dolayı Rahova'dan Niğbolu'ya gelen Abdülcem komutasındaki Arnavut askeri, Musa Paşa üzerinde baskı oluşturdu. Paşa, mevcut durumun aleyhe döndüğünü anlamakta gecikmedi. Bu sebeple disiplini sağlamak ve meseleyi temelden çözmek için öncelikle Abdülcem'i idam ettirdi. Akabinde Eflak'tan gönderilen parayla da Arnavut sekbanın ulûfesi ödendi. Ancak Abdülcem'in idamı, Arnavut sekban ve Musa Paşa birlikleri arasındaki ilişkiyi tamamen kopardı.⁷²

Bölgede yaşanan kaos, Koşancalı Halil'in yararına bir hadise oldu. Nitekim disiplinli bir şekilde Lom'a yürüyecek birlikler karşısında fazla bir şansı bulunmuyordu. Resmî birliklerin içinde bulunduğu kaotik durum bir defa daha yardımına yetişmiş oluyordu. Ancak Bâbüali için Lom önemliydi. Aynı zamanda bölgenin Vidin'e olan yakınlığı ve stratejik durumu hem Pazvandoğlu Osman hem de eşkiya grupları için mühimdi. Bu doğrultuda Lom'un savunulması Vidin'in güvenliği açısından hayati önem taşımaktaydı. Bâbüali de bu durumun farkındaydı. Nitekim Silistre valisi Gürcü Osman Paşa'ya Lom'da bulunan Koşancalı

70 BOA, HAT, 61/2692-A.

71 BOA, HAT, 66/2871; HAT, 51/2397-B.

72 BOA, HAT, 42/5153; HAT, 66/2871.

Halil komutasındaki eşkiyanın yok edilmesi ve Vidin'in ele geçirilmesi için emir gönderildi.⁷³ Ancak Bâbîâlî'den gelen emir Koşancalı Halil için bir tehlike yaratmıyordu. Zira bölgedeki birliklerin amaç ve hedeften kopuk durumu, Lom'daki eşkiyaya karşı yeni bir harekât gerçekleştirilmesini zora sokuyordu. Bölgede yaşanan karmaşık durumdan en fazla yarar sağlayan kuşkusuz Koşancalı Halil oldu. Zira Plevne'de yaşanan mağlubiyetin ardından Lom'da toparlanma fırsatı yakaladı.

Koşancalı Halil, Lom'da grubunu yeniden ihya ederken aynı zamanda bölgedeki birliklerin içinde bulunduğu durumdan da yararlanma niyetindeydi. Bu doğrultuda Rahova'daki kuvvetler üzerine Dağlı reislerinden Manav İbrahim ile bir saldırı kurguluyordu. Zira Rahova'da bulunan kuvvetler, Lom'daki eşkiyanın güvenliği açısından tehlikeliydi. Bu tehlike kısa vadede üst düzey değildi. Ancak bölgedeki birliklerin orta ve uzun vadede toparlanması dahi Lom'daki eşkiyanın sonu olabilirdi. Aynı zamanda Lom'un düşmesi, Tuna hattında Vidin'den başka stratejik bir mevkinin kalmaması demekti. Bu durum doğal olarak Pazvandoğlu Osman'ın anarşi hinterlandını daraltacağı gibi Eflak yakasına olan baskısını da bir noktada cıvıltıracaktı. Bundan dolayı Rahova, eşkiya için güvenli bölge statüsüne getirilmeliydi. Bu minvalde Rahova harekâtı için Koşancalı Halil ve Manav İbrahim tarafından iki bin kişilik eşkiya kuvveti oluşturuldu. Harekât planına göre, eşkiya birlikleri ikiye bölünecekti. Bir grup Rahova'nın Tuna'ya bakan kısmından kayıklarla kente saldırırken diğer grup koordineli şekilde karadan şehre hücum edecekti. Saldırı için uygun saat ise sabaha karşı güneş doğmadan önce olarak belirlendi. Bu Koşancalı Halil'in Plevne, Tırnova ve Niğbolu saldırılarında mümkün mertebe uygulamaya çalıştığı bir metottu. Aynı usulde yapılacak olan saldırıda, Rahova'daki birliklerin gafil bir şekilde yakalanacağı umuluyordu. Nitekim iki bin kişilik eşkiya birliğinin kenti ele geçirebilmesi için başka bir yol da yoktu. Bu doğrultuda Dağlı eşkiyası 29 Eylül 1801'de Rahova'ya hem karadan hem de Tuna nehri üzerinden bir saldırı gerçekleştirdi. Ancak eşkiya, Rahova'daki birlikleri hazırlıksız yakalayamadı. Bu durum muharebenin daha en başından itibaren kaybedildiği anlamına geliyordu. Ancak Koşancalı Halil, Rahova'ya taarruzu devam ettirdi. Rahova'da sekiz saat süren muharebenin ardından Dağlı eşkiyası çok sayıda zayıat verdi. Koşancalı Halil, muharebenin ardından Niğbolu'nun güneyindeki Şamlı köyüne çekildi. Zira burada diğer Dağlı reislerinden Filibeli Mustafa ve Belene'deki Gavur İmam ile birleşerek Niğbolu üzerine hareket gayesi güdüyordu. Ancak eşkiya grubunun buradaki saldırıları da bir karşılık bulmadı.⁷⁴

73 BOA, MHM, 214, s. 66-67, 88-89; BOA, C. AS, 265/11007.

74 BOA, HAT, 53/2465; HAT, 44/2210.

Koşancalı Halil, Rahova ve Niğbolu üzerinde herhangi bir başarı elde edemedi. Askeri birlikler üzerine yapılan harekâtlarda başarı elde edilemeyince eşkıyanın hedefi doğrudan sivil mahaller oldu. Bu doğrultuda Koşancalı Halil, maiyetindeki subaşıları Tırnova köyleri üzerine sevk etti. Subaşıların köyleri yağma edip, yakması yerel halkta infial yarattı. Nitekim 5 Ekim 1801'de Selvi âyanı Hasan Ağa tarafından Rumeli valisi Hakkı Paşa'ya (ö. 1811) gönderilen mektupta; Koşancalı Halil'in köylere yaklaştığını duyan yöre halkı ve âyanların korkuyla bulundukları mahalleri terk ettiğini ifade ediyordu.⁷⁵ Bu husus Koşancalı Halil'in bölge halkı üzerinde ne denli travmatik bir etki bıraktığının göstergesiydi. Nitekim Tırnova ve Plevne köylerindeki yağmayla bölge tam bir kaosa sürüklendi.⁷⁶ Koşancalı Halil, bu dönem oldukça hızlı yer değiştirmekteydi. Tırnova civarında yapılan yağma hareketlerinden sonra yeniden Niğbolu'ya geçti. Hedefinde Niğbolu güneyindeki Müslim ve Vubele köyleri vardı. Ekim ayı ortasında bu iki köy tamamen yağmalanıp, yakıldı. Musalı köyünden hareketle sabık Silistre valisi Gürcü Osman Paşa'nın himayesinde Zıştovi'ye girdi.⁷⁷ Zira bu sırada Osman Paşa Bâbüâlî'ye karşı ayaklanmış ve Pazvandoğlu Osman ile ittifak halinde bölgede Dağlı eşkıyasına hamilik yapmaya başlamıştı. Nitekim onun sayesinde gerek Koşancalı Halil gerekse diğer Dağlı grupları; Tırnova, Niğbolu ve Zıştovi taraflarında daha serbest hareket edebiliyordu. Bu noktada Osman Paşa ve Dağlı eşkıyası arasındaki iş birliği, karşılıklı çıkar örtüşmesi doğrultusunda iyi bir seviyedeydi.⁷⁸

Koşancalı Halil, Zıştovi'de fazla vakit kaybetmedi. Zira hareket kabiliyeti sayesinde Lom ve Zıştovi arasında kalan Tuna sahilini etkin bir şekilde yağma ve talan ederek, bölgedeki kaosun tırmanmasını sağlıyordu. Yaşanan kaos, bölgedeki resmî güçlerin Vidin'e topyekûn hareketini engelliyor ve bir noktada Pazvandoğlu Osman'ın üzerinde bulunan baskıyı hafifletiyordu. Koşancalı Halil'in Zıştovi'den ayrıldıktan sonra yeni hedefi; Niğbolu ve Zıştovi ortasında kalan Tatarcık köyü oldu. Bu doğrultuda Ocak 1802 tarihinde yedi yüz eşkıya ile Tatarcık köyünü yağma edip, ateşe verdi.⁷⁹ Ancak bu sefer eşkıya grubu yağmadan sonra köyü terk etmedi. Strateji değiştirerek köyün etrafında metrisler oluşturdu. Koşancalı Halil'in Tatarcık köyünde olduğu bilgisini alan Niğbolu muhafızı Hasan Paşa ve Tirsinikli İsmail Ağa harekete geçti. Niğbolu'dan gelen birlikler, Tatarcık'taki eşkıyayı kuşat-

75 BOA, HAT, 57/2613-B; HAT, 74/3087; HAT, 42/2298.

76 BOA, HAT, 51/2395.

77 BOA, HAT, 57/2613-D.

78 BOA, HAT, 53/2473.

79 BOA, HAT, 98/3916.

tı ve meydana gelen muharebede eşkiya mağlup edildi. Koşancalı Halil ise yaralı şekilde Lofça ve Selvi âyanlarının takibinde Tırnova yönüne çekildi.⁸⁰

Aslında Tatarcık muharebesi bölgedeki Dağlı eşkiyasının koordineli hareketine mühim bir örnekti. Zira bu dönem Pazvandoğlu Osman, Eflak'a yağma saldırısı başlatmış durumdaydı. Eflak, bölgedeki eşkiyanın kendi inisiyatifi doğrultusunda yağmaladığı bir bölge değildi. Bu bölge direkt olarak Pazvandoğlu Osman ve ona bağlı faaliyet gösteren eşkiya grubu için yağma ve talan sahasıydı. Pazvandoğlu Osman, Eflak için her daim ciddi bir tehdit olmuştu. Özellikle Tuna ve Oltu nehirleri arasında kalan bölge, Vidin kentinin her türlü ihtiyacı için cüretkâr şekilde kullanılmaktaydı.⁸¹ Vidin'den başlatılan yeni saldırı için Dağlı eşkiyasının da Eflak yakasına geçmesi gerekiyordu. Ancak Dağlı eşkiyasının Pazvandoğlu Osman'a destek verebilmesi için Tuna'yı rahat geçmesi şarttı. Bu doğrultuda Koşancalı Halil'in Tuna'nın güneyine hareketi ve Tatarcık'ta mevzilenmesi bir strateji gereği idi. Zira onu takip eden Niğbolu ve Rusçuk kuvvetleri, Tuna hattından uzaklaşmış oluyordu. Bu durum ise Dağlı eşkiyasının Eflak'a güvenli geçişini tesis ediyordu.

Bu sırada Bâbüâli, Nisan 1802'de Tepedelenli Ali Paşa'yı Rumeli valiliğine atadı.⁸² Bu atama Pazvandoğlu Osman ve Dağlı eşkiyası için kötü haberd. Zira hem Dağlı eşkiyası hem de vüzera birlikleri içinde yüksek sayıda Arnavut vardı. Ayrıca Pazvandoğlu Osman'ın kendi birlikleri içinde de azımsanmayacak Arnavut sekban bulunuyordu. Bölgedeki Devlet ve eşkiya birlikleri arasında faaliyet gösteren Arnavut kuvvetleri ise genel olarak Tepedelenli Ali Paşa'nın kontrolü altında bulunan Epir'deki Toska Arnavutları idi.⁸³ Bundan dolayı Tepedelenli Ali Paşa'nın adı Arnavutlar üzerinde önemli etkiye sahipti. Bunun yanında Fransız kuvvetlerinin Mısır'ı tamamıyla terk etmesi, Bâbüâli'nin Rumeli'deki eşkiya galesiyle daha yakından ilgilenmesi için iyi bir fırsat doğurmaktaydı. Bâbüâli, Pazvandoğlu ve Dağlı meselesini temelden çözme arzusundaydı. Bundan dolayı Vidin'den gelen af talepleri başkentte bir karşılık bulmuyordu.⁸⁴ Yaşanan gelişmeler ve bölgede de-

80 BOA, HAT, 52/2423; HAT, 149/6290.

81 Akitzu Mayuzimi, "The Influence of Rumeli Ayans on Romanian History: The Case of Pazvandoğlu Osman Ağa at the End of the Eighteen Century", *Proceedings of the Third International Congress on Islamic Civilisation in the Balkans 1-5 November 2006, Bucharest, Romania*, c. I, ed. Halit Eren, Sadık Ünay (İstanbul: IRCICA, 2010), s. 235.

82 Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu: Tepedelenli Ali Paşa İsyanı* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), s. 57.

83 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, s. 154.

84 BOA, HAT, 54/2519; HAT, 54/2519-B.

ğişen dengeler, Pazvandoğlu Osman ile Dağlı eşkıyasının aleyhineydi. Bu noktada Pazvandoğlu Osman'ın içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmesi, eşkıyanın uluslararası bir kriz çıkarmasıyla mümkündü. Nitekim eşkıyanın Eflak'ta başlatacağı yıkıcı faaliyet; başta Rusya olmak üzere uluslararası dinamikleri harekete geçirebilir ve bu doğrultuda da Bâbîâlî'nin üzerinde bir baskı oluşabilirdi. Buna mukabil Pazvandoğlu Osman üzerindeki tehdit de hafifleyebilirdi.

Koşancalı Halil, Pazvandoğlu Osman'ın planı doğrultusunda Eflak'a geçmeli ve bölgede infial yaratmalıydı. Bu bağlamda mayıs ayında Tuna'nın güneyinden Eflak yakasına yoğun bir eşkıya geçişi başladı. Bu kapsamda Manav İbrahim komutasında mühim bir eşkıya grubu 5 Mayıs tarihinde Akçar'dan Tuna'yı aşmak için harekete geçti. Manav İbrahim, Aydın Paşa ve İbrail nazırı Ahmed Ağa'nın yaptığı savunmada ağır zayıat vermesine rağmen Eflak'a geçmeyi başardı.⁸⁵ Aynı dönem Koşancalı Halil maiyetiyle Eflak yakasına geçip, Manav İbrahim takımıyla birleşti. Bu sırada Vidin'den Eflak'a hareket eden başka bir grup da Kalafat'ı ele geçirdi.⁸⁶ Kalafat, Vidin'in karşı kıyısında olması ve şehre yakınlığı sebebiyle stratejik bir öneme sahipti. Bundan dolayı bölgedeki eşkıya, Kalafat'ı üs merkezi olarak tahkim etti. Koşancalı Halil ise Kalafat'ın tahkimi sonrasında Eflak içlerine yöneldi.

Koşancalı Halil ve Manav İbrahim grupları ikiye ayrılarak Eflak'ın farklı noktalarına yöneldi. Bu çerçevede Manav İbrahim, Krayova ve civarında yağma hareketine başladı. Krayova'da bir panayıra baskın düzenleyen Manav İbrahim, panayırdaki insanların mallarını yağmaladı, tüccarları katletti ve alandaki birtakım bezirgânın kulak ile burunlarını keserek korku atmosferi yarattı.⁸⁷ Koşancalı Halil ise direkt olarak mayıs ayı ortalarında Karakal'a hareket etti.⁸⁸ Karakal, dört yüz kişilik eşkıya grubu tarafından şiddetli bir yağmaya sahne oldu ve hemen ardından kasabanın büyük bölümü yakıldı.⁸⁹ Aydın Paşa, İbrail nazırı Ahmed Ağa ve Delilbaşı Ali Ağa kuvvetleri ise Koşancalı Halil'in yağma hareketini engellemek için yoğun çaba sarf etmekteydi.⁹⁰ Karakal'da yapılan yıkımın haberi, Bükreş'te büyük bir infial yarattı. Şehirdeki İngiltere, Rusya ve Avusturya konsolosları, boyarlar, tüccar ve bezirgânlar, Eflak voyvodası Mihail'den eşkıya karşısında bir önlem al-

85 BOA, HAT, 26/2864; HAT, 71/2977; HAT, 71/2977-D;

86 BOA, HAT, 44/2193-A.

87 BOA, HAT, 44/2193-B.

88 Mutaftchieva, *Kırcalisysko Vreme*, s. 278.

89 BOA, HAT, 44/2193-H.

90 BOA, HAT, 43/2192-B.

masını istiyordu. Bu sırada eşkıyanın Karakal'da durmayacağını düşünen tüccarlar, mallarını kent dışına çıkararak bir noktada kendi önlemlerini almaya çalışıyordu. 1 Haziran'da eşkıyanın Oltu nehrini geçtiğine dair gelen bir haber, Bükreş'te büyük panik yarattı. Kentteki konsolos, boyar, tüccar ve elit düzeyde kim varsa bu haber sonrası Avusturya sınırına hareket ederek şehri terk etti. Bükreş'i terk edenler arasında Eflak voyvodası Mihail de bulunmaktaydı. Voyvoda, eşkıyanın şehre ilerlediği haberi sonrasında ailesini Fokşan'a kaçırmış, kendisi de Braşov'a çekilmişti.⁹¹ Aslında bu sırada voyvodanın komutasında üç bin kişilik Rum askeri ve yerel birlikler vardı.⁹² Bu kuvvetlerle voyvodanın birlikleri sayısal olarak Koşancalı Halil'in maiyetindeki dört yüz eşkıyadan çok daha fazlaydı. Ancak onun Karakal'da yaptığı mezalimin etkisi o denli büyüktü ki voyvoda direnmeyi dahi düşünemedi.

Bükreş'te yerel halk kaderine terk edilmiş durumda Dağlı eşkıyasını beklemekteydi. Ancak zaman geçmesine rağmen eşkıyadan bir haber gelmedi. Zira Koşancalı Halil, Oltu nehrinin doğusuna ilerleyememişti. Nitekim Tirsinikli İsmail Ağa ve Hasan Paşa kuvvetleri daha önce davranarak Eflak'a geçmiş ve Bükreş'e ulaşmıştı. Birliklerin şehre ulaşan geçitleri tutmasıyla da eşkıyanın Oltu'yu geçmesi engellenmiş oluyordu.⁹³ Böylelikle 1 Haziran'da kente ulaşan haberin asılsız olduğu ortaya çıktı. Ancak haber asılsız olsa da şüyu vukuundan beter hâl alarak şehrin tam bir kaosa sürüklenmesine neden oldu. Bu sırada Bükreş yolu kapanmış olmasına rağmen Koşancalı Halil'in bölgedeki mezalimi devam etmekteydi. Nitekim hedef değiştiren eşkıya, Oltu nehri boyunca güneye inerek, geçtikleri tüm köyleri yağma edip, yaktı. Bu noktada onun amacı Tuna kıyısındaki İzlaz'ı ele geçirip, bölgenin zahire deposunu yağmalamaktı. Niğbolu Muhafızı Mehmed Paşa'nın gönderdiği birlikler ve İbrail Nazırı Ahmed Ağa'nın zamanında müdahalesiyle eşkıyanın bu teşebbüsü sonuçsuz kaldı.⁹⁴ Bölgede etkin olamayan Koşancalı Halil, yeniden kuzeye yöneldi ve Karakal'a geri döndü.⁹⁵

Koşancalı Halil'in Oltu'yu aşamaması, Bükreş'te kısmi de olsa bir rahatlama yarattı. Bâbîâli, kentte yaşanan krizin bir an önce sona ermesi için Aydın Paşa, Hasan Paşa, Tirsinikli İsmail Ağa ve İbrail Nazırı Ahmed Ağa'yı seferber etti. Bükreş sokaklarında dellal gezdirilerek; eşkıya tehlikesinin geride kaldığına

91 BOA, HAT, 135/5564-B; HAT, 58/2619-C.

92 BOA, HAT, 43/2192-A.

93 BOA, HAT, 43/2192-F.

94 BOA, HAT, 43/2192-C; HAT, 67/2889-C.

95 BOA, HAT, 67/2889-A.

dair propaganda yapıldı. Nitekim Koşancalı Halil'in Bükreş'e yaklaşamaması ve şehirde asayişin tesisi, konsolos, tüccar ve elit kesimin yavaş yavaş kente geri dönmelerini sağladı.⁹⁶ Bu şartlar altında Oltu nehrinin doğusunda yaşam normale dönüyor gibi gözükse de Bükreş'te eşkıyanın sebep olduğu infial kolaylıkla unutulacak bir durum değildi. Diğer taraftan Eflak'ta yaşananlar, Pazvandoğlu Osman'ın Bâbüâlî'ye karşı elinin kuvvetlenmesine olanak sağlıyordu. Zira mesele, konsolosların da dahliyle uluslararası bir mahiyet kazandığı için kısmen de olsa rahatlamıştı. Eflak, özellikle Rusya'nın üzerinde uzun yıllardır nüfuz politikası geliştirdiği bir coğrafyaydı. Bu bağlamda Rusya, Eflak-Boğdan'da meydana gelen her türlü politik ve idari duruma müdahil olmak isteyen güçtü. Bölgedeki kaotik süreç ise geleneksel Rus politikasının tatbikine imkân veriyordu. Kaldı ki Koşancalı Halil'in Oltu nehrini geçtiği haberi sonrasında Bükreş'in tahliyesi için voyvodayı en çok korkutan ve teşvik eden Ruslardı.⁹⁷ Rusya, bölgedeki kaos durumundan konjonktürel olarak güç devşirerek, rutin siyasetini uyguluyordu. Bu doğrultuda Bâbüâlî'ye, Mihail'den boşalan voyvodalık makamı için Aleksandr İpsilanti adı üzerinde baskı yapıyordu.⁹⁸ Bâbüâlî her ne kadar Aleksandr İpsilanti'nin voyvoda olmasına sıcak bakmasa da durumu kabullenmek zorunda kaldı.⁹⁹ Osmanlı ve Rusya arasında meydana gelen voyvoda krizi, Eflak-Boğdan voyvoda atamalarını düzenleyen 1802 fermanıyla sona erdi. Bu fermanla birlikte Rusya, Eflak-Boğdan üzerinde diplomatik gücünü pekiştirdi.

Rusya, Bâbüâlî ve Pazvandoğlu Osman arasında arabulucu rolü de üstlenmekteydi. Nitekim Pazvandoğlu Osman, Bâbüâlî'den Rus elçisi vasıtasıyla af talebini yineledi.¹⁰⁰ Bâbüâlî Eflak'taki siyasi durumun sürdürülebilir olmadığını görüyordu. Bu bağlamda bölgedeki eşkıya hareketliliğini ortadan kaldırmanın yolu da Vidin ile anlaşmaktan geçiyordu. Aynı zamanda Pazvandoğlu Osman'ın da Bâbüâlî ile anlaşmaktan başka çaresi yoktu. Zira Vidin'de yapılan af görüşmeleri sırasında Pazvandoğlu Osman'ın Bâbüâlî'nin elçisi Sadık Efendi'ye; Mısır meselesinin hallolması ile tek gailenin Vidin kaldığını itiraf etmesi, gerçeklerle yüzleştığının göstergesiydi.¹⁰¹ Bâbüâlî ve Pazvandoğlu arasında yapılan görüşmeler neticesinde sabık Vidin muhafızına, Ağustos 1802 tarihinde vezareti iade edildi ve Vidin'in

96 BOA, HAT, 132/5463; HAT, 58/2619-İ.

97 BOA, HAT, 133/55/15.

98 BOA, HAT, 136/5582; HAT, 131/5428.

99 BOA, HAT, 121/5130.

100 BOA, HAT, 51/2382; HAT, 41/2070.

101 BOA, A. {AMD, 47/34.

yanında Niğbolu sancağı da uhdesine bırakıldı.¹⁰² Böylelikle Koşancalı Halil ve Dağlı eşkiasının Eflak'ta yaptığı yıkım, Bâbüâli'nin gücünü erozyona uğrattırırken madalyonun diğer yüzünde Rusya'yı diplomatik olarak bölgede daha etkin bir aktör yaptı. Koşancalı Halil ve Dağlı eşkiasının Eflak'taki olaylarda temel hedefi, Pazvandoğlu Osman'ın siyasî güvenliği olmakla birlikte buradan önemli bir ekonomik çıkar da elde edildi. Zira Koşancalı Halil ve Manav İbrahim'in Oltu nehri-nin batı yakasındaki Krayova, Karakal ve irili ufaklı kasabaları baştan başa yağması, Vidin'e mühim bir gelir sağladı.¹⁰³ Bu durum hem Pazvandoğlu Osman hem de bölgedeki eşkiya hareketliliği için önemli bir finans kaynağıydı.

c. Niğbolu ve Tutrakan'da

Koşancalı Halil, Eflak'tan sonra Vidin'e çekildi. Burada yeni istikameti için bekleyişi uzun sürmedi. Zira Bâbüâli'nin Niğbolu sancağını Pazvandoğlu Osman'ın uhdesine havale etmesi, Vidin'den sonraki güzergâhını belirleyen bir husus oldu. Nitekim Pazvandoğlu Osman, Niğbolu'da bir mütesellim görevlendirmeliydi. Vidin muhafızının nazarında bu göreve en uygun isim Koşancalı Halil'di. Zira Plevne'de yaptıkları Pazvandoğlu Osman için kuvvetli bir referanstı. Ancak onun adı başlı başına bir problemli. Bâbüâli nazarında sorunlu geçmişi, Niğbolu'da yeni bir görev alıp yasal zemine oturmasına engeldi. Bu bağlamda Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Pazvandoğlu Osman'dan Koşancalı Halil'in mütesellim olarak tayin edilmemesini istedi. Alternatif olarak Niğbolu'dan güvenilir bir ismin mütesellim yapılması hususunda da tavsiyede bulundu.¹⁰⁴ Bâbüâli bu tavsiyeyle adını belirtmese de tek bir kişiyi işaret ediyordu. O isim Niğbolu'da fiili olarak gücü elinde tutan, eski mütesellim Ethem Ağa idi.¹⁰⁵ Bâbüâli, Niğbolu'yu her ne kadar Pazvandoğlu Osman'ın uhdesine vermiş olsa da Ethem Ağa'nın buradaki varlığı, onun Niğbolu'da tam bir

102 BOA, C. DH, 5/229; Ahmed Vasıf Efendi, *Vasıf Tarihi*, s. 679; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, s. 161.

103 Bâbüâli, Eflak olaylarının önemli bir isim olan Manav İbrahim'in 1803'te öldürülmesinin ardından kişisel birikiminin izini sürdü. Nitekim eşkıyalık dönemindeki yağma faaliyetleri ve özellikle Eflak'tan elde ettiği kazancın bir servet mahiyetinde olduğu söylenmekteydi. Bu servetin nerede olabileceği yönünde kapsamlı bir çalışma yapıldı. Bu doğrultuda Erzincan'a bağlı Kamho köyünde ikamet eden ailesinin evi dahi arandı. Ancak Manav İbrahim'in yağma hazinesinden bir iz bulunamadı. Zira yağmadan elde edilen gelirin Vidin'e gelmiş olması güçlü ihtimaldi. Bkz. Cem Düzen, "Dağlı Eşkıyası Manav İbrahim'e Dair Bir Araştırma", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, VII/XIV (2024), s. 273.

104 BOA, A. {AMD, 35/78.

105 BOA, HAT, 47/2285.

egemenlik kurmasına engeldi. Bu doğrultuda Ethem Ağa'nın mütesellim olarak göreve devam etmesi, Pazvandoğlu Osman'ın Niğbolu'daki hakimiyetini kâğıt üzerinde bırakacaktı. Kaldı ki Bâbüâli'nin temel stratejisi de buydu.

Bâbüâli, Niğbolu'ya atanacak mütesellim noktasında tavrını net bir şekilde ortaya koymuştu. Diğer taraftan Pazvandoğlu Osman nazarında da başkentten gelen tavsiyelerin bir önemi yoktu. Bundan dolayı Niğbolu mütesellimi olarak Koşancalı Halil'in isminden geri adım atmıyordu. Vidin'in meselesi, Koşancalı Halil'in Niğbolu'da idareyi hangi suretle ele alacağı hususuydu. Nitekim Bâbüâli ile yeni düzelmiş olan ilişkilerin zedelenmesi de istenmiyordu. Bu sebeple Bâbüâli'nin endişelerini yatıştıracak birtakım adımlar da atıldı. Bu çerçevede Vidin'de bulunan tüm eşkıya ve subaşı takımı şehir dışına çıkarıldı. Bunlardan kaynaklı herhangi bir sorun yaşanmayacağına dair teminat da verildi.¹⁰⁶ Siyasi olarak bu manevralar yapılırken, Niğbolu'yu fiilen ele geçirmek için de planlar kuruluyordu. Zira Bâbüâli, mütesellim ataması noktasında yumuşama gösterecek gibi durmuyordu. Bu çerçevede geriye kalan tek seçenek; Koşancalı Halil'in Niğbolu'ya cebren girip, mütesellim olarak vazifeye başlamasıydı. Bâbüâli de bir oldubitti ile duruma razı edilebilirdi. Bu noktada Koşancalı Halil, Bâbüâli ve Pazvandoğlu Osman arasındaki güç mücadelesinde mühim bir aktör olarak yeniden sahnedeydi.

Koşancalı Halil vakit kaybetmeden Vidin'den Lom'a geçti. Burada Manav İbrahim ve Celiloğlu gruplarıyla birleşti ve yaklaşık olarak beş bin kişilik bir kuvvet oluşturdu.¹⁰⁷ Bu kuvvet her türlü mühimmat ve cephaneyle donatıldı.¹⁰⁸ Lom'daki hazırlıklar sonrasında eşkıya, 27 Ocak 1803 tarihinde Sibre'den Eflak'a geçti.¹⁰⁹ Eşkıyanın Niğbolu'ya gitmek için Eflak yakasından bir güzergâh izlemesinin iki temel sebebi vardı. Bunlardan birisi Plevne'ye kadar nüfuzunu genişletmiş olan Rusçuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa ve bölgedeki merkezi kuvvetlerin varlığıydı. Nitekim Tuna'nın güneyinden bir rota izlenmesi durumunda eşkıya kuvveti açık hedef olabilirdi. Diğer bir neden, Eflak yakasına geçen eşkıyanın voyvoda ve konsolosları teyakkuza geçireceğiydi. Böyle bir durumda eşkıya tehdidinin ortadan kaldırılması için Eflak yerel yönetimi ve konsolosların Bâbüâli'ye baskı uygulama ihtimali vardı. Bu ihtimal doğrultusunda Niğbolu meselesi çok daha rahat halledilebilirdi. Düşünüldüğü gibi Koşancalı Halil'in Eflak'a geçmesi bölgede bir terdirginlik yarattı. Zira eşkıyanın bölgede yaratmış olduğu tahribatın izleri henüz

106 BOA, HAT, 46/2237.

107 BOA, HAT, 1417/57948.

108 BOA, HAT, 41/2091.

109 BOA, HAT, 47/2285.

çok yeniydi. Bu gelişme karşısında Eflak'taki İngiltere, Avusturya ve Rusya konsoloslari İstanbul'daki elçiliklerine durumu haber verdi. Bâbîâli, elçileri yatıştırmak için Pazvandoğlu Osman'ın eşkiyaya kefil olduğunu ve bunun çok da üzerinde durulacak bir hadise olmadığına dair açıklama yapmakla yetindi. Ancak durumun öyle olmadığı ortadaydı. Bu sebeple bölgedeki tüm isimlere, dikkatli olunması hususunda emir gönderildi.¹¹⁰

Koşancalı Halil, Eflak yakasında maiyetiyle birlikte ağır bir şekilde hareket ediyordu. Nitekim eşkiya şayiasının bölgede yayılmasından çıkar elde etmek esas amaçtı. Ancak Bâbîâli, eşkiyanın bu hamlesine karşı kararlı duruşunda herhangi bir gevşeme göstermedi. Bundan dolayı eşkiya grubu başka bir hamle yaptı. Manav İbrahim takımı Krayova'ya doğru kuzeye hareketlenirken, Koşancalı Halil, Oltu nehrine yöneldi ve nehir kıyısında bulunan köylerde karargâh kurdu.¹¹¹ Böylelikle bölgede tam bir psikolojik savaş yaşanıyor. Ancak her geçen gün eşkiya aleyhine işliyordu. Zira bu sinir savaşının yarattığı gergin atmosferde, eşkiya grubu uzun süreli birliğini muhafaza edemeyebilirdi. Nitekim Koşancalı Halil de Oltu kıyısında daha fazla kalmayarak 6 Şubat 1803 tarihinde Niğbolu karşısındaki İzlaz'a geldi. Böylelikle Niğbolu meselesinin psikolojik baskı yoluyla hallolmayacağı da ortaya çıkmış oldu. Koşancalı Halil ve grubu Niğbolu tarafına geçerek civar köyleri işgal etti.¹¹² Ancak Niğbolu yakasında başka bir sürprizle karşılaşıldı. Ethem Ağa, eşkiya gelmeden önce civardaki köylerden tüm zahireyi şehre naklettirmiş ve köy ahalisini de himayesine alarak Niğbolu'ya çekilmişti. Bu şekilde Dağlı eşkiyası boşaltılmış köyleri işgal etmiş oluyordu. Ethem Ağa'nın hamlesi eşkiya grubu için oldukça kötü bir haberd. Zira zahirenin olmadığı bir mahalde binlerce kişilik grubun günlük iâşesini temin etmek oldukça zordu. Ethem Ağa aynı zamanda Niğbolu'yu Tirsinikli İsmail Ağa'dan aldığı iki bin kişilik bir kuvvetle takviye etmişti.¹¹³ Mevcut şartlar altında Koşancalı Halil'in Niğbolu'ya girebilmesi mümkün değildi. Bu sırada etrafta Niş mütesellimi Hafız ve Tirsinikli İsmail Ağa kuvvetlerinin Niğbolu'ya doğru harekete geçtiğine dair haberler dolaşmaktaydı. Eşkiyanın ise mevcut durumda bölgeyi terk etmekten başka bir seçeneği kalmadı. Böylelikle Koşancalı Halil ve Ethem Ağa üzerinde yürütülen güç savaşından Bâbîâli'nin aktörü galip çıkmış oldu. Koşancalı Halil ise Ethem Ağa'ya ait çiftliği yakarak bölgeden ayrıldı.¹¹⁴

110 BOA, HAT, 42/2111.

111 BOA, C. DH, 211/10513.

112 BOA, HAT, 44/2212.

113 BOA, HAT, 47/2285.

114 BOA, HAT, 43/2180; HAT, 46/2243.

Niğbolu'daki başarısızlık eşkıyanın bölünmesine sebep oldu. Zira beş bin kişiyi bulan eşkıya grubunun sabit bir dayanak noktası olmaksızın açık alanda hareket etmesi, eşkıya açısından güvenli değildi. Bu sebeple Manav İbrahim, Celiloğlu, Arslanoğlu, Kocamat ve Küçük Ali grubu Koşancalı Halil'den ayrıldı. Bu grup, Silistre âyanı Yılıkoğlu Süleyman'ın teşvikiyle Rusçuk ve Silistre arasındaki Tutrakan'ı işgal etti.¹¹⁵ Yılıkoğlu Süleyman, Dağlı eşkıyasını Tirsinikli İsmail'e karşı kullanabileceği bir güç olarak düşünüyordu. Manav İbrahim ve grubu da bu durumdan faydalanmaya gayret etti. Nitekim eşkıyanın Vidin'i terk edişinin üzerinden aylar geçmiş, ancak eşkıyanın sürekliliğini sağlayabileceği bir gelir kapısı da bulunamamıştı. Bu noktada Pazvandoğlu Osman ve Bâbîâlî arasındaki barışın devamı dolayısıyla Tuna'nın güneyine açık bir taarruz da yapılmıyordu. Bu bağlamda eşkıya için bir gelir kapısı açmanın tek yolu; alışagelmış şekilde Eflak'tı. Eflak'a rahat ulaşabilmek için ise güvenli bir güzergâh gerekiyordu. Eşkıyanın Pazvandoğlu Osman'ın kontrolü altındaki Vidin-Niğbolu arasından Eflak'a geçişi -Pazvandoğlu ve Bâbîâlî ilişkileri göz önüne alındığında- söz konusu değildi. Niğbolu-Rusçuk arasında kalan mahal ise Tirsinikli İsmail Ağa'nın bölgesiydi. Buradan bir hareket gerçekleştirmek eşkıyanın tümenden yok edilmesi için yeterli bir sebepti. Bu sebeple geriye sadece Silistre bölgesi kalıyordu. Bu noktada Yılıkoğlu Süleyman'ın Manav İbrahim ve grubunu Tutrakan'a çekmesinden sağladığı çıkar ile eşkıyanın bölgeden elde ettiği menfaat örtüşüyordu. Kaldı ki Tutrakan'a gelen eşkıya grubunun ilk hamlesi Eflak'tan şantaj ve tehditle gelir elde etmek oldu.¹¹⁶

Koşancalı Halil kendi grubuyla Silistre bölgesine gitmedi. Zira onun nihai hedefi bir açığını bulup Niğbolu'yu ele geçirmektir. Her ne kadar şehre girmeyi başaramamış olsa da Pazvandoğlu Osman'ın Niğbolu için görevlendirdiği mütesellimdi. Bu sebeple Niğbolu ile Zıştovi arasında mevzilenmiş ve fırsat kollar bir vaziyetteydi. Ancak bölgedeki bu bekleyiş aynı zamanda aleyhine bir süreç işletiyordu. Zira komutası altında bulunan iki bin kişilik grubun günlük iâşe ve maişetini temin edebilmesi günden güne zorlaşıyordu. Bu sırada Yılıkoğlu Süleyman'dan gelen bir ulak, Manav İbrahim ve grubunun zor durumda olduğuna dair haber getirdi. Koşancalı Halil, bu durumu avantaja çevirmek için Tutrakan'a yöneldi. Nitekim bu kararlar hem Tutrakan'da zor durumda olan Manav İbrahim'e yardım edebilecek hem de Tirsinikli İsmail Ağa bölgesinde yağma fırsatı bulacaktı. Zira her şeyden önce grubu için de acil olarak maddi bir kaynağa ihtiyaç vardı. Bu sebeple Niğbolu ve civarındaki tazyikin devam etmesi için ağırlıklarının ve grubun büyük kısmını

115 BOA, HAT, 60/2686-A;1417/57948; HAT, 1349/52714.

116 BOA, HAT, 48/2317-B; BOA, 46/22/46; HAT, 54/2212-D.

bölgede bırakıp, Yılıkoğlu Süleyman'ın gönderdiği bir kılavuz ve diğer eşkıya reisleriyle birleşerek harekete geçti. Bu harekâta Rusçuk, Hezargrad, Cuma-i Atik, Şumnu, Pravadi ve Kozluca'ya bağlı köylerde yağma ve talanda bulundu.¹¹⁷ Esasında bu hareket bir noktada Tutrakan'da sıkışan eşkıyanın rahatlaması için yapıldı. Ancak Tirsinikli İsmail Ağa, Tutrakan üzerindeki çemberi kaldırmadı. Bu duruma karşı Koşancalı Halil, Temmuz 1803'te doğrudan Tutrakan'a ilerleyerek bölgedeki eşkıyaya fiili destek sağladı.¹¹⁸

Bu sırada Niğbolu civarında bıraktığı esas kuvvetleri ise çözülme aşamasındaydı. Zira Tirsinikli İsmail Ağa'nın Plevne'deki mütesellimi Mustafa Ağa, Koşancalı Halil'in bölgeden ayrılması sonrasında onun birliklerine karşı propagandayı hızlandırdı. Eşkıyaya karşı yapılan propagandada; Tirsinikli İsmail Ağa kuvvetlerine katılacak herkesin affedileceği, düzenli ödeme yapılacağı, at ile kıyafet temin edileceği ve ödenmemiş iki aylık ulûfenin de peşinen verileceğine dair vaatler vardı. Ancak III. Selim, Koşancalı Halil'in birliklerinden gelen askere dair merkezi bütçeden herhangi bir ödeme yapılmasını kesin olarak reddetti. Daha da ötesinde Koşancalı Halil'den gelen askerin resmî birliklerin içine katılmasına dahi tahammül göstermiyordu.¹¹⁹ Bundan dolayı tüm masraf Tirsinikli İsmail Ağa'nın uhdesine kaldı. Koşancalı Halil'in birlikleri içindeki Viranya Arnavutları bu vaatler karşısında çoktan grubu terk etmişti.¹²⁰

Bu sırada eşkıya için Tutrakan'da da işler yolunda gitmiyordu. Zira Tirsinikli İsmail'in kuşatması karşısında eşkıya kuvveti günden güne eriyordu. Öyle ki eşkıya içinden firar ve taraf değiştirenlerin sayısı iki bin beş yüze kadar ulaşmıştı.¹²¹ Bu noktada eşkıya için silah bırakmaktan başka seçenek kalmadı. Ancak silah bırakma; teslim olmaktan ziyade karşılıklı uzlaşmayla eşkıyanın affedilmesi şeklinde olmalıydı. Bu minvalde Manav İbrahim, Yılıkoğlu Süleyman ve İbrail nazırı Ahmed Ağa ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmede Manav İbrahim, Tutrakan'daki eşkıyanın affedilmesini ve ikiliden bu konuda başkentle aralarında aracı olmalarını istedi.¹²² Diğer taraftan Tirsinikli İsmail cephesinde eşkıyanın affedilme durumu söz konusu dahi değildi. Ancak Bâbüâlî'nin Yılıkoğlu ve Ahmed Ağa vesilesiyle

117 BOA, HAT, 48/2317; Halime Doğru, *Bir Kadı Defterinin Işığında Rumeli'de Yaşam* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), s. 147-148.

118 BOA, 50/2355-F; BOA, C. DH, 215/10705; BOA, C. ZB, (Zabtiye), 14/692.

119 BOA, HAT, 49/2333.

120 BOA, HAT, 48/2317; BOA, HAT, 50/2355-F.

121 BOA, HAT, 49/2333.

122 BOA, HAT, 50/2355.

eşkîyanın affını onaylama ihtimalinin belirmesi, Tirsinikli İsmail Ağa'nın da tutum değiştirmesine neden oldu. Zira o güne kadar eşkıya ile doğrudan mücadele veren en büyük bölgesel güç Tirsinikli İsmail Ağa'dan başkası değildi. Eğer eşkıya affedilecekse bunun temel kaynağı yine kendi olmalıydı. Ayrıca eşkıyanın Yılıkoğlu Süleyman aracılığıyla affedilmesi aralarındaki bağı kuvvetlendirebilirdi. Bu durum ise istikbalde Tirsinikli İsmail Ağa'nın başına daha büyük dertler açılması anlamına gelirdi. Bu doğrultuda Rusçuk âyanı, eşkıyanın af meselesinde ezeli düşmanı Yılıkoğlu Süleyman'dan daha atak bir siyaset izledi. Bâbîâli ile yaptığı görüşmeler sonrasında Tutrakan'daki Manav İbrahim, Celiloğlu İsmail, Kocamat ve Küçük Ali -III. Selim istemiyor olsa da¹²³ affedildi.¹²⁴ Bu sırada Koşancalı Halil de Tirsinikli İsmail Ağa vasıtasıyla af talebinde bulundu.¹²⁵ Ancak Bâbîâli af hususunda hem aceleci bir tavır sergilemiyor hem de seçici davranıyordu. Bu doğrultuda Tutrakan'daki eşkıya affedilirken, Koşancalı Halil için af söz konusu değildi. Bâbîâli, Niğbolu'da mütesellim olarak kabul etmediği Koşancalı Halil'in affı noktasında da mesafeliydi.

Koşancalı Halil, Silistre'den Niğbolu civarına döndüğünde ulûfe meselesi yüzünden dağılmış olan birlikleriyle de yüzleşti. Bu dönem onun adına işler yolunda gitmiyordu. Niğbolu başarısızlığı, birliklerinin dağılması ve bölgede dost çete reislerinin aksine hala asi bir Dağlı eşkıyası olarak bulunması üst üste gelen olumsuzluklardı. Bu dönem Pazvandoğlu Osman'dan da yeterince destek göremedi. Vidin muhafızı, Koşancalı Halil'in Eflak yakasına geçmemesi için Lom karşısındaki mevzilere birlik dahi yerleştirmişti.¹²⁶ Bütün bunlar Koşancalı Halil'i bölgede tecrit etmekteydi. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen Niğbolu'dan batıya gelerek birliklerini örgütlemeye gayret etti ve kısa sürede maiyetindeki eşkıya sayısını üç bine çıkardı.¹²⁷ Bu dikkate değer bir sayıydı. Bununla birlikte Lom kırsalında Kara Feyzi'nin de katılımıyla Koşancalı Halil grubu, Rusçuk'un batısında bulunan en büyük Dağlı eşkıyası takımı oldu.¹²⁸ Böylelikle Koşancalı Halil grubu sadece Tuna'nın güneyindeki Niğbolu-Lom-Rahova için değil, aynı zamanda Eflak yakası için de büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Tirsinikli İsmail, bu tehlikeyi yakından görüyordu. Nitekim İsmail Ağa, İstanbul'dan bir vazife için Rusçuk'a gelen saray

123 BOA, HAT, 50/2372.

124 BOA, C. DH, 43/2107.

125 BOA, HAT, 49/2333.

126 BOA, HAT, 50/2335-D.

127 BOA, HAT, 50/2373-C.

128 BOA, HAT, 53/2487; HAT, 58/2631-B.

görevlisi Mehmed Ağa ile yaptığı bir konuşmada Koşancalı Halil grubu için “... *şimdiki halde bunları bir yere iskân etsek güzel olur zira maâzallah teâlâ bunların cümlesi bir olup yine bir fesad ederler ise sonra bana dahi güç olur hasılı şunların yerli yerinde iskânıyla gâileleri bastırılmak münasiptir...*” diyerek durumun ciddiyetini ifade ediyordu.¹²⁹

Bâbiâli, Koşancalı Halil’in yarattığı sorunu ortadan kaldırmak için Pazvandoğlu Osman’a başvurdu.¹³⁰ Zira son dönemde ikili arasında pürüzlerin yaşandığı bilinmekteydi. Bâbiâli, bu pürüzleri fırsata çevirmeyi amaçlıyordu. Bu sebeple Tutrakan’da Dağlı eşkiyasının geneli affedilirken, Koşancalı Halil noktasında aceleci davranılmadı. Bu durum karşısında Bâbiâli bir noktada bekle ve gör politikası uyguluyordu. Ancak Koşancalı Halil grubunun bölgede kısa süre içinde ihyâsı Vidin’den destek almadan pek mümkün değildi. Esasında bölgede siyasi bir gerçeklik olarak Pazvandoğlu Osman ve Dağlı eşkiyası birlikteliği iç içe geçmiş bir olguydu. Bu noktada zaman zaman Pazvandoğlu ve eşkiya arasında yol ayrımları yaşansa da genel olarak hem Pazvandoğlu Osman hem de eşkiya grubu birbirine muhtaçtı. Zira iki tarafında çıkarı çoğu zaman örtüşmekteydi. Kaldı ki Pazvandoğlu Osman’ın türettiği Vidin menşei eşkiya gruplarıyla olan ilişkisi doğal olarak daha sağlam temellere dayanıyordu. Bu bağlamda Pazvandoğlu Osman ve Koşancalı Halil arasında yaşanan olumsuzluklar kısa süre içinde unutulup gitmeye mahkumdu. Nitekim Rumeli valisi Mehmed Paşa da (Vanlı, ö. 1806) bu gerçeği Ağustos 1803’te kavradı. Bâbiâli’nin Vidin muhafızından Koşancalı Halil grubunu ortadan kaldırmasını istediği dönem, Koşancalı Halil Vidin’e bağlı Belgradçık’ta üs kurmuş ve Pazvandoğlu Osman adına bölgedeki tüm eşkiya hareketliliğini sevk ve idare ediyordu.¹³¹ Bâbiâli, bu gerçeklik karşısında Pazvandoğlu Osman’dan umudunu kesip, Koşancalı Halil ve yönettiği eşkiya gruplarının ortadan kaldırılması için Şubat 1804’te tekrar Rusçuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa’ya başvurdu.¹³² Bu sırada Koşancalı Halil ise kade-rini tümüyle değiştirecek bir yolculuğa çıkmak üzereydi.

3. Belgrad’da Değişen Roller: Eşkiya mı? Müdâfi mi?

a. Belgrad Yamakları ile Teması

Koşancalı Halil’in Plevne ve Niğbolu’da hareketliliğini arttırdığı dönem, Belgrad’da da yamakların sebep olduğu karışıklık ve kaos hızlı bir şekilde

129 BOA, HAT, 53/2488.

130 BOA, HAT, 217/11946.

131 BOA, HAT, 58/2638-G.

132 BOA, C. ZB, 19/943.

tırmanmaktaydı. Zıştovi anlaşması sonrasında Ebubekir Paşa'nın Belgrad yamaklarını şehirden çıkarması ve daha sonraki süreçte Hacı Mustafa Paşa'nın uyguladığı adil düzen çerçevesinde bölgede istikrar nispeten sağlanmıştı. Ancak Bâbiâli'nin 1799 yılında aldığı bir kararla Belgrad kapıları, yamaklara tekrardan açıldı. Bu doğrultuda yamaklar, sancak boyunca şiddeti ve gerilimi günden güne arttırdı. Ağustos 1801'de kentteki yamak reislerinden Molla Yusuf, Hüseyin Alemdar, Küçük Ali ve Foçooğlu Mehmed baskın ile Belgrad kalesini ele geçirdi. 27 Aralık 1801'de arka planında Pazvandoğlu Osman'ın rol aldığı bir suikastla Hacı Mustafa Paşa öldürüldü ve şehir fiilen yamakların idaresine girdi.¹³³ Belgrad'daki yeni idari tarz, Sırp lar üzerinde genel bir hoşnutsuzluk yarattı. Böylelikle zaman içinde yamak idaresine karşı ciddi muhalefet doğmaya başladı. Belgrad dayılarının, Şubat 1804'te sancak genelinde önde gelen knez ve kocabaşları öldürmesi ise isyanın fitilini ateşledi.¹³⁴ Belgrad'daki dayı idaresi, mevcut şartlar altında kitlesel Sırp hareketine karşı koyacak güce sahip değildi. Bu sebeple Belgrad dayılarından Küçük Ali, Molla Yusuf ve Foçooğlu Mehmed, Vidin'e yazdıkları ortak mektupta Pazvandoğlu Osman'dan yardım talep etti.¹³⁵ Aslında Pazvandoğlu Osman, olayların henüz başında Belgrad'a bir takviye kuvvet göndermişti. Ancak bu kuvvet, Belgrad'a ulaşmadan Sırp lar tarafından etkisizleştirilmişti.¹³⁶ Bu noktada Belgrad'daki olaylara daha ciddi bir müdahale etmesi gerektiğinin farkındaydı. Ancak bunu Bâbiâli ile ters düşmeden yapması gerekiyordu.

Vidin muhafızı, Bâbiâli'ye gönderdiği bir tahrirde; Belgrad'da yaşanan olayların önünün alınması için Bosna Valisi Ebubekir Paşa'nın ya da o dirayette başka bir vezirin sancağa tayin edilmesi gerektiğini ifade ediyordu.¹³⁷ Aynı zamanda Belgrad yamakları ile Koşancalı Halil'i de temasa geçirerek meseleye kendi çıkarları doğrultusunda bir çözüm üretmeye çalışıyordu. Yamaklar pratikte Pazvandoğlu Osman'dan destek görüyor olsa da teorik olarak Vidin'e bağlı bir grup değildi. Bu noktada Belgrad'da, Vidin menşeli bir karakterin hakimiyet kurması, Vidin

133 Raşid Belgradi, *Tarih-i Vaka-i Haretnüma*, c. I (İstanbul: Tatyos Divitçiyen Matbaası, 1291), s. 23-26; Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, c. III (İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan, 1320), s. 32. Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi* (İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2001), s. 38-48; Selim Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), s. 52-65.

134 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, s. 28.

135 BOA, HAT, 81/3376-D.

136 Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları*, s. 76.

137 BOA, HAT, 98/3934.

muhafızının şehri ele geçirmesi anlamına geliyordu.¹³⁸ Bu çerçevede Koşancalı Halil en doğru hamleydi. Nitekim Plevne ve Niğbolu için Pazvandoğlu Osman'ın mütesellim olarak aklına gelen ilk isimdi. Aynı vazifeyi şimdi Belgrad için icra edebilirdi. Bu surette Pazvandoğlu Osman, Belgrad dayıları ile Koşancalı Halil'i iletişime geçirdi ve kendisi perde arkasına çekildi.¹³⁹ Dayılar, onunla ilk teması Mart 1804'te gönderdikleri bir mektupla kurdu. Mektupta; Koşancalı Halil, bin kese akçe karşılığında destek için Belgrad'a davet ediliyordu.¹⁴⁰ Aslında bu teklif tam zamanında gelmişti. Zira Koşancalı Halil, bu dönem Kara Feyzi grubu gibi Balkan dağlarının güneyine inmeyi planlamaktaydı. Mevcut durumda Belgrad'dan gelen mektup, tüm hesapları değiştirdi.

Koşancalı Halil, Belgrad'a hareket etmeden önce bölgedeki Dağlı reislerinden Küçük Ali* ve Kocamat'ı da grubuna dahil etti. Zira o dönem Belgrad çevresi Sırp asilerin kontrolüne çoktan geçmişti.* Bundan dolayı Belgrad'a gidecek olan grubun hem Belgrad yolunu kolaylıkla aşabilmesi hem de şehirdeki yamaklara alternatif bir güç olabilmesi için mümkün mertebe kuvvetli bir yapıya sahip olması gerekiyordu. Ancak Koşancalı Halil grubu henüz kendi içinde dahi birliktelik sağlayabilmiş değildi. Nitekim Kocamat'ın grubu terk edip, Kara Feyzi'ye katılması bunun göstergesiydi.¹⁴¹ Kocamat'ın ayrılışı, Koşancalı Halil takımını zayıflatmış olsa da Belgrad'a hareket etmek için daha fazla beklenilmedi. Zira Belgrad'ın durumu her türlü gelişime açıktı. Asilerin kenti ele geçirme ihtimali ya da bölgedeki devlet görevlilerinin yamaklara karşı bir harekât düzenlemesi olasıydı. Bu sebeple Koşancalı Halil, Mart 1804'te komutasındaki dört yüz kişilik Dağlı eşkiyası ile harekete geçti.¹⁴²

138 Robert Zens, "Pasvanoğlu Osman Paşa and the Paşalık of Belgrade, 1791-1807", *International Journal of Turkish Studies*, VIII (2002), s. 103.

139 Mutaftchieva, *Kırcaliysko Vreme*, s. 319.

140 BOA, HAT, 81/3376-C; 81/3376-F; HAT, 81/3376-J; HAT, 217/11966.

* Koşancalı Halil'in maiyetinde bulunan dağlı sergerdelerden Küçük Ali ile Belgrad yamak reislerinden Küçük Ali farklı kişilerdir.
BOA, C. DH, 55/2721.

141 BOA, HAT, 99/3950.

142 BOA, HAT, 99/3441-B. Koşancalı Halil grubunun bin kişinin üzerinde olduğuna dair söylemler de vardır. Bkz. Edouard Driault, *Napolyon'un Şark Siyaseti: Selim-i Salis, Napolyon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Köprülüzade Mehmet Fuat (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), s. 29; Gradeva, "Osman Pazvantoglu of Vidin", s. 134; Zens, "Pasvanoğlu Osman Paşa", s. 102.

Belgradçık'tan harekete geçen Koşancalı Halil, Niş ve Alacahisar'ın kuzeyinden Köprü'ye ulaştı. Dağlı eşkıyası, Köprü'de asilerin oluşturduğu tehditle ilk defa yüzleşti. Zira asiler, kafilayı Belgrad'a hareket ettirmemek için on beş bin kişilik kuvvetle Köprü'yü kuşattı. Bu noktada Belgrad yamakları Koşancalı Halil'i şehirde ne kadar görmek istiyorsa asiler de Dağlı eşkıyasının Belgrad'a ulaşmasını o minvalde istemiyordu.¹⁴³ Asiler doğal olarak Köprü'de önemli bir direnç noktası oluşturdu. Mevcut şartlar altında eşkıyanın Belgrad'a ulaşabilmesi de mümkün değildi. Böylelikle Belgrad yamaklarına yardım ulaştırma gerekçesiyle yola çıkan Dağlı eşkıyası, mevcut durumda Belgrad yamaklarının yardımına muhtaç bir pozisyona düşmekteydi. Bu noktada Belgrad ve Köprü arasında hızlı bir şekilde alternatif plan oluşturuldu. Bu plana göre Küçük Ali ve Valki âyanı Poriçeli Hüseyin Bayraktar sekiz yüz kişilik kuvvetle Köprü'ye gelip, Koşancalı Halil ile birleşecekti. Bu doğrultuda Küçük Ali, Belgrad'dan güneye inerek Rudnik'e hareket etti. Asilerin civar bölgeleri ele geçirmiş olması sebebiyle Alacahisar'a geçti ve buradan Köprü'ye geldi. Köprü'de birleşen Küçük Ali, Poriçeli Hüseyin Bayraktar, Tosun Ağa ve Koşancalı Halil yaklaşık olarak bin iki yüz kişilik bir kuvvetle taarruza geçti. Köprü'de eşkıya ve asiler arasında meydana gelen muharebede eşkıya grubu asilere karşı bir üstünlük sağladı. Bu durum asi ve eşkıya arasındaki niteliği de ortaya çıkarmaktaydı. Zira asiler, isyanın başında yoğun olarak köylü ve çiftçilerin oluşturduğu bir topluluktuktu. Buna mukabil Dağlı eşkıyası ve yamak gurubu yıllardır çatışma sahasında pişmiş bir gruptu ki bu durum asilerin yaşadığı mağlubiyetin nedenini de açıklıyordu. Köprü'den Yagodin'e geçen Koşancalı Halil ve yamaklar, burada da asileri geri çekilmeye zorladı. Üst üste elde edilen başarılar, Koşancalı Halil'e Belgrad yolunu açtı. Böylelikle Mayıs 1804'te Küçük Ali ve Tosun Ağa'yı Yagodin'de bırakıp, Poriçeli Hüseyin Bayraktar ile Belgrad'a girdi.¹⁴⁴

b. Yönetimi Ele Geçirmesi

Koşancalı Halil, Belgrad'a girdiğinde genel manzara karışıktı. Belgrad muhafızı Hasan Paşa iç kaleye çekilmiş ve şehrin genel idaresinden izole bir yaşam sürüyordu. Bu noktada Bâbiâli'nin sembolik bir memuru konumundaydı. Belgrad'ın fiili yönetimi; Foçooğlu Mehmed, Molla Yusuf, Küçük Ali ve Hüseyin Bayraktar'ın elindeydi. Bu çerçevede dayılar kent merkezi, giriş-çıkış kapıları ile dış kaleye hâkim güçtü. Ancak bir süredir yaşanan sıkıntılı süreç, dayılar arasındaki bağı

¹⁴³ BOA, HAT, 99/3957.

¹⁴⁴ BOA, HAT, 99/3950; HAT, 99/3941-B; HAT, 130/5370; HAT, 130/5370-D; HAT, 130/5374-F; HAT, 136/5580.

gevşetmeye başlamıştı.¹⁴⁵ Belgrad'da yaşayan halk ise Hasan Paşa'nın etkisizleştirilmesi, dayıların zulmü ve asilerin tehdidiyle kapana kısılmıştı. Bu atmosfer içinde Koşancalı Halil'in Belgrad'a gelmesi, yerel halkta olumlu bir tesir yarattı.¹⁴⁶ Ancak o, dayılar nezdinde soru işaretleriyle dolu bir profildi. Bu sebeple Belgrad'a girdikten sonra iç kale bölgesine geçmesi engellendi. Dağlı grubu iç surların dışında kalan Belgrad varoşunda ikamet ettirildi.¹⁴⁷ Aslında dayıların yaşadığı güven sorunu sebepsiz değildi. Zira onun Belgrad'a gelmesini sağlayan motivasyon kenti ele geçirme isteğiydi.¹⁴⁸ Nitekim Bâbüâlî de Koşancalı Halil'in Belgrad'a gelmesinin arka planında, Pazvandoğlu Osman'ın şehri ele geçirme isteği olduğunun farkındaydı.¹⁴⁹ Ancak dayıların böylesine tehlikeli bir müttefiki Belgrad'a çağırmaktan başka şansı yoktu. Zira dayılar, onu davet etmeden önce asilere karşı bölgede yardım alabilecekleri tüm alternatif yolları denemiş, fakat bu teşebbüslerden olumlu bir sonuç elde edememişti.¹⁵⁰ Bundan dolayı Koşancalı Halil ile yapılan iş birliği bir mecburiyetin sonucuydu.

Koşancalı Halil, Belgrad'da yönetimi dayılardan alabilmek için sistemli bir şekilde ilerledi. Bu doğrultuda ilk olarak şehrin başkent ile olan tüm iletişimi keşildi.¹⁵¹ Belgrad'da yaşayan halk ve dayı idaresine muhalif belli yamak gruplarıyla da yakın temas kurdu. Zira bu kitleler dayılara karşı girişeceği harekât için meşru zemin oluşturunuyordu. Nitekim onun başlıca gayesi, Belgrad yönetimini şehrin iç dinamikleri çerçevesinde ele geçirmekti. Bu sırada Bosna valisi Ebubekir Paşa'nın mühürdarı Veli Ağa'nın Belgrad'a gelmesi, Koşancalı Halil'in tüm planlarını değiştirdi. Zira Bâbüâlî, Belgrad meselesine bir çözüm bulmak için Ebubekir Paşa'yı görevlendirmişti. Veli Ağa'nın Belgrad muhafızı Hasan Paşa'ya getirdiği mektupta; Ebubekir Paşa, Belgrad'daki dayı idaresine son vermek için nasıl bir yol izlemesi gerektiğini soruyordu. Hasan Paşa ise cevabında; dayılara rağmen Belgrad'a girilemeyeceğini ifade etmekteydi. Ayrıca Ebubekir Paşa'nın kente girmesine izin verseler dahi Belgrad'da Paşa'nın kesin olarak tutuklanacağını da ekliyordu. Bu çerçevede Belgrad meselesinin dış müdahale ile çözüme kavuşması zordu.

145 BOA, C. DH, 55/272; HAT, 99/3941; HAT, 99/3441.

146 Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül Vukuat*, c. III-IV, s. 244.

147 Leopold Ranke, *The History of Servia and the Servian Revolution* (London: Henry G. Bohn, 1853), s. 82.

148 *Istorija Beograda*, c. I, ed. Zdravko Angonic (Beograd: SANU Balkanoloski Institut, 1995), s. 150-151.

149 BOA, HAT, 99/3956.

150 Börekçi, *Sırp Meselesi*, s. 49-55; Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları*, s. 74-76.

151 BOA, HAT, 99/3949-C.

Ebubekir Paşa, Belgrad'daki gerçekliği fark etmesiyle alternatif yollar aradı ve bu noktada Koşancalı Halil ile temas kurmayı düşündü. Nitekim Hasan Paşa da Koşancalı Halil'in Belgrad'daki dayı yönetimine karşı olduğunu farkındaydı. Bu bağlamda Ebubekir Paşa ve Koşancalı Halil'in ortak noktada buluşmasına yardımcı oldu. Ebubekir Paşa, Koşancalı Halil'e dayıları ortadan kaldırması karşılığında; hakkında bulunan idam hükmünün iptal edileceği ve dayılardan alacağı üç aylık ulûfe bedeli olan üç yüz altmış kese akçeyi Belgrad'daki Sırplar'ın ödeyeceğine dair garanti verdi.¹⁵² Bu şartlar çerçevesinde Koşancalı Halil ve Ebubekir Paşa anlaşmaya vardı. Bu anlaşma Koşancalı Halil için oldukça kazançlıydı. Zira Belgrad yönetimini ele geçirmek için bir süredir fırsat arıyordu. Bu bağlamda dayılara karşı içinde türlü riskler barındıran müstakil bir harekât yapacaktı. Bu harekâta başarılı olsa dahi Bâbîâlî nazarında yok edilmesi gereken bir eşkıya olarak kalacaktı. Ancak şimdiki durumda devletin resmî gücünü ardına alan, maddi kazanımını koruyan ve Bâbîâlî nazarında da affedilen bir aktör oluyordu. Böylelikle Koşancalı Halil, Ebubekir Paşa'nın şemsiyesi altında Belgrad'ı nispeten daha risksiz bir şekilde ele geçirebilecekti. Bu durum harekete geçmesi için yeterliydi.

Ebubekir Paşa, Koşancalı Halil ile anlaştıktan sonra Belgrad'a doğru harekete geçti. Bosna ordusunun Belgrad yakınındaki Macarköy'e ulaşmasıyla Koşancalı Halil için de hareket zamanı geldi. Nitekim yamaklar arasında bir süredir devam ettirdiği propagandanın karşılığını almış ve birliğinin sayısını iki bin civarına çıkarmıştı. Bu çerçevede hazırlıklar tamamlandı ve harekete geçilecek gün de tayin edildi. Koşancalı Halil, 29 Temmuz günü baskın ile iç kaleyi ele geçirmek için harekete geçti. Dayılar, ona karşı ihtiyatlı yaklaşmasına rağmen Ebubekir Paşa'nın Belgrad kapısına dayandığı bir dönem, Dağlı eşkıyasından olumsuz bir hareket beklemiyordu. Bu noktada dayıların resmî kuvvetler ile Dağlı eşkıyasının ortak hareketine ihtimal vermemesi gayet normaldi. Koşancalı Halil'in baskınına hazırlıksız yakalanan dayılar teslim olmaktan ziyade direniş gösterdi. Ancak Dağlı eşkıyasının kale ve şehir kapılarına hâkim olduğu ortaya çıkınca direnmenin de bir anlamı kalmadı. Bu doğrultuda Foçooğlu Mehmed, Molla Yusuf, Küçük Ali ve Hüseyin Bayraktar'dan oluşan on altı kişilik grup, Poriçe adasına kaçmak üzere kayıklarla Tuna'ya açıldı. Böylelikle dayıların Ağustos 1801'de bir darbeyle kurdukları iktidarları, Temmuz 1804'te Koşancalı Halil'in başlattığı bir darbeyle son buldu.¹⁵³ Koşancalı Halil, iç kaleye egemen olduktan sonra eski yönetimle

152 BOA, HAT, 70/2946.

153 BOA, HAT, 70/2946; HAT, 70/2946-F; HAT, 70/2946-G; HAT, 70/2946-H; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, s. 285; Asım Efendi, *Asım Tarihi*, s. 70; Ahmed Vasıf Efendi, *Vasıf*

iş birliği içinde bulunan ve mevcut duruma muhalefet edebilecek güç odaklarını ortadan kaldırdı.¹⁵⁴ Aynı zamanda dayılar sonrasında başıboş kalan yamakları da kendi birliklerine dahil etti. Böylece Belgrad genelindeki nüfuzunu sağlamlaştırdı. Bu doğrultuda Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a gelmesi bir sorun yaratmayacaktı. Macarköy'de bulunan Bosna valisine haber gönderilip, şehre davet edildi. Ebubekir Paşa da gelen davet üzerine 3 Ağustos'ta Belgrad'a girdi.¹⁵⁵

Dayıların ortadan kaldırılmasından sonra Belgrad'da dengeler tamamen değişti. Artık şehirde Koşancı Halil, Bosna valisi Ebubekir Paşa ve Belgrad muhafızı Hasan Paşa'dan oluşan üç farklı güç unsuru vardı. Ancak hakikatte Belgrad'ın tek egemen gücü Koşancı Halil'den ibaretti. Nitekim şehrin iç/dış kalesi, kapıları ve varoşlarını ele geçirmişti. Dahası Ebubekir Paşa'nın askerlerini şehir merkezine almamış, dış kale varoşlarında ikamet ettirmişti. Bu şekilde Bosna birlikleri ve Belgrad arasındaki bağlantıyı kesmiş ve kentin yegâne hâkimi durumuna gelmişti. Ebubekir Paşa ise birliklerini dış kale varoşunda bırakarak Belgrad'a girebildi. Ancak dayıların hala hayatta olmaları, Bâbü'lî'nin talimatının aksine bir durumdu. Esasın da Ebubekir Paşa'nın Koşancı Halil ile anlaşması dayıların ortadan kaldırılması üzerineydi. Ancak Koşancı Halil dayıların hayatlarına dokunmamış ve kaçmalarına imkân vermişti. Bu aslında bilinçli bir tercihti. Zira Belgrad'da kurmak istediği idarenin güç kaynağını yamaklar oluşturuyordu. Bu doğrultuda dayıların direkt olarak onun tarafından ortadan kaldırılmaları, yamaklarla arasında telafisi mümkün olmayan ayrılıkların yaşanmasına neden olabilirdi. Bu sebeple dayıların hayatlarına dokunmayarak şehirden firarlarına izin verdi. Ancak Ebubekir Paşa dayıların ne olursa olsun yok edilmesinden yanaydı. Bu doğrultuda Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'nın kardeşi Adem Ağa tarafından tevkif edilen dayılar, Ebubekir Paşa'nın emri doğrultusunda idam edildi. Dayılardan Foçooğlu Mehmed, Küçük Ali ve Molla Yusuf'un başları önce Belgrad'a ve ardından İstanbul'a gönderildi. Hüseyin Bayraktar'ın başı ise bir kaza sebebiyle Tuna'ya düşüp, kayboldu.¹⁵⁶ III. Selim dayıların ortadan kaldırılmasından gayet memnundu.¹⁵⁷ Bu minvalde Koşancı Halil, hizmetleri karşılığında samur kürk ve çelenk ile taltif edildi.¹⁵⁸ Ebubekir Paşa, onun

Tarihi, s. 878; Elodie Lawson Mijatowics, *The History of Serbia* (London: Willian Tweedei, 1872), s. 24; Harold Temperley, *History of Serbia* (London: G. Bell and Sons, 1919), s. 186.

154 Ranke, *The History of Servia*, s. 87-88.

155 BOA, HAT, 70/2946, HAT, 70/2946-B.

156 BOA, HAT, 98/3917; HAT, 99/3945; HAT, 70/2946-E; HAT, 70/2946-F.

157 BOA, HAT, 99/3955.

158 BOA, HAT, 70/2946.

devlete sadık bir şekilde dayılara karşı görevini ifa ettiğini düşünse de Belgrad'da geçirdiği günler içinde Koşancalı Halil'e karşı bakış açısı tamamen değişti.

Koşancalı Halil, Belgrad'ı bölgede ikinci bir Vidin yapma gayesi ile hareket ediyordu. Bu doğrultuda ilk adımı mevcut dayı idaresini Ebubekir Paşa'nın desteği ile ortadan kaldırarak attı. Bu hamle Belgrad'daki varlığını meşru bir pozisyona sokuyordu. İkinci adımı ise Belgrad'daki devlet adamlarını etkisizleştirme yoluyla atıyordu. Bu noktada Belgrad muhafızı Hasan Paşa tam anlamıyla Koşancalı Halil'in tahakkümü altındaydı. Bâbîâli bu durumun önüne geçmek için sancakta hiçbir hükmü kalmayan Hasan Paşa yerine eski Belgrad muhassılı Süleyman Paşa'yı Belgrad muhafızı olarak atadı.¹⁵⁹ Koşancalı Halil'in Belgrad'daki iktidarını sürdürebilmesi için gerek Ebubekir Paşa gerekse Süleyman Paşa'yı pasif bir noktada tutması gerekiyordu. Bu bağlamda Ebubekir ve Süleyman Paşa'lar üzerindeki tahakkümü günden güne arttırıyordu. Ebubekir Paşa'nın da Koşancalı Halil'in gerçek niyetini kavraması uzun sürmedi. Nitekim onun Belgrad'daki varlığının ne denli bir tehlike arz ettiğini yakından görmekteydi.¹⁶⁰ Belgrad'daki tehlikeyi Bâbîâli de yakından izliyordu. Bu sebeple Ebubekir ve Süleyman Paşa'dan ittifakla hareket edip, Koşancalı Halil'i Belgrad'dan çıkarmaları için emirler gönderiyordu. Ancak Koşancalı Halil, Ebubekir ve Süleyman Paşaların hareket kabiliyetlerini ortadan kaldırmak için birtakım tedbirler almaktaydı. Bu bağlamda Belgrad kalesinin giriş/çıkışı ve cephanesini kontrol ederek şehre tamamen hâkimdi. Ayrıca Ebubekir Paşa'yı mevcut maiyetinden izole edip, iç kalede mahkûm gibi tutması elini kuvvetlendiren önemli bir avantajdı. Bâbîâli, Süleyman Paşa'dan Koşancalı Halil'i Belgrad'dan gerekirse zor kullanarak çıkarmasını istiyordu. Ancak Süleyman Paşa ise bu mesele için en az on bin asker gerektiğini söylüyordu.¹⁶¹ Bu şartlar altında Dağlı eşkiyasının Belgrad'dan zorla çıkarılması mümkün değildi. Dahası Koşancalı Halil, anlaşma gereği ödenmeyen ulûfelerini de bahane ediyordu. Böylelikle Belgrad'daki varlığını meşru bir zemine oturtuyordu.

Ebubekir Paşa, Koşancalı Halil'i Belgrad'dan çıkarmak için farklı yollar düşünmekteydi. Bu bağlamda üzerinde çalıştığı birtakım planlar vardı. Ebubekir Paşa'nın çalışmasına göre Koşancalı Halil ilk olarak Belgrad muhafızının emrine sekban olarak girebilirdi. Ancak bu durum kısa zaman içinde Belgrad'ı Pazvandoğlu Osman'a teslim etmekten başka bir işe yaramazdı. Alternatif plan olarak Koşancalı Halil'i mirimîrânlık ile Bosna eyaletinde bir sancağa atamak çözüm olabilirdi.

159 BOA, MHM, 221, s. 126.

160 BOA, HAT, 99/3945.

161 BOA, HAT, 100/3971.

Bu yolla o, Belgrad'dan çıkarılabilir ve Ebubekir Paşa ile Bosna'ya gidebilirdi. Bu çözüm önerisini III. Selim de onayladı ve Koşancalı Halil'in ataması için ferman yazılıp, Ebubekir Paşa'ya gönderilmesini istedi.¹⁶² Ancak yapılan planların herhangisi bir geçerliliği yoktu. Zira Koşancalı Halil, Ebubekir Paşa'nın Bâbîâlî'ye ilettiği şekilde Pazvandoğlu Osman'a sarsılmaz bir sadakatile bağlıydı. Bu noktada ona yapılacak tekliflerin bir işe yaramayacağı da ortadaydı. Nitekim bu durumu kısa süre sonra Ebubekir Paşa da kabul etmek zorunda kaldı.¹⁶³

Koşancalı Halil, Ebubekir Paşa'dan gelen tüm teklifleri henüz ödenmemiş ulûfeleri öne sürerek reddediyordu. Böylelikle Belgrad'daki varlık sebebini birikmiş olan aylıklara dayandırıyor. Ebubekir Paşa, Koşancalı Halil meselesini aşamayacağını anladıktan sonra Belgrad'a gelmesinin asıl nedeni olan dayılar ve reaya arasındaki huzursuzluk konusuna eğildi. Bu bağlamda meseleyi çözüme kavuşturan bir görevli olarak vazifesini ifa ettiğine inanmaktaydı.¹⁶⁴ Bu minvalde Belgrad'da kalmasının da anlamı yoktu. Ancak Koşancalı Halil'i şehirden ayırmadan önce yaptığı bir hamleyle Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın maiyetinde istihdam etti.¹⁶⁵ Bu kritik dokunuş Belgrad siyaseti için önemliydi. Zira Koşancalı Halil'i herhangi bir göreve tayin etmeden Belgrad'da bırakmak demek, Belgrad'ı Dağlı eşkiyasına teslim etmek olacaktı. Her ne kadar fiilen durum böyle olsa da resmî olarak devlet işleyişinin bunu kabullenmesi mümkün değildi. Böylelikle Ebubekir Paşa, Koşancalı Halil'in meydana getirdiği fiili durumu, bu atamayla resmî olarak gölgelemek istedi. 1 Kasım 1804 tarihinde ise Belgrad'dan ayrıldı. Artık Belgrad'da sadece Süleyman Paşa ve Koşancalı Halil vardı. Süleyman Paşa, bu aşamada Bâbîâlî'nin Belgrad'daki sembolik bir görevlisiydi. Zira Süleyman Paşa'nın iç kaledeki ikametgâhı dahi ele geçirilmiş durumdaydı.¹⁶⁶ Bu minvalde Belgrad'da iktidar her yönüyle Koşancalı Halil'in elindeydi.

c. *Belgrad'da İktidar ve Müdafaa*

Koşancalı Halil'in Belgrad'da kalıcı bir idare tesis edebilmesi için maiyetindeki eşkiya ve yamak grubunu memnun etmesi gerekiyordu. Bunun yolu ise ulûfelerin

162 BOA, HAT, 99/3959.

163 BOA, HAT, 100/3971.

164 BOA, HAT, 98/3926; Kunibert Bartolomeo Silvestro, *Srpski Ustanak i Prva Vladavina Milosa Obrenovica 1804-1850*, Sırpça çev. M. Vestiç (Belgrad: Štamparija D. Dimitrijevića, 1901), s. 22.

165 BOA, HAT, 136/5581.

166 BOA, HAT, 70/2956; HAT, 99/3948.

düzenli şekilde ödenmesinden geçmekteydi. Ancak Koşancalı Halil, Belgrad'a geldiği günden itibaren gerek dayıların gerekse Ebubekir Paşa'nın taahhüt ettiği meblağı alabilmiş değildi. Bu hususu Belgrad'da kalmak için bir aparat olarak kullanıyor olsa da birliklerinin huzursuzluğu günden güne artıyordu. Bunun yanında Belgrad'da yaşayan gayr-i müslimlerden de şehirdeki varlığına karşı bir muhalefet kendini göstermeye başlamıştı.¹⁶⁷ Mevcut şartlar çerçevesinde maiyetinin bir blok halinde yanında olmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyordu. Sıkıntılı durumu aşabilmek için kendisine taahhüt edilen meblağı daha yüksek sesle talep etmeye başladı. Bu çerçevede Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'nın kardeşi Adem Ağa, Koşancalı Halil'in alacağı olan yüz beş bin kuruşu toplamak için sancak genelinde harekete geçti. Koşancalı Halil, ulûfenin tahsil meselesini daha sıkı tutmak için Adem Ağa'nın yanına maiyetinden binbaşılar da dahil etti. Ancak onun bu kararı, Belgrad'da yaşanan problemleri açığa çıkardı. Adem Ağa ise Koşancalı Halil'in Belgrad'da yaşadığı sorunlardan faydalanmak istedi. Bu bağlamda yeni bir plan geliştirdi. Yeni plana göre; Koşancalı Halil'e verilecek olan yüz beş bin kuruşu yanındaki binbaşılara teklif edecekti. Bu meblağ karşılığında dört binbaşısı ve altı yüz kişilik kuvveti kendi safına çekeceğini düşünüyordu. Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'nın da plana onay vermesiyle binbaşılara durum açıldı. Adem Ağa, binbaşılarla yüz beş bin kuruş karşılığında Koşancalı Halil'e suikast yapmak ya da Belgrad'dan çıkartmak üzere anlaşmaya vardı. Ancak anlık gelişen bu plan hiç umulmadık bir şekilde asilerin lideri Kara Yorgi'nin müdahalesiyle bozuldu. Zira Kara Yorgi, bir duyuruyla sancak genelinde yaşayan Sırp'ların devlet görevlilerine ödeme yapmasını yasaklamıştı. Bu noktada Adem Ağa'nın toplamaya çalıştığı meblağ da riske giriyordu. Toplanacak meblağın zora düşmesi binbaşılar arasında bir kararsızlığa neden oldu. Bu şekilde ucu açık bir yola girmek istemeyen iki binbaşı, durumu Koşancalı Halil'e aarak tüm planı ifşa etti.

Košancalı Halil, kurulan komploya karşı fevri bir harekette bulunmadı. Hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranarak, Adem Ağa'nın Zemun ve Avusturya tüccarları vesilesiyle topladığı yüz beş bin kuruşu Belgrad'a getirmesini istedi. Paranın gelmesinden sonra Adem Ağa, muhalif iki binbaşı ve maiyetlerindeki üç yüz kişilik grubu toplu bir şekilde Belgrad'dan dışarı çıkardı. Bu sırada Kara Yorgi'ye haber göndererek; Bâbü'lî'nin Sırp knez ve liderlerinin idam fermanını yolladığını, bu görevin icrası için Adem Ağa'nın maiyetindeki kuvvetle harekete geçtiğini ilettiler. Haber sonrasında Kara Yorgi, Belgrad'dan hareket eden kafiye Morova nehri kıyısında yakaladı. Yaşanan çatışmada Adem Ağa kurtulurken, Belgrad'dan çıkartılan

167 BOA, HAT, 132/5466.

grubun büyük bölümü asiler tarafından katledildi.¹⁶⁸ Böylelikle Koşancalı Halil ufak bir siyasi manevrayla hem Bâbiâli'ye karşı bir harekette bulunmamış oldu hem de maiyetindeki muhalif kesimden kurtuldu. Ayrıca yaptığı hamleyle o güne kadar ılımlı ilişki içinde bulunan Ada-yı Kebir muhafızı ile asiler arasında güven-sizlik duygusu meydana getirdi.¹⁶⁹ Bu şekilde bölgede bulunan muhtelif güçlerin, Belgrad'da kurduğu idareye karşı ortak hareket etme ihtimalini ortadan kaldırmış oldu. Bu husus kuşkusuz Belgrad'daki varlığını daha da perçinledi.

Bâbiâli, Belgrad'daki olayları yakından takip ediyordu. Süleyman Paşa'nın Koşancalı Halil'e karşı bir güç unsuru olmadığına da farkındaydı. Bundan dolayı Belgrad'da otoritenin yeniden tesis edilebilmesi için Belgrad muhafızının değişmesi gerekiyordu. Bu bağlamda Sırp meselesinin aldığı hassas durumu ve Belgrad'daki güç mücadelesini yakından bilen Ebubekir Paşa'yı Belgrad muhafızı olarak görevlendirdi.¹⁷⁰ Ancak Ebubekir Paşa; dayıların idamı yüzünden Belgrad'daki yamaklarla arasında düşmanlık doğduğunu belirtti. Hatta idamlar sonrasında yamakların kendisine bir zararı dokunmadıysa bunu Koşancalı Halil'e borçlu olduğunu ekledi. Mevcut şartlar altında Belgrad'a giderse sonunun Mustafa Paşa gibi olacağını bildirip, görevi kabul etmedi.¹⁷¹ Aslında Ebubekir Paşa'nın temel çekincesi Koşancalı Halil'den başkası değildi. Zira Belgrad'da bulunduğu dönem onun gerek yamaklar gerekse şehir üzerinde ne denli egemen olduğuna yakından tanıklık etmişti. Ayrıca Koşancalı Halil'in Belgrad kalesinde kendisini dünyadan izole bir şekilde konuk ettiği süreç de daha çok yeniydi. Bu bağlamda Süleyman Paşa'dan bir farkının olmayacağını tahmin edip, görevi kabul etmeyişi gayet doğaldı. Bâbiâli ise problemi çözmenin peşindeydi. Bu sebeple Belgrad muhafızlığı için alternatif isimler düşünüldü ve kısa sürede bölgedeki nüfuzu dolayısıyla Niş mütesellimi Hafız Mustafa Ağa'nın adında karar kılındı. Bu çerçevede Hafız Mustafa Ağa, Mayıs 1805'te Belgrad muhafızı olarak atandı.¹⁷²

Bâbiâli, Belgrad muhafızlığında değişime giderek bir noktada merkezi otoriteyi yeniden tesis etme gayesi güdüyordu. Ancak bu hamle doğru olmakla birlikte zamanı yanlıştı. Zira Belgrad günden güne asilerin çemberi içinde kalmaktaydı.¹⁷³

168 BOA, HAT, 99/3947.

169 BOA, HAT, 135/5557.

170 BOA, MHM, 222, s. 155.

171 BOA, HAT, 62/2748-B.

172 BOA, MHM, 222, s. 192-193; HAT, 99/3944.

173 BOA, HAT, 98/3922.

Bu bağlamda yeni atanan muhafızın asilerle dolu bir bölgeyi baştan sona aşarak Belgrad'a ulaşması pek mümkün değildi. Nitekim Hafız Mustafa Paşa'nın Belgrad yolundan Niş'e geri dönmesi de bu durumu kanıtlamaktaydı.¹⁷⁴ Öte taraftan Bâbüâli bu adımla Belgrad'da otorite tesis etmek isterken sembolik bir şekilde kalmış olan mevcut ağırlığını da ortadan kaldırdı. Zira Süleyman Paşa etkisiz bir muhafız olmasına rağmen varlığıyla Belgrad'da Bâbüâli'yi temsil etmekteydi. Ancak mevcut durumda Belgrad'da eski muhafız hükümsüz, yeni muhafız ise şehre gelemiyordu. Bu doğrultuda Belgrad'da Bâbüâli'nin bir temsilcisi kalmamıştı. Koşancalı Halil bu durumu lehine kullanmak için hemen harekete geçti. Belgrad muhafızının değiştiğine dair haberi aldığı anda ilk iş olarak Süleyman Paşa'yı mevcut ikametgahından çıkardı.¹⁷⁵ Bu şekilde Belgrad'daki hakimiyetini sembolik de olsa gölgeleyebilecek yegâne unsur olan Süleyman Paşa'yı da devre dışı bıraktı. Aynı zamanda asilerle de sorunsuz bir ilişki kurmaya gayret ediyordu.¹⁷⁶ Aslında asilere karşı uyguladığı bu politika doğrudan Pazvandoğlu Osman'ın kurgusuydu. Nitekim Pazvandoğlu Osman bölgedeki huzursuzluğun Vidin'e sıçrama ihtimaline karşı tedbirler alıyordu. Bu bağlamda Vidin'de yaşayan gayr-i müslim unsura her zamankinden daha hassas davranıyordu.¹⁷⁷ Aynı zamanda çatışma bölgesindeki Sırp asi liderlere çeşitli hediyeler göndererek ilişkilerini olumlu tutma çabasındaydı.¹⁷⁸ Vidin ve Belgrad'ı elinde tutan güç için asilerin faaliyetleri, Bâbüâli ile Sırlar arasındaki problemde. Gerek Pazvandoğlu Osman gerekse Koşancalı Halil bölgede meydana gelen hadiseleri bu şekilde okuyordu. Nitekim Koşancalı Halil çeşitli ticari ilişkiler çerçevesinde asilerin ihtiyaç duyduğu mühimmatı kale cephanesinden vermekte de bir beis görmüyordu.¹⁷⁹ Bu politik tutumla yaşanan süreçten sıyrılıp, Belgrad'da kalıcı bir idare tesis edebileceği kanısındaydı.

Koşancalı Halil, bölgesel dengeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp Belgrad'da idaresini tesis ederken, Sırp isyanı da dalgalar halinde sancağın geneline yayılmaktaydı. Nihayetinde bu isyan dalgası 1805 yılı sonlarına doğru Belgrad'ı da ciddi bir şekilde tehdit etmeye başladı.¹⁸⁰ O güne kadar Koşancalı Halil ve asiler arasında süregelen ılımlı ilişki de bu tarih itibarıyla ortadan kalktı. Ancak asilerle

174 Mijatowisc, *The History of Serbia*, s. 29; Börekçi, *Sırp Meselesi*, s. 70-71.

175 BOA, HAT, 62/2748; HAT, 62/2748-A.

176 Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları*, s. 98-99.

177 Gradeva, "Osman Pazvantoglu of Vidin", s. 134.

178 BOA, HAT, 132/5490.

179 BOA, HAT, 131/5415.

180 BOA, HAT, 98/3922; C. AS, 95641532.

kopan ilişki, Belgrad'ı Vidin'e bağlayabilmek için yeni bir fırsat doğurdu. Bu fırsatı değerlendirebilmek için Koşancalı Halil, Belgrad'ın asiler tarafından ele geçirildiği sayıyasını yayıyordu ki bu haberler Bâbüâlî'ye de ulaşmaktaydı.¹⁸¹ Bu haberler karşısında Pazvandoğlu Osman ise içinde bulunulan zor duruma karşın Belgrad'a asker sevkiyle Koşancalı Halil'i destekleme arzusundaydı.¹⁸² Belgrad'ın düşmesi ya da zor durumda olması, Pazvandoğlu Osman'ın bölgeye meşru bir şekilde geçmesi için sebep olacaktı. Bu düşünce ise sadece fikir aşamasında kaldı. Zira Belgrad'a dışarıdan bir gücün ulaşabilmesi artık pek kolay değildi. Bu sırada Belgrad, Koşancalı Halil'in bir müddettir yaydığı gibi zor günler geçirmeye başlamıştı. Özellikle şehir asiler tarafından sarıldığı için uzun süredir zahire girişinde sorun yaşanmaktaydı.¹⁸³ İlişkilerin iyi olduğu dönem Koşancalı Halil, şehrin zahire ihtiyacının bir kısmını asilerle yaptığı ticaretten karşılamaktaydı. Ancak geline durumda bu seçenek de ortadan kalkmıştı. Bununla birlikte asilerin inşa ettiği palankalar, Belgrad'ın bölgeyle olan tüm iletişimini de kesmekteydi.¹⁸⁴ Bu sırada Mustafa Hafız Paşa'nın Niş'te vefatıyla Belgrad muhafızlığı tekrardan Süleyman Paşa'ya verildi. Bâbüâlî, bu atamayla Belgrad'a yeni bir isim gönderemeyeceğini kabul etmiş oluyor ve Belgrad'ın geleceğini Koşancalı Halil'in şehirdeki varlığına bağlıyordu.

Asiler, 1806 itibariyle Semendire sancağındaki kaleleri birer birer ele geçirdi. En önemli hedeflerin başında gelen Belgrad ise uzun süredir kuşatma altındaydı. Kara Yorgi, Belgrad'ın ele geçirilmesi için tüm imkanları kullanmaktan geri durmuyordu. Bu doğrultuda Belgrad'ın dış surları önüne tabyalar inşa edildi ve şehrin kuşatması sıkılaştırıldı.¹⁸⁵ Koşancalı Halil, zaman zaman asilere karşı huruç harekâtı yapsa da bu hamleler asilerin kuşatmayı sertleştirmesine bir engel olmuyordu. Nitekim kuşatmayı zaferle sonuçlandırmak isteyen asilerin Belgrad'a ilk büyük taarruzu 16 Haziran 1806 tarihinde gerçekleşti. Koşancalı Halil, asilerin taarruza başladığı Sava nehri kısmında Belgrad'ı ahaliyle birlikte savunmaktaydı. Asiler Belgrad'a iki farklı kısımdan gün boyu taarruz etti. Koşancalı Halil bu tarz kale savunması noktasında oldukça tecrübeli bir isimdi. Zira eşkiyalık döneminde özellikle merkezi kuvvetlere karşı defalarca kale ve şehir savunması yapmıştı. Bu doğrultuda asilere karşı başarılı bir savunma gerçekleştirdi. Nitekim asilerin saatlerce süren taarruzları karşısında yalnızca birkaç kayıp ve otuz kadar yaralı verdi.

181 BOA, HAT, 263/18186.

182 BOA, HAT, 132/5462.

183 BOA, HAT, 38/1945.

184 BOA, HAT, 100/3974-B.

185 BOA, HAT, 130/5379.

Buna mukabil silahlar sustuğunda Belgrad surlarının önünde yüzlerce asinin cansız bedeni bulunmaktaydı.¹⁸⁶

Asiler, Belgrad'da yaşanan hezimetten sonra şehri ele geçirebilmek için farklı yöntem arayışına girdi. Zira Koşancalı Halil, Belgrad'da olduğu müddetçe şehrin ele geçirilemeyeceği ortadaydı. Bu sırada Bâbîâli ve Sırp lar arasındaki diyalog kanalı hala açıktı. Bu bağlamda asiler, Bâbîâli kanalıyla onu Belgrad'dan çıkarılmasını denemek istedi. İstanbul'a gönderdikleri temsilciler, isyanın sona ermesi için olmazsa olmaz şart olarak Koşancalı Halil'in Belgrad'dan çıkartılması gerektiğini öne sürdü.¹⁸⁷ Aynı talep Rumeli valisi İbrahim Paşa ile yaptıkları görüşmede de öncelikli şart olarak ifade edildi. Ancak asilerin bu talebi, gerçekleştirilebilir bir husus değildi. Zira o an için Koşancalı Halil'i Belgrad'dan çıkarabilecek bir güç bulunmuyordu. Nitekim onun da Belgrad'dan çıkma gibi düşüncesi yoktu. Dahası devletin görevlisi olarak Belgrad'da bulunduğunu ve memuriyetini de hakıyla aldığını öne sürerek kentten ayrılmayı reddediyordu.¹⁸⁸ Diğer taraftan Kara Yorgi'ye de canı pahasına Belgrad'ı muhafaza edeceğine dair haber göndermekteydi.¹⁸⁹ Bu bağlamda Ebubekir Paşa'nın Belgrad'dan ayrılırken sembolik olarak atadığı görev, mevcut durumda Koşancalı Halil'in Belgrad'daki varlığını meşru bir zemine dayandıran en önemli kaynağı.

Kara Yorgi, Bâbîâli kanalıyla Koşancalı Halil'in Belgrad'dan çıkartılamayacağını anladı. Bu çerçevede 1806 yılı sonbaharında ağır toplarla desteklenen kalabalık asi ordusu, Belgrad'ı daha sert bir şekilde kuşatmaya devam etti.¹⁹⁰ Aynı zamanda Belgrad'a girebilmek için türlü manevralar da deneniyordu. Bu sırada şehirdeki ahalinin de durumu gittikçe kötüleşti. Zira kuşatmadan kaynaklı Belgrad'a zahire akışı neredeyse durmuş vaziyetteydi.¹⁹¹ Bu sebeple şehirde günlük iâşenin sağlanması oldukça zora girdi. Asiler, Belgrad'ın içinde bulunduğu bu durumu kullanmaktan geri durmadı. Bu noktada şehri içeriden ele geçirmek için de çeşitli yollar arandı. Nihayetinde bu arayış için ellerinde önemli bir isim de vardı. Bu isim Koşancalı Halil'in maiyetinde Belgrad'a gelen binbaşılardan Kondâdan başkası değildi. Konda aslen Ortodoks bir Arnavut olmakla birlikte Belgrad'da asilere

186 BOA, HAT, 131/5418-E; HAT, 131/5406.

187 BOA, HAT, 130/5374-F; HAT, 130/5374-D; HAT, 99/3941-B; HAT, 133/5519.

188 BOA, HAT, 136/5581.

189 Börekçi, *Sırp Meselesi*, s. 86.

190 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), s. 256.

191 BOA, HAT, 132/5468.

karşı mücadele ederken bir müddet sonra taraf değiştirip asilerle birlikte hareket etmeye başlamıştı.¹⁹² Asiler, binbaşı Konda'nın vesilesiyle şehir kapılarında görevli iki binbaşıyla temas kurdu. Binbaşılar, asilerin şehir kapılarını açmaları karşılığında teklif ettikleri üç yüz keseyi kabul etti. Böylelikle asiler, 12 Aralık 1806 tarihinde açılan kapıdan Belgrad varoşuna girmeyi başardı.¹⁹³ Koşancalı Halil, asilerin varoşu ele geçirmesiyle iç kaleye kapandı. Bu sırada Belgrad kalesi savunma için oldukça uygun pozisyondaydı. İç kaleden şehrin varoşunu top atışlarıyla savunmak mümkündü.¹⁹⁴ Ancak böyle bir eylemde varoшта bulunan Müslüman ahali de büyük zarar görecekti. Bu sebeple asilere herhangi bir karşılık verilmeyerek varoşun işgali izlendi.

İç kalede bulunan Koşancalı Halil ise bir kararın eşiğindeydi. Önünde iç kaleye kapanarak şehri savunma ya da terk etme gibi iki seçenek vardı. Belgrad'ı savunması için öncelikli olarak maiyetine tam bir güven duyması gerekiyordu. Ancak mevcut durumda varoşun işgali maiyetindeki binbaşılardan ihanetinden kaynaklı olmuştu. Bu sebeple psikolojik olarak çökmüş birlikleriyle sonu belli olmayan bir mücadeleye girmek sağlıklı bir ihtimal değildi. Dahası direniş gösterilse bile bölgede Belgrad'a yardıma gelebilecek bir kuvvet de yoktu. Bu bağlamda direnişin pek bir anlamı kalmamıştı. Diğer taraftan Koşancalı Halil'e göre Belgrad kuşatmasında asilerin en büyük destekçisi Avusturyalı subaylardı. Nitekim asileri teknik olarak eğiten ve Belgrad saldırılarını koordine eden bizzat onlardı.¹⁹⁵ Bu çerçevede asilere destekleri de devam edecekti. Dahası iç kaledeki zahire problemi de gündən güne ciddileşiyordu.¹⁹⁶ Bu şartlar altında Belgrad'da kalmak anlamsızdı. Bu çerçevede Kara Yorgi ile bir anlaşma yaptı ve Belgrad ahalisinden gelmek isteyenleri de yanına alarak 28 Aralık 1806'da Tuna üzerinden Vidin'e doğru yola çıktı.¹⁹⁷ Böylelikle Belgrad'da; Bâbîâli, Pazvandoğlu, dayılar, asiler ve reayanın iç içe geçtiği denklemde iki yılı aşkın bir zaman mücadele verdi. Mücadelenin sonunda Belgrad'ı kaybetti ama yaşadığı süreç bundan sonraki hayatının geri kalanında büyük bir dönüşüme olanak sağladı.

192 Andra Gavrilovic, *Crte Iz Istorije Oslobodenja Srbije* (Belgrade: 1904), s. 101-110.

193 BOA, HAT, 135/3562-C; HAT, 133/5301.

194 Raşid Belgradi, *Tarih-i Vaka-i Haretnüma*, s. 34.

195 Mihailo Gavrilovic, *Grada Za Istoriju Prvoga Srpskoga Ustanka: Ispisi iz Pariskih Arhiva* (Belgrade: Royal Serbian Academy, 1904), s. 325.

196 Gavriloviç, *Grada Za Istoriju*, s. 106.

197 BOA, HAT, 135/5562-E; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 106; Raşid Belgradi, *Tarih-i Vaka-i Haretnüma*, s. 37; Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi*, s. 33.

4. Yeni Bir Hayat: Eşkıyadan Seraskere Evrilen Karakter

a. Belgrad Dönüşü

Koşancalı Halil'in Belgrad'ı terk ettiği zaman, Balkanlar'da Sırp isyanının yanı sıra Osmanlı-Rus savaşı çerçevesinde de hareketli günler yaşanıyordu. Bu dönem Eflak'ın Ruslar tarafından işgali, Sırp asilerle Rus ordusunun birleşme ihtimalini ortaya çıkarmıştı. Bu minvalde Bâbüâlî'den Vidin muhafızı Pazvandoğlu Osman'a gönderilen emir; Rusların asilerle irtibatını engellemesine yönelikti. Ayrıca İstanbul'dan hareket eden ordunun bölgeye ulaşana kadar Kara Eflak, Kalafat ve Fethülislam'ın savunulmasını özellikle istiyordu.¹⁹⁸ Bu kapsamda Pazvandoğlu Osman, bölgede çeşitli planlamalar yaptı ve Belgrad'dan henüz dönmüş olan Koşancalı Halil'i Kara Eflak'ta görevlendirdi.¹⁹⁹ Yıllar içinde bölgede değişen siyasi iklim, onun da Eflak'taki pozisyonunu değiştirmekteydi. Zira yıllar önce Eflak'ta yaşattığı travma ortadayken mevcut durumda bölgeyi müdafaa ediyordu. Bu noktada değişmeyen tek husus, tüm hareketi Pazvandoğlu Osman'ın emriyle yapmasıydı. Ancak bu durumun da sonuna gelinmişti. Zira yıllardır sadık bir şekilde hizmetinde bulunduğu Pazvandoğlu Osman, Ocak 1807'de vefat etti.²⁰⁰

Vidin muhafızının vefatı, Koşancalı Halil'in müstakil hayatının da başlangıcı oldu. Nitekim o güne kadar attığı her adım, Pazvandoğlu Osman'ın bilgisi ve onayı dahilindeydi. Ancak şimdiki durumda Koşancalı Halil'in hayatına direkt olarak dokunacak bir figür yoktu. Dahası hayatını siyasi olarak yönlendirecek kimse olmadığı gibi Pazvandoğlu Osman'ın siyasi mirasçısı olarak da kendini görmektedir. Bu bağlamda Pazvandoğlu Osman sonrasında Vidin'in yönetimini ele almak temel hedefiydi. Ancak bu hedef kolay bir şekilde üstesinden gelebileceği bir durum değildi. Zira Vidin yönetimini arzulayan farklı isimler de vardı. Bu yolda Molla Ağa ve Berkofça âyanı Yusuf Ağa iki önemli rakipti. Bunlardan Molla Ağa, Pazvandoğlu Osman'ın hayatı boyunca yanında bulunan ve her eylemde birlikte hareket eden sadık bir isimdi.²⁰¹ Pazvandoğlu Osman, Vidin muhafızı olduğunda Molla Ağa'yı da hazine-darı olarak atadı.²⁰² Dahası Pazvandoğlu Osman'ın ölümüyle ailesi de Molla Ağa'nın himayesindeydi. Bu bakımdan Pazvandoğlu Osman'dan sonra en mühim isim ve onun siyasi mirası üzerindeki en doğal varisiydi. Yusuf Ağa ise

198 BOA, C. AS, 10/417.

199 BOA, HAT, 151/6362.

200 Asım Efendi, *Asım Tarihi*, s. 472; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, s. 105.

201 Driault, *Napolyon'un Şark Siyaseti*, s. 29.

202 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. III (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s. 792.

Pazvandoğlu Osman'ın referansıylâ Berkofça âyanı olmuş ve uzun süre maiyetinde hizmet etmiş bir karakterdi. Bu doğrultuda Vidin'in yeni idaresini ele almak için üç isim arasında kıyasıya bir mücadele olacağı açıktı.

Koşancalı Halil, Pazvandoğlu Osman'ın vefatını öğrendiğinde Molla Ağa ve Yusuf Ağa ile Kara Eflak'ta bulunuyordu. Haberin ulaşması sonrasında üç isimde kısa sürede Vidin'e döndü. Burada toplanan mecliste atmosfer Molla Ağa'nın lehineydi. Pazvandoğlu Osman'ın maiyetindeki kadrolar ve şehrin bürokrasisi genel olarak Molla Ağa tarafında bulunuyordu. Zira Osmanlı-Rus savaşı ve Sırp isyanı çerçevesinde Vidin'deki statükonun devamı kentin dış tehdit ve iç barış ortamı adına önemliydi. Nitekim Koşancalı Halil ve Berkofçalı Yusuf gibi Vidin iç siyaseti dışında olan kişilerin yönetimi ele alması, tüm dengeleri bozabilirdi. Bu noktada yalnızca Molla Ağa'nın Pazvandoğlu Osman'ın yerini alması yaşanacak krizlerin önüne geçebilirdi ki Vidin ileri gelenlerinin de kanaati bu doğrultuydaydı. Bu minvalde Koşancalı Halil mevcut siyasi atmosferi güç kullanarak zorlamanın bir anlamı olmadığını kavradı. Ancak yapılan toplantıda bir manevrayla Pazvandoğlu Osman'ın on üç yaşındaki oğlu Ali Bey'in de adı öne sürüldü. Nitekim Vidin'de Pazvandoğlu Osman'ın oğluna kimse itiraz edemezdi. Nihayetinde Ali Bey ve Molla Ağa'nın müşterek olarak yönetimde söz sahibi olması daha uygun bulundu. Bu hamleyle Molla Ağa tek başına yönetimi elinde bulunduramayacaktı. Meclis, Bâbîâli'ye alınan kararı tebliğ mahiyetinde bir mazhar kaleme aldı. Koşancalı Halil ve Yusuf Ağa'ya, Bâbîâli'ye yazılan mazharın cevabı gelene kadar görev mahallelerinde beklemelerinin uygun olacağı bildirildi. Ancak Koşancalı Halil, başkentten cevap gelene kadar Molla Ağa'nın da Vidin'i terk etmesi gerektiğini ileri sürdü. Zira Vidin'de bulunduğu sırada yazılan mazharı kendi lehine değiştirmeyeceğinin bir garantisi yoktu. Dahası bu şartlar altında Vidin'den ayrılmayacağını da bildirdi. Vidin'de taraflar arasında meydana gelen gerginlik şehrin ileri gelenlerinin müdahalesiyle sona erdirildi. Taraflar arasında orta bir yol bulundu. Buna göre; Koşancalı Halil, Negotin'de, Yusuf Ağa Berkofça'da ve Molla Ağa da Vidin dışında bir köye giderek İstanbul'dan gelecek olan cevabı bekleyecekti.²⁰³

Molla Ağa, Vidin'de iktidarı kimseye bırakma niyetinde değildi. Bunca yıllık hizmetleri neticesinde Pazvandoğlu Osman'ın gerçek mirasçısı olarak kendini görüyordu. Bu sebeple Koşancalı Halil ve Yusuf Ağa'nın ayrılmasından sonra Vidin'e geri döndü ve Pazvandoğlu Osman'ın maiyetindeki kadrolar ile Vidin ileri gelenlerini toplayıp, başkente yazılan mazharı yeniden elden geçirdi. Yazılan yeni mazharda Ali Bey saf dışı bırakılarak, Molla Ağa'nın Vidin muhafızlığı müstakilen

203 BOA, HAT, 151/6362.

istenmekteydi.²⁰⁴ Böylelikle Molla Ağa bir oldubittiyle Vidin'i ele geçirmiş görünüyordu. Ancak böyle bir hareketle elde ettiği kazanımın meşruiyeti sorgulanmaya açıktı. Bunu ortadan kaldırmak için ise rakiplerinden birini tarafına çekmesi elini güçlendirecekti. Bu bağlamda Molla Ağa, Koşancalı Halil ile temasa geçti. Zira bu oldubittiye yüksek perdeden ses çıkarabilecek ve maiyetindeki Dağlılar ile ne yapabileceği kestirilemeyen bir karakterdi. Üstelik Belgrad'ı asilere karşı başarılı bir şekilde üç yıla yakın savunmuş ve rüştünü her alanda ispat etmiş bir profildi. Bu noktada Yusuf Ağa'ya göre daha etkili bir rakipti. Koşancalı Halil ile düşmanlıktan ziyade müttefik olmak daha makuldü. Nitekim Molla Ağa, İdris Paşa adıyla Vidin muhafızı olurken, kurduğu ittifak doğrultusunda Koşancalı Halil'i de kethüdası olarak atadı.²⁰⁵ Böylelikle kurmuş olduğu ittifakla Pazvandoğlu Osman sonrasında oluşan iktidar mücadelesinden kuvvetlenmiş bir şekilde çıkmayı başardı.

Koşancalı Halil, Vidin'de Pazvandoğlu Osman sonrasında oluşan yeni siyasi denklemde kazanımlarını arttırırken, Sırp asiler ve Rus ordusunun ilerleyişi, Tuna hattında birleşme ihtimallerini ciddileştiriyordu. Bâbîâlî, bölgeyle ilgili Pazvandoğlu Osman'a tebliğ ettiği görevi doğal olarak yeni Vidin muhafızı İdris Paşa'dan beklemekteydi. Asiler özellikle stratejik bağlamda iki mühim nokta olan Ada-yı Kebir ve Fethülislam'ı sıkıştırıyordu. Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa, siyasi ve ekonomik noktada Silistre valisi ve Tuna seraskeri tayin edilen Alemdar Mustafa Paşa'dan himaye görmekteydi.²⁰⁶ Gelecek saldırılara karşı daha dirençli bir savunma oluşturabilirdi. Ancak Fethülislam'ın durumu daha sıkıntılıydı. Asiler özellikle buradan Eflak yakasına geçmek için fırsat kollamaktaydı. Bu sebeble Fethülislam'ın savunulması oldukça önemliydi. Vidin muhafızı İdris Paşa ise Fethülislam'ı savunma görevini Mart 1807'de kethüdası Koşancalı Halil'e verdi.²⁰⁷ Zira Belgrad'da asilerle uzun bir süre mücadele etmesi sebebiyle Sırp'ları yakinen tanıyan kişilerin başında geliyordu.²⁰⁸

Asiler bu dönem sadece Fethülislam'ı değil aynı zamanda Vidin'i de tehdit etmeye başladı.²⁰⁹ Koşancalı Halil, Fethülislam'ı Sırp ve Rus kuvvetlerine karşı

204 BOA, HAT, 1498/1.

205 BOA, Tahvil (Nişan) Defterleri, (A. DVNS.NŞT.d), *Atik Vüzera*, No: 53, s. 139.

206 BOA, *Cevdet Hariciye*, (C. HR), 8/859; HAT, 115/447.

207 BOA, HAT, 170/7282.

208 Koşancalı Halil'in asilere karşı Belgrad savunmasında göstermiş olduğu mücadele, Fransız basınında kahramanca bir hareket olarak nitelenmekteydi. Bkz. *Journal de l'Empire*, 22 Mayıs 1807, s. 1; *Le Publiciste*, 16 Haziran 1807, s. 1.

209 BOA, HAT, 132/5485.

korumaya gayret ederken aynı zamanda Vidin'e giden yolu kapatmak için de Negotin'e mevzilendi.²¹⁰ Böylelikle Rus ve Sırp birliklerinin birleşme girişimlerine karşı Fethülislam ve Negotin arasında mühim bir duvar ördü. Bâbîâlî, bölgede sarf edilen enerjinin farkındaydı. Bu doğrultuda İdris Paşa'ya Fethülislam'daki gazilere dağıtılması için gümüş çelenk gönderdi.²¹¹ Bu sırada savaşın genel durumunda da bir gelişme meydana geldi ve Ağustos 1807'de imzalanan Slobozia mütarekesi ile Osmanlı-Rus savaşında silahlar geçici olarak sustu.²¹² Mütareke imzalandığı dönem Koşancalı Halil, Negotin'de bulunmaktaydı. Rus tehdidi ortadan kalktığına göre asilerin Vidin için oluşturdukları tehlike de cılız bir hal almıştı. Bu doğrultuda Vidin'e döndü. O güne kadar Vidin'e ya sığınmak ya da Pazvandoğlu Osman'dan yeni talimat almak için gelmişti. Ancak şimdiki durumda şehrin bürokrasisinde önemli bir yere sahipti. Diğer taraftan İdris Paşa ile de oldukça iyi ilişki içindeydi. İdris Paşa, Koşancalı Halil'i Fethülislam ve Negotin'deki yararlı faaliyetleri vesilesiyle taltif etti. Dahası Eylül 1807'de Vidin'de ortak yaptıkları gösterişli bir düğün töreniyle İdris Paşa, Pazvandoğlu Osman'ın eşi ile evlenirken, Koşancalı Halil de Vidinli ileri gelen bir ailenin kızıyla evlendi.²¹³

Vidin muhafızı ve kethüdası arasında olan ilişki sağlam temellere dayanmış görünüyordu. Nitekim bu dönem Koşancalı Halil, İdris Paşa'nın iltimasıyla mîrimîrânlık rütbesi dahi almıştı. Ancak Vidin'deki iş birliği uzun soluklu olmadı. Zira hem İdris Paşa hem de Koşancalı Halil güçlü iki karakterdi. Bu sebeple aralarında olağan bir paşa/kethüda hiyerarşisinin tesisi pek kolay değildi. Nitekim ikilinin arasında zamanla uyuşmazlık baş gösterdi. Bundan dolayı Koşancalı Halil, Ocak 1808'de Vidin'den ayrıldı ve Silistre valisi Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına

210 Auguste Boppe, "La mission de l'adjudant-commandant Mériage à Widin", *Anneles de l'Ecole libre de sciences politiques*, I (1886), s. 279.

211 BOA, C. AS, 526/21956.

212 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. VII, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), s. 370.

213 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. V, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005), s. 145; Boppe, "La mission", s. 283. Koşancalı Halil'in bu evlilikten Mustafa Vehbi adında bir oğlu oldu. Mustafa Vehbi Efendi, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Şumnu cephaneliğinde yaşanan kaza sonrasında gözlerini kaybetti. Bundan dolayı dergâh-ı âli kapıcıbaşılığı rütbesiyle mâlûlen emekliye sevk edildi. Emeklilik hayatını 1860'lı yıllara kadar devletin kendisine İstanbul Süleymaniye'de verdiği konakta geçirdi. Koşancalı Halil'in torunu, Mustafa Vehbi Efendi'nin oğlu Hasip Efendi ise maliye nezaretinde kâtip olarak hayatını idame ettirdi. Bkz. BOA, Divan Kalemi Evrakı, (A.} DVN), 177/8; Nezaret ve Devair Evrakı, (A.} MKT.NZD), 307/65; Meclis-i Vala, (MVL), 391/69; MVL, 168/24.

gitti. Alemdar Mustafa Paşa ve Koşancalı Halil, Pazvandoğlu Osman ile Tirsinikli İsmail arasındaki mücadelede birçok defa karşı karşıya gelmişti. Ancak ikilinin muharebe sahalarında karşılaştığı dönemler oldukça geride kalmıştı. Mevcut durumda ise iki eski düşman devlet hizmetinde birleşmişti. Ancak onun Alemdar Mustafa Paşa'ya gitmesi bir bakıma zorunlu tercihti. Zira Rumeli'de o an için Alemdar Mustafa Paşa'dan daha büyük bir güç yoktu. Bu sebeple Koşancalı Halil hem mevcut durumunun iyileşmesi hem de ikbâli için Silistre valisinin himayesine girmekte bir beis görmedi. Öte yandan Alemdar Mustafa Paşa da Koşancalı Halil gibi nitelikli bir gücü himaye etmek ve kullanmak istiyordu. Başkente gönderdiği bir tahrirle ona aylık bağlanmasını temin etti ve ardından İsakçı muhafızlığına da tayinini sağladı.²¹⁴ Koşancalı Halil ise Mayıs 1808'de komutasındaki iki bin üç yüz kişilik birlikle İsakçı'ya geçti.²¹⁵

Koşancalı Halil'in İsakçı'da bulunduğu dönem, İstanbul'da da birbiri ardına ihtilaller yaşanıyordu. Bunlardan ilki Alemdar Mustafa Paşa tarafından yapılmış ve 28 Temmuz 1808'de IV. Mustafa tahttan indirilerek yerine II. Mahmud geçirilmişti. Taht değişimi sonrasında sadaret makamına oturan Alemdar Mustafa Paşa ise 16 Kasım 1808'de yeniçerilerin başlattığı bir ayaklanma sonucunda hayatını kaybetti.²¹⁶ Koşancalı Halil, İstanbul'da yaşanan bu ihtilallerin etkisini doğrudan hissetmekteydi. Zira Alemdar Mustafa Paşa'nın himayesinde İsakçı muhafızlığına atanmış olsa da gerçekte Koşancalı Halil, Alemdar Mustafa Paşa'ya muhalif bir isimdi. Bunun yanında Alemdar Mustafa Paşa'yı deviren yeniçerilerle de arasındaki ilişki gayet iyiydi. Belgrad ve Vidin günleri, onun Yeniçeri Ocağı ile ilişkisini ilerletmişti. Bu bağlamda Alemdar Mustafa Paşa'dan sonra oluşan güç dengesinde ocak ağalarından hatırı sayılır bir himaye görüyordu. Nitekim Alemdar vakası sonrası sadrazam Memiş Paşa'yı ziyaret eden yeniçeri ağası Mehmed Ağa, Koşancalı Halil'e vezaret verilmesine dair ocak ağalarının ricasını ilettili. Memiş Paşa, vezaret verilmesine karşıydı. Bu çerçevede Mehmed Ağa'ya onun Alemdar Mustafa Paşa'nın adamlarından olduğunu ima etti. Ancak Mehmed Ağa, ocak ağalarının Koşancalı Halil'i gayet iyi tanıdığını ve Alemdar Mustafa Paşa'ya muhalif bir isim olduğunu bildiklerini ifade ederek, vezaret talebini yineledi.²¹⁷ Bu doğrultuda Koşancalı Halil, 27 Kasım 1808'de İsakçı muhafızlığına vezaretle atandı.²¹⁸

214 BOA, HAT, 470/23043.

215 BOA, C. AS, 482/20088; C. AS, 819/34826; C. AS, 246/10340.

216 Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından*, s. 154-158.

217 BOA, HAT, 470/23043.

218 BOA, A. {DVNS.NŞT.d, No: 53, s. 139.

b. Asilerle İkinci Perde

Bâbîâli, Slobozia mütarekesi sürecinde Tuna hattını kuvvetlendirmeye gayret ettiği dönemde Sırlar da isyanı Semendire sancağının dışına yaymaya çalışıyorlardı. Bu doğrultuda asilerin Niş, Şehirköy ve Sofya yolunda oluşturduğu tehdidin artması, Bâbîâli'nin bölgeye müdahalesini kaçınılmaz kılıyordu. Nitekim Mayıs 1809'da Tuna hattından bazı birlikler Sırp tehdidine karşı bu bölgelere kaydırıldı.²¹⁹ Bölgede değişen şartlar Koşancalı Halil'i de etkiledi ve aynı dönem, İsakçı muhafızlığından Şehirköy muhafızlığına getirildi.²²⁰ Ancak Koşancalı Halil'i Şehirköy'de asilerden önce mali zorluklar bekliyordu. Zira boşta bir yer olmadığı için vezir olarak atandığından beri kendisine bir mansıp verilmemişti. Bu nedenle ekonomik bakımdan oldukça zor bir vaziyetteydi. Meselenin hallolması için başkentteki ocak ağaları yeniden devreye girdi. Bu surette sadaret kaymakamı Hasan Paşa konu üzerine daha hassas eğildi. Sadaret kaymakamı bir çalışma yaparak, Koşancalı Halil'e Tulca muhafızı Ahmed Paşa'nın uhdesinde bulunan Karahisar-ı Sahib sancağını havale etmeyi düşündü. Ancak bu plan II. Mahmud'un müdahalesiyle bozuldu. Zira Rus tehdidiyle yakın temasta bulunan Ahmed Paşa'nın uhdesinden mansıp alınmasının moral bozukluğuna yol açacağını düşünmekteydi. Bunun yerine Koşancalı Halil'e yüz bin kuruşluk bir maddi destek verilerek kendisine uygun bir mansıp bulunana kadar mevcut mahalde kullanılmasını istedi.²²¹ Bu tarz basit ama sonuçları itibariyle ciddi olumsuzluklara neden olabilecek girişimler, II. Mahmud tarafından dikkatli şekilde takip ediliyordu. Zira sadaret kaymakamının bu tarz üstün körü siyasi hareketlerinden de oldukça rahatsızdı.²²²

Koşancalı Halil, masrafları için gönderilen yüz bin kuruşun yanında yeni bir görev de yüklenmekteydi. Başkentten gelen yeni görev, asilerin Bosna bölgesinde yaptığı yıkıcı faaliyetlere kalkan olmaktı.²²³ Ancak bu görev kâğıt üzerinde kaldı. Zira başkentte siyasi dengeler değişmiş ve Koşancalı Halil'e uygun bir mansıp fırsatı doğmuştu. Behram Paşa'nın Erzurum valiliği ve şark seraskerliğine tayini sonrasında boşalan Adana valiliğinin usule göre sabık Erzurum valisi Mehmed Paşa'ya verilmesi münasipti. Ancak başkentteki siyasi denklemden Mehmed Paşa devre dışı bırakıldı ve Adana valiliğinin Koşancalı Halil'e havale edilmesi uygun görüldü.

219 BOA, C. AS, 234/9878.

220 BOA, C. DH, 85/4226.

221 BOA, HAT, 281/16661.

222 BOA, TSMA., 860/49.

223 BOA, C. DH, 85/4226; C. AS, 893/38438.

Bu düşünce II. Mahmud tarafından da onaylandı.²²⁴ Böylelikle 28 Haziran 1809 tarihinde Adana eyaleti verildi.²²⁵ Aynı zamanda Bosna'daki görevlendirmesi de iptal edildi. Yeni görevi, asilere karşı başlatılacak ileri harekât için Niş'te meydana getirilen orduyu desteklemektir.²²⁶ Bâbîâli, Koşancalı Halil'in mevcut maiyeti için nakdi ve mühimmat desteğini de esirgemiyordu.²²⁷ Koşancalı Halil, 7 Temmuz 1809 tarihinde Niş'ten hareket eden ordudan ayrıldı ve Bana'daki asiler üzerine yürüdü. Bana, asiler için isyanın yayılma noktasında önemli bir yer tutmaktaydı. Buranın etkisiz hale getirilmesi, Belgrad'a doğru harekete geçen Rumeli ordusunun da güvenliğini sağlayacaktı. Bu sebeple Koşancalı Halil'in yüklendiği görev oldukça mühimdi. Ancak Bana üzerine yapılan harekâtın bir diğer mühim noktası da Koşancalı Halil için bir rövanş mahiyeti taşımasıydı. Zira Bana'da, Belgrad'ı ele geçiren komuta kademesinden mühim isimler bulunuyordu.

Koşancalı Halil, 10 Temmuz günü Berkofça, Eski Zağra, Kumanova, Samakov, Bana, Üsküp âyan, voyvoda ve nazırlarından oluşan maiyetiyle birlikte Bana önüne geldi. Asiler kenti hisar, tabya ve metrislerle kuvvetlendirmişti. Koşancalı Halil, kent savunmasında uygulanacak yöntemleri oldukça yakından tanıyan bir isimdi. Zira bulunduğu mevzileri defalarca koruma savaşı vermiş bir profildi. Bu doğrultuda Bana'daki asilerin hamlelerini tahmin edip, gerekli karşı hamleleri uygulayabiliyordu. Ancak yine de kuşatma boyunca kentin direnişini kırmayı başaramadı. Dahası 22 Temmuz günü Fethülislam'dan Hayduk, Mladen ve Şumadiyeli Sima gibi önemli knezlerin komuta ettiği on beş bin kişilik Sırp birliği Bana'daki asilere yardıma geldi. Bu noktada Koşancalı Halil, bütün riskleri göze alarak kapı halkı dahil tüm birliklerini muharebe meydanına sürdü. Bu surette 23 Temmuz 1809 tarihinde Bana önünde yaklaşık on saat süren muharebede asiler büyük kayıp verdi. Asilerin liderlerinden Şumadiyeli Sima dahil pek çok Sırp muharebede hayatını kaybetti.²²⁸ Bana'daki muharebe asiler karşısında önemli bir kazançtı. Ancak en az bu kazanç kadar mühim olan başka hadise ise Koşancalı Halil'in bir devlet adamı ve asker olarak rüştünü ispat etmesiydi. Tüm bunların yanında bölgede esas kazanan kuşkusuz Bâbîâli idi. Zira Koşancalı Halil'in devlet hizmetinde rüştünü ispat etmesi aynı zamanda bölgede devletin görünürlüğü bakımından oldukça önemliydi. Ayrıca devlet hizmetine alınmasıyla bölgede hem azılı bir eşkıyadan

224 BOA, HAT, 475/23280.

225 BOA, A. {DVNS.NŞT.d, No: 53, s. 139.

226 BOA, MHM, 231, s. 24.

227 BOA, C. AS, 714/29945; C. AS, 531/22229; C. ML, 490/19942.

228 BOA, HAT, 1010/42408.

kurtulmuş hem de yararlı bir müttefik kazanmış oldu. Bu bağlamda Koşancalı Halil'e bölgedeki faaliyetlerini takdir mahiyetinde elli bin kuruş atıye verildi.²²⁹

Bana'da Koşancalı Halil kuvvetleri, asiler karşısında başarı elde ederken, Niş'ten hareket eden ordu da Kamaniçe ve Matefçe gibi birçok noktayı ele geçirdi. Bu doğrultuda Koşancalı Halil de maiyetiyle birlikte Bana'dan Aleksançe'ye gelerek Rumeli ordusuna katıldı. Rumeli ordusu, 19 Ağustos 1809 tarihinde Aleksançe üzerine yaptığı taarruzda asilerin direnişini kırmayı başardı. Aleksançe'nin düşmesinden sonra dağılan asilerin bölgede takip edilip, yok edilmesi görevi Koşancalı Halil'e verildi.²³⁰ Bölgede asilerin takibi eylül ayına kadar devam etti. Nitekim Koşancalı Halil asi takibi sonucunda yaklaşık üç yıl önce teslim etmek zorunda kaldığı Belgrad yakınına kadar geldi. Ancak maiyetindeki birliklerle Belgrad'ı geri alması mümkün değildi. Bu sebeple asilerin Tuna nehri kıyısına inşa ettiği palankaları etkisiz hale getirip, Pasarofça'ya gelmiş olan Rumeli ordusuna döndü.²³¹ Koşancalı Halil'in aktif bir şekilde asilere göz açtırmaması ve üst üste elde ettiği başarılar, Bâbîâlî tarafından takdirle yakından takip ediliyordu.²³² Koşancalı Halil, bölgede asiler üzerinde baskı unsuru olmasına rağmen Pasarofça'da bulunan Rumeli ordusunun durumu iyi değildi. Nitekim harekâtın başından itibaren hissedilen lojistik sorunlar, Pasarofça'da üst seviyeye ulaştı. Özellikle zahire probleminin bir türlü çözülemediği, harekâtın bitirilmesine sebep oldu. Böylelikle Eylül 1809'da Rumeli ordusu Pasarofça'dan Niş'e geri dönerken, Koşancalı Halil de yeni görev yeri olan Balçık'a gitmek üzere Şehirköy'e geldi.

c. Balçık'tan Batin'e

Koşancalı Halil, devlet hizmetindeki fiilleriyle birçok defa çelenk ve çeşitli ihsanlarla ödüllendirildi. Ancak tüm bunların yanında Koşancalı Halil'in mali durumu askeri ve siyasi sahadaki gibi parlak değildi. Özellikle kalabalık askeri ve kapı halkının maliyeti mevcut bütçesini oldukça zorlamaktaydı. Sırp asiler üzerine girişilen harekât boyunca Şehirköy'den Pasarofça'ya kadar yapılan harcamalar defter halinde tutulmuştu. Buna göre harekât boyunca yaklaşık iki yüz yetmiş bin kuruşluk bir harcama kendini gösteriyordu. Bu meblağın yanında Şehirköy ve Niş'teki ikameti sırasında harcamaları da yetmiş altı bin yüz altmış kuruş ediyordu. Doğal olarak bu borçların dışında kendi hazinesinin de boşluğuna dikkat çekerek,

229 BOA, *Kamil Kepeci Defteri* (KK.d), No: 21, s. 26.

230 BOA, TSMA, 436/9.

231 BOA, HAT, 1296/50414-B.

232 BOA, KK.d, s. 62-63.

yirmi bin kuruşluk bir harçlığa muhtaç olduğunu ifade ediyordu.²³³ Koşancalı Halil, iflasın eşiğine gelmiş mali durumunu kendi bakış açısıyla oldukça sade ama bir o kadar da çaresiz cümlelerle Bâbîâlî'ye ilettili. Aynı zamanda bir kuşkuya yol açmama adına o güne kadar yapılan harcamaları da defter halinde başkente yolladı.

Bâbîâlî, Koşancalı Halil'in içinde bulunduğul mali buhranın farkındaydı. Bu sebeple duruma müdahil olarak borçların belli bir kısmının Çirmen kazası gelirlerinden karşılanmasını uygun buldu.²³⁴ Ek olarak da kendisine ordu-yı humayûn hazinesinden doksan bin kuruşluk bir meblağ gönderildi.²³⁵ Bu durum onu mali bakımdan kısmi de olsa rahatlatıldı. Zira nakdi olarak gelecek olan doksan bin kuruşluk meblağın yetmiş altı bin yüz altmış Şehirköy ve Niş'teki alacaklılarına gidecekti. Bu çerçevede Bâbîâlî'den talep ettiğil yirmi bin kuruşluk harçlık yerine elinde on üç bin sekiz yüz kırk kuruşluk bir miktar kalmış oluyordu. Kısmi olarak bir rahatlama yaşansa da yeni görev yeri olan Balçık'taki durum da pek parlak değildi. Nitekim Balçık'a kethüdası Salih Ağa'yı belli hazırlıkları yapması için önceden göndermişti. Ancak Balçık, Salih Ağa için bir hayal kırıklığı oldu. Zira kasaba tam anlamıyla perişan bir vaziyetteydi. Bunun yanında kale ve karakolda, Balçık âyanı Süleyman Ağa ve otuz kadar askerinden başka kimse yoktu. Salih Ağa, Balçık'a gelecek olan kalabalık nüfusun ihtiyacını karşılayabilmek için kalede yaptırdığı araştırmanın sonucu ise tam bir felaketti. Koşancalı Halil'e 25 Ocak 1810 tarihinde gönderdiğil bir tahrirde genel durumu; Balçık'ta iki akçe değerinde bir eşyanın dahi bulunmadığını ifade ederek özetledi.²³⁶

Osmanlı-Rus savaşının mütareke sonrasında yeniden şiddetini arttırması, Tuna hattında yoğun muharebelerin yaşanmasına neden oluyordu. Bâbîâlî'nin savaştaki temel stratejisi ise Rus ordusunun Tuna hattında tutulmasına yönelikti.²³⁷ Bu strateji gereğil Tuna hattının güçlendirilmesi hayati önem taşıyordu. Bu sebeple Koşancalı Halil'in Balçık'a bir an önce gelmesi elzem bir hal aldı.²³⁸ Nitekim Nisan 1810'da birlikler Balçık'a ulaştı. Balçık'ın durumunda ise herhangi bir olumlu gelişme yoktu. Kentin kendi içinde bulunduğul zahire sıkıntısı, Koşancalı

233 BOA, AE, SMHD II, 17/1041.

234 BOA, AE, SMHD II, 79/6177.

235 BOA, KK.d, No: 23, s. 95.

236 BOA, AE, SMHD II, 17/1041.

237 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), s. 50.

238 Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, c. I, haz. Ziya Yılmaz (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), s. 283.

Halil'in Balçık'a ulaşmasıyla içinden çıkılmaz bir soruna dönüştü. Esasında zahire problemi genel olarak cephe hattındaki tüm birliklerin temel sorunuydu. Öyle ki Şumnu'da bulunan merkezi ordu dahi Rus ordusunun yanında zahire sorunuyla da mücadele etme durumundaydı. Bir aralık problem o kadar büyüdü ki Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, ordunun işesi için Şumnu'daki hanelere başvurmak durumunda kaldı.²³⁹

Koşancalı Halil de birliklerinin günlük işesi için alternatif yollar aradı. Bu sebeple kritik bir kararla Balçık iskelesine yanaşan ticaret gemilerinden faydalanmayı düşündü. Bu bağlamda özellikle Avusturya bandıralı bir ticaret gemisi hedefi oldu. Avusturya menşeli ticaret gemisinin seçilmesi, Belgrad'dan süregelen bir Avusturya hoşnutsuzluğu göz önüne alınırsa tesadüf değildi. Nitekim bu gemi, İstanbul'da yine başka bir Avusturyalı tüccara, zahire ve eşya taşımaktaydı. Bu bakımdan kayıp yaşayacak kişilerin geneli Avusturya menşeli tüccarlardı. Bu doğrultuda gemiye karşı bir hamle yapılmaması için sebep yoktu. Nitekim nisan ayı ortalarında Balçık iskelesine yanaşan geminin içindeki tüm mallara el koyuldu.²⁴⁰ Bâbîâlî, bu durumun Avusturya ile olan ikili ilişkilere zarar vereceğini belirterek geminin serbest bırakılmasını istedi. Ancak Koşancalı Halil, Bâbîâlî'nin taleplerini dinleyecek durumda değildi. Zira birliklerinde zahire problemi ve düzenli ulûfe ödenemeyişinden kaynaklı ayaklanma emareleri görünüyordu. Koşancalı Halil'in birlikleri her ne kadar devlet hizmetinde bulunuyor olsa da önemli bir kısmı eskinin eşkıya, başıbozuk ve mütegalibe takımındandı. Bu nispette gerek ulûfe gerekse işe noktasında yaşanan her problem, birlikleri yapısal olarak çözülmeye itmekteydi. Nitekim bu hususu eşkıyalık dönemlerinde defalarca yaşamış ve tecrübe etmişti. Bu defa aynı senaryo yeniden ortaya koyulmaktaydı. Balçık'daki birlikler, düzenli ulûfe alamadıkları ve günlük işlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmediğini ileri sürerek, 25 Nisan 1810 tarihinde ayaklandı. Bu noktada Koşancalı Halil, temel ihtiyaçları karşılanamayan askere karşı sert bir tutum takınamazdı. Zira böyle bir hamlede birliklerin ilk hedefi kendisi olabilirdi. Bu surette Balçık'ta yapılan toplantıda, yaşanan problemin çözüm merkezi olarak görünen Şumnu'daki ordugâha gidilmesi kararlaştırıldı. Böylelikle Koşancalı Halil liderliğinde 28 Nisan 1810'da Balçık'tan harekete geçildi.²⁴¹

239 BOA, HAT, 977/41503.

240 BOA, KK.d, No: 23, s. 50-51.

241 BOA, HAT, 982/41643-A.

Balçık'ta bulunan birliklerin görev yerlerini izinsiz terk etmesi gerek İstanbul'da gerekse Şumnu'daki ordugâhta mühim bir krize sebep oldu. İlk şok atlatılınca Şumnu'dan gelen nasihatçiler, Koşancalı Halil'e bu eylemin bir vezire yakışmadığını ve geri dönmesi gerektiğini ifade etti. Ancak Koşancalı Halil, ayaklanan askerin karşısında muktedir bir durumunun bulunmadığını ileri sürerek, meseleyi kendinden bağımsız gelişen bir hadise olarak göstermekteydi. Koşancalı Halil, geçmişte bu sorunlar dolayısıyla birlikleri tarafından terk edilmiş ve tekrar tekrar grubunu oluşturmak zorunda kalmıştı. Mevcut durumda birliklerinin onu terk etmesi kuşkusuz pozisyonunu da oldukça sarsacaktı. Bu sebeple ince bir siyaset güderek, maiyetindeki kuvvetleri bir arada tutma adına onları Şumnu'ya kanallere etmesi anlaşılabilir bir durumdu. Ancak böyle hadiselerin ucu her daim açıktı. Zira Bâbîâli'nin yaşananlar karşısında Koşancalı Halil'in vezaretini kaldırıp, asi ilan etmesi zor bir ihtimal değildi. Bu sebeple Balçık'ta yaşanan zorlukları olabildiğince itaatkâr bir üslup kullanarak izah etmeye çalıştı. Aynı zamanda yükselişinin arka planında olan ocak ağalarına da bir mektup göndererek durumu bildirdi. Nitekim ortaya çıkan krizin büyümesi ve işlerin içinden çıkılmaz bir hal almasını engelleyen güç de onlar oldu. Zira Şumnu'da Çarhacı Mehmed Paşa tarafından Koşancalı Halil'e karşı ciddi bir hazırlık yapılmış ve iki kuvvet Hezargrad'da birbirlerine oldukça yaklaşmıştı. Yaşanan bu gerilim, yedi ocak ağasının Koşancalı Halil ile gerçekleştirdikleri bir toplantı sonucunda bitti. Ağalar, Koşancalı Halil ve ordugâh arasında arabulucu olarak iki kuvveti de uzlaştırdı. Uzlaşma nispeten Koşancalı Halil'in taleplerinin karşılanması doğrultusunda oldu. Ocak ağalarının da kefil olmasıyla Koşancalı Halil birlikleriyle Balçık'a döndü.²⁴² Böylelikle Koşancalı Halil, riskli olmakla birlikte ince bir diplomasi kullanarak hem Bâbîâli tarafından gözden çıkarılmadı hem de birliklerini muhafaza ederek statüsünü korudu.

Yaşanan gerilimden sonra Koşancalı Halil de Balçık'ta uzun süre kalmadı. Zira bu dönem Rus ordusunun Rahova ve Tutrakan karşısında yığınak yaptığı ve o cenahtan Tuna'yı geçmeye çalıştığı bilinmekteydi. Bu surette Rus ordusunun geçişini engellemek için Bâbîâli tarafından bölgeye kaydırılan kuvvetler arasında Koşancalı Halil de vardı.²⁴³ Aslında Bâbîâli'nin bu görevlendirmesinin arka planında yatan sebepler arasında askeri gerçeklik olduğu kadar siyasi ve ekonomik kaygı barındırdığını söylemek zor değildi. Zira Balçık'daki muhafızlığı sırasında şehir iskelesindeki ticareti tehdit etmesi ve Avusturya büyükelçisinin protestoları çok yeni gelişmelerdi.

242 BOA, HAT, 982/41643; HAT, 982/41643-B.

243 BOA, C. AS, 602/25398.

Koşancalı Halil, Rahova'ya gitmek üzere Balçık'tan harekete geçti ve Mayıs 1810 tarihinde Tırnova'ya geldi. Bu esnada Kamenski komutasında Rus ordusu, Tuna'nın güneyine doğru üç koldan ileri harekâta başladı.²⁴⁴ Bu harekât, Osmanlı ordusunun merkezi Şumnu'yu tehdit eder noktaya geldi. Ayrıca Silistre ve Pazarcık'ın Rus ordusu tarafından ele geçirilmesi, Tuna kıyısındaki Rusçuk'u da açık bir hedef yaptı. Bâbiâli, Rusçuk'un da aynı felakete uğramaması için şehri takviye noktasında birtakım girişimlerde bulundu.²⁴⁵ Bu doğrultuda cephe hatında değişen dengeler, Rahova'daki görevini de sona erdirdi. Zira Bâbiâli, haziran ayında Koşancalı Halil'i Rusçuk seraskeri tayin edip, şehre takviye kuvvet olarak yetişmesini emretti.²⁴⁶

Rusçuk, Karslı Ali Paşa ve Rusçuk âyanı Boşnak Ağa tarafından savunuluyordu. Ancak Rus kuşatmasının günden güne ağırlaşmasıyla kentin savunulması da zorlaşmaktaydı. Bu doğrultuda Rusçuk muhafızı Karslı Ali Paşa, en kısa sürede Koşancalı Halil'in yardıma gönderilmesi hususunu tekrarlıyordu.²⁴⁷ Bâbiâli ise Koşancalı Halil'e önceden gönderdiği emirleri yineleyerek, süratli bir şekilde Rusçuk'a hareket etmesini istiyordu.²⁴⁸ Bu minvalde Rusçuk'un kaderi; Koşancalı Halil'in yapabilecekleri ile sınırlı görünmekteydi. Bâbiâli, Rusçuk ve Tırnova arasında meydana gelen yazışmalar sırasında Koşancalı Halil'in durumu da pek parlak değildi. Zira Rusçuk için maiyetine asker toplama süreci sancılı geçiyordu. Bu noktada yoğun gayret sarf edilmesine rağmen Selvi âyanı ve birliklerinden başka henüz kuvvetlerine katılan kimse yoktu. Bu durumu aşabilmek için Şumnu'da bulunan ordudan takviye asker talep etti.²⁴⁹ Ancak Şumnu'dan kısa sürede bir yardım göremeyeceğini de tahmin etmekteydi. Bu sebeple gönderdiği mektuplarla; Tırnova, Selvi, Lofça ve Niğbolu âyan ve eşrafından hazırladığı orduya katılmaları hususunu tekrardan ilettili. Aynı zamanda bölgede komutasına girmek isteyen genç nüfustan da faydalandı. Nitekim Tırnova, Lofça, Selvi ve Niğbolu gibi mahaller Koşancalı Halil'in adını yakından tanıyan yerleşim merkezleriydi. Olumlu ya da olumsuz yıllar yılı o bölgede faaliyet göstermişti. Bu bakımdan kimilerine göre bahadırılık timsali bir karakter olarak bilinmekteydi.²⁵⁰ Bu noktada kişisel presti-

244 Sertoğlu, *Mufasssal*, c. V, s. 2845

245 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. IX, s. 186.

246 BOA, MHM, No: 232, s. 67.

247 BOA, HAT, 984/41664-B; HAT, 984/41664-E; HAT, 982/41637.

248 BOA, MHM, No: 232, s. 78-79; C. HR, 65/3210.

249 BOA, C. AS, 924/39940.

250 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. IX, s. 188-189.

jini kullanarak önemli sayıda genci silah altına aldı. Böylelikle yeni kuvvetleriyle Tırnova'dan Şumnu'ya hareket etti. Şumnu'da birliklerine bin kişilik takviye yapılması sonrasında Rusçuk'a gitmek üzere harekete geçti. Ancak Şumnu'dan Rusçuk'a gidiş güzergâhını Rus ordusunun kapaması sebebiyle birliklerin Tırnova üzerinden hareket etmesinin daha güvenli olacağı düşünüldü.²⁵¹

Koşancalı Halil, ağustos ayında Tırnova'dan Bele'ye ulaştı. Bu esnada Bele yakınlarında bulunan Rus birlikleriyle ilk temas sağlandı. Güçleri birbirine denk olan iki kuvvet arasında yapılan muharebede Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı.²⁵² Koşancalı Halil, Rus kuvvetleriyle girdiği ilk muharebeden zaferle çıktığı esnada Muhtar Paşa kuvvetleri de Bele'ye ulaştı. Birleşen ordu Bele'den hareketle Tuna'ya geldi. Bu noktada Koşancalı Halil, nehir boyunca doğuya ilerleyerek şehre ulaşma niyetindeydi. Böylelikle Rusçuk'un batısında ve Tuna nehri kıyısında kalan Batin köyüne gelindi. Ancak ordunun daha fazla ilerlemesinin risk doğuracağı düşüncesiyle yürüyüş durdu. Nitekim Koşancalı Halil'in Rusçuk üzerine geldiğini haber alan Rus kurmay heyeti, şehir üzerindeki kuşatmayı kaldırıp abluka pozisyonuna geçti ve ağır toplarını Rusçuk batısına çevirdi.²⁵³ Bu durumda Koşancalı Halil'in Rusçuk'a ilerlemesinin bir anlamı kalmadı. Zira mevcut durumda Rus ordusunu iki ateş arasına alma ihtimali ortadan kalkmış görünüyordu. Bu sebeple Koşancalı Halil, Rus ordusuna taarruz fikrinden vazgeçti ve birliklerini savunma savaşına göre konumlandırdı. Bu çerçevede Batin köyü tepeliklerini ardına alıp, Tuna nehrine dikey uzanan siperler kazdırdı ve bunları inşa edilen tabyalarla kuvvetlendirdi.²⁵⁴ Yapılan tüm hazırlıklara rağmen bölgede askeri anlamda güç dengesi Koşancalı Halil'in aleyhineydi. Gerek asker sayısı gerekse top ve ateşli silahlar noktasında Rus ordusunun üstünlüğü tartışılmazdı.²⁵⁵ Bu koşullar çerçevesinde Koşancalı Halil'in savunma savaşı için strateji geliştirmesi gayet doğaldı. Aslında bu zorunluluk aynı zamanda Rusçuk'un da menfaatineydi. Nitekim Koşancalı Halil'in Rusçuk'taki düşman ordusunun dikkatini Batin'e çekmesiyle şehir üzerindeki ağır kuşatma şartları hafifledi. Dahası Rus ordusunun Koşancalı Halil üzerine

251 Şanizade Mehmed Atullah, *Şanizade Tarihi*, c. I, s. 386; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. IX, s. 188.

252 Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. IX, s. 189.

253 A. I. Martos, "Zapiski İnženernogo Ofitsera Martosa o Turetskoy Voyne v Tsarstvovanie Aleksandra Pavloviça 1806-1812 gg", *Russkiy Arhiv*, VII (1893), s. 333.

254 A. B. Şirokorad, *Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009), s. 304.

255 Ömer Faruk Uzun, "1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rus Ordusunun Tuna Harekâtı" (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2020, s. 154.

yöneldiğiyle de Rusçuk önündeki ordunun gücü fiilen ikiye bölündü. Bu sırada Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Şumnu'dan bir ileri harekât yapabilirse bölgedeki dengeler Osmanlı kuvvetlerinin lehine değişebilirdi.

Rusçuk ve civarında bu hareketlilik yaşanırken Rus ordusu başkomutanı Kamenski ise Koşancalı Halil'in Batin'deki hareketini yakından takip ediyordu. Rusçuk kuşatmasının sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için Batin'de mevzilenmiş olan Koşancalı Halil'in savaş dışı bırakılması Rus kurmay heyeti için hayati önem taşıyordu. Batin'deki Osmanlı ve Rus kuvvetleri 26 Ağustos tarihinden beri sıcak temas içindeydi. Ancak nihai sonuç için Kamenski komutasında Rus ordusu, eylül başlarında Batin önüne geldi. Kamenski ilk iş olarak Batin tabyalarını ağır bombardıman altına aldı. Koşancalı Halil, yoğun bombardımana rağmen birlikleriyle sert bir savunma yaparak, Rus ordusunun ilerleyişine izin vermedi. Kamenski, Batin önünde kilitlenen savaşı açabilmek için destek kuvvetleriyle birlikte genel bir taarruz planladı. Bu doğrultuda 7 Eylül 1810 sabahı Batin tabyaları önünde muharebe oldukça şiddetli başladı. Yoğun top atışıyla desteklenen Rus piyadesi, Tuna ve Batin arasında kalan mevzileri ele geçirmeyi başardı. Bu hamleyle Koşancalı Halil'in nehir ile bağlantısı kesilmiş oluyordu. Koşancalı Halil, merkez tabyada saldırılara karşı direndiği sırada asıl problem Muhtar Paşa'nın savunduğu Batin güneyindeki tabyalarda yaşandı. Bu bölgede Muhtar Paşa'nın birlikleri, Rus saldırılarına karşı direnmekte güçlük çekiyordu. Muharebenin ilerleyen saatlerinde güney tabyalarındaki kuvvetlerin bozulmasıyla cephe hattında panik meydana geldi. Muhtar Paşa ise yaşanan bozgun sebebiyle geri çekilerek güney cepheyi boşalttı. Bu sırada Koşancalı Halil, kuzey ve güneyden sarılmış olmasına rağmen merkez tabya etrafında direnişi sürdürüyordu. Ancak muharebenin devamında Rus ordusu, yalnız kalan Koşancalı Halil'in karargâhı önüne kadar ulaştı ve cephe hattındaki tüm tabyaları ele geçirmeyi başardı. Bu doğrultuda Koşancalı Halil'in bulunduğu merkez tabyanın etrafı tamamen açık kalmış oluyordu. Batin'de artık muharebenin kaybedildiği aşikârdı. Dahası Rus askerini yarıp bölgeden uzaklaşmanın da bir imkânı yoktu. Bu çerçevede Koşancalı Halil ve birlikleri için geri kalan tek seçenek teslim olma idi. Ancak onun teslim olmak gibi bir düşüncesi yoktu. Bu minvalde Koşancalı Halil, 7 Eylül 1810 Cuma günü merkez tabyada savaşırken alnına isabet eden bir kurşunla hayatını kaybetti.²⁵⁶ Batin'deki direniş, Koşancalı Halil'in vefatıyla tamamen kırıldı. Nitekim 8 Eylül'de ise tüm birlikler Kamenski'ye teslim oldu.

256 BOA, C. AS, 611/25794; HAT, 1003/4209; HAT, 982/41644; Şanizade Mehmed Atullah, *Şanizade Tarihi*, c. I, s. 406-408; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. IX, s. 189; Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târihi*, c. I, s. 686; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül Vukuat*, c. III-IV, s. 239; Martos, "Zapiski İnjenernogo", s. 333-334.

Batin'de muharebe Osmanlı kuvvetleri açısından tam bir felaketle sonuçlandı. Bu sırada yaşanan savaşla ilgili İstanbul'a çok farklı bilgiler ulaşmaktaydı. Bâbîâlî'ye gelen ilk bilgilerde, Koşancalı Halil kuvvetlerinin önemli bir zafer kazandığı yönündeydi.²⁵⁷ Ancak çok geçmeden Rusçuk ordusunun mağlup ve seraskerin de şehit olduğu gerçeği ortaya çıktı. Muharebede bir birey olarak Koşancalı Halil'in hayatını kaybetmesinin büyük bir önemi yoktu. Ancak mühim olan prestijli bir seraskerin uğramış olduğu felaketin psikolojik etkisiydi. Nitekim Koşancalı Halil'in vefatıyla Tuna hattında direniş çökmüş ve Rus ilerleyişi hızlanmıştı. Bu bağlamda seraskerin şehadeti sonrasında bölgedeki yerleşim merkezlerinden yardım talepleri günden güne artmaktaydı.²⁵⁸ Direnişin çökmesiyle Rus ordusunun Tuna bölgesini ele geçirmesi de kolaylaştı.²⁵⁹ Nitekim direniş umudu kalmayan Rusçuk dahi kısa sürede teslim oldu.²⁶⁰ Siyasi sahnede bunlar yaşanırken Koşancalı Halil'in naaşı ise askerleri tarafından vurulduğu yere defnedildi.²⁶¹ O sırada Tırnova'da bulunan ailesine II. Mahmud'un onayıyla beş yüz kuruşluk maaş bağlandı.²⁶² Koşancalı Halil'den geri kalan hususi eşyalar da yine Tırnova'da bulunan yeğeni İbrahim Ağa'ya teslim edildi.²⁶³ Uhdesinde bulunan Adana Eyaleti ise Zeynelabidin Paşa'ya verildi.²⁶⁴

Sonuç

Bu çalışmaya konu olan Koşancalı Halil'in son on yılı; Dağlı eşkıyasının Rumeli'de sebep olduğu kaotik sürecin arka planını anlamayı ve gayri resmî unsurların hangi dinamikler çerçevesinde merkezî yapı ile bütünleşebildiğini göstermesi bakımından dikkate değer bir örnektir. Bu bağlamda Pazvandoğlu Osman'ın Plevne'deki defacto mütesellimi olarak görev almasından Batin de seraskerlik vazifesini ifa ettiği zaman aralığına kadarki dönemi; hem âyan-eşkıya ortaklığı çerçevesinde bölgede yaşanan iktidar mücadelesini hem de Osmanlı siyasal yapısının esnekliğini yansıtan tarihi bir vakıadır.

257 BOA, C. AS, 611/25794; C. HR, 102/5072.

258 BOA, C. AS, 608/25607; C. AS, 611/25794.

259 BOA, HAT, 1003/42099; HAT, 997/41882; HAT, 1008/42393.

260 Machiel Kiel, "Rusçuk", DİA, 2008, XXXV, s. 248.

261 Martos, "Zapiski İnjenernogo", s. 334.

262 BOA, HAT, 1006/42248.

263 BOA, *Cevdet Adliye*, (C. ADL), 47/2817.

264 BOA, TSMA, 436/22; C. DH, 116/5793.

Koşancalı Halil, XIX. yüzyılın başlarında Bâbîâlî'nin kurumsal hafızasında; kamu düzeni için bir tehdit oluşturan ve bu bağlamda da yok edilmesi gereken sıradan bir Dağlı eşkiyasıydı. Buradan hareketle merkezî hükümet için bölgedeki diğer Dağlı reislerinden pek bir farkı yoktu. Ancak Rumeli'de vüzera, âyan ve eşkiya denkleminde yaşanan mücadelenin arka planı irdelendiğinde, Koşancalı Halil'in aslı kimliği de daha görünür olmaktadır. Nitekim Plevne, Tırnova, Niğbolu ve hatta Eflak'ta farklı gruplardan meydana gelen Dağlı eşkiyasını kolektif bir yapıda tutması ve Sırp isyanında oynadığı rol onun sadece bir taşra figürü olmadığını aynı zamanda imparatorluk düzeyinde etkileri olan bir aktöre dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda yüklendiği vazifeyle hem Pazvandoğlu Osman'ın kazanımlarını sürdürmesinde büyük yarar sağladı hem de Bâbîâlî'yi uluslararası gailelerle karşı karşıya bıraktı. Böylelikle bölgenin istikrarsızlığa sürüklenmesinin ardındaki en mühim nedenlerden oldu. Bu durum ise Koşancalı Halil'in hiyerarşik düzende bölgedeki diğer Dağlı reislerinden farkını ortaya koyan bariz bir olguydu ki merkezî hükümet de bu durumu kısa süre içinde kavradı. Nitekim bölgedeki Dağlı reisleri süreç içerisinde affedilip, iskânlarına izin verilirken, Koşancalı Halil'in ısrarla bu uygulamanın dışında tutulması onun aslı kimliğinin fark edilmesinden kaynaklıydı.

Koşancalı Halil'in gayri resmî suretten sıyrılıp merkezî yapıya dahil olması, tarihte mükerrer örneği bulunan asi/eşkiyadan paşalığa geçişteki keskinliğin aksine aşamalı bir süreç içinde gelişti. Bu bağlamda onun devlet hizmetine girişi ve yükselişi merkezî yapının siyaseten kurguladığı bir plandan ziyade kendisinin kurmuş olduğu patronaj ilişkilerle mümkün oldu. Nitekim Bâbîâlî'nin taşrada merkezî otoriteyi güçlendirme adına bünyesine kattığı bir figür değil, kendini bazı politik odaklara yaslayarak merkezî yapıya kabul ettiren bir karakterdi. Onun için milat ise hamisi Pazvandoğlu Osman'ın hayatını kaybetmesiydi. Bu dönem yeni hamileri olan Molla İdris ve Alemdar Mustafa Paşalar sayesinde taşrada resmî bir statü elde etti. Ancak merkezî yapıyla vezir ve serasker olarak bütünleşebilmesi başkentteki askerî bürokrasinin gölgesinde gerçekleşti. Öte taraftan Koşancalı Halil'in merkezî yapıyla bütünleşmesi her halükârda başkent bürokrasisinin taşrada otoriteyi ihya için göstermiş olduğu yapısal esnekliğe mühim bir örnekti.

Koşancalı Halil'in olumlu ya da olumsuz tüm etkinliği tarihin akışını belli bir doğrultuda şekillendirmiş ve muhtelif sonuçlara sebep olmuştur. Bu bakımdan Rumeli'nin en problemlili noktalarında geçen son on yılı; Dağlı eşkiyası, Sırp isyanı, Osmanlı-Rus mücadelesi ve merkez-taşra ilişkileri çerçevesinde kayda değer bir hayat hikâyesi sunmaktadır. Koşancalı Halil örneği, taşrada merkezî otoritenin

zayıfladığı bir dönemde yerel güç odaklarının nasıl yapılandığını, eşkıyanın bu süreçteki işlevini ve merkezî yapıyla bütünleşmesinin hangi koşullarda mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Koşancalı Halil'in Dağlı eşkıyadan serasker paşaya yükseliş süreci ile yakın dönem Osmanlı merkez ve taşrasının siyasal topoğrafyasına ayna tutarak, akademik literatüre özgün ve detaylı bir katkı sağlamaktadır.

İkiye Bölünmüş Bir Hayat: Dağlı Eşküyadan Serasker Paşaya Koşancalı Halil

Öz ■ Bu makale, XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı taşrasında merkezî otoritenin zayıfladığı ve yerel güçlerin etkisini artırdığı bir dönemde öne çıkan Koşancalı Halil'in son on yılına (1800-1810) odaklanmaktadır. Koşancalı Halil'e dair vakanüvislerin eserlerinde bulunan sınırlı bilgi dışında bugüne kadar literatüre yansıyan bir çalışma yoktur. Halbuki Koşancalı Halil'in *Subaşı*, *Dağlı şefi*, *Mütesellim*, *Kethüda*, *Muhafız* ve *Vezir* gibi birbirinden farklı kimlikler içeren etkin yaşamı, onu tarihi bağlamda dikkate değer kılmaktadır. Koşancalı Halil'in XIX. yüzyılın başında Pazvandoğlu Osman'a bağlı bir Dağlı eşkıyası olarak ortaya çıkıp, zamanla serasker paşaya dönüşümü; hem taşradaki yerel erklerin iktidar ve hakimiyet mücadelesini hem de merkez-taşra ilişkileri bağlamında gayri resmî unsurların merkezî yapı ile nasıl bütünleşebildiğini izah eden önemli bir örnektir. Bu bakımdan Koşancalı Halil'in yaşamı üzerine Osmanlı arşiv kaynaklarına dayalı bu çalışma, zikredilen meselelere dair bir fikir verirken aynı zamanda yakın dönem Osmanlı tarihi içinde mühim yer teşkil eden Dağlı eşkıyası, Sırp isyanı ve Osmanlı-Rus mücadelesi gibi konuların değerlendirilmesinde de farklı bir bakış açısı sunar.

Anahtar Kelimeler: Koşancalı Halil, Pazvandoğlu Osman, Dağlı Eşküyası, Serasker, İsyan.

Koşancalı Halil'in Girolamo Franceschini tarafından yapılan hayali çizimi.

Bibliyografya

Arşiv Belgeleri

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi* (BOA)
 BOA, *Ali Emiri, Mahmud II*, (SMHD II).
 BOA, *Ali Emiri, Selim III* (AE.SSLM.III).
 BOA, *Amedi Kalemi*, A. {AMD}.
 BOA, *Cevdet Askeriye*, (C. AS).
 BOA, *Cevdet Dahiliye*, (C. DH).
 BOA, *Cevdet Eyalet-i Mümtaze*, (C. MTZ).
 BOA, *Cevdet Hariciye*, (C. HR).
 BOA, *Cevdet Maliye*, (C. ML).
 BOA, *Cevdet Zabtiye*, (ZB).
 BOA, *Divan Kalemi Evrakı*, (A.} DVN).
 BOA, *Hatt-ı Hümayun*, (HAT).
 BOA, *Kamil Kepeci Defteri* (KK.d), nr: 21.
 BOA, *Meclis-i Vala*, (MVL).
 BOA, *Mühimme*, (MHM), nr: 212, nr: 214, nr: 221, nr: 222, nr: 231, nr: 232.
 BOA, *Nezaret ve Devair Evrakı*, (A.} MKT.NZD).
 BOA, *Tahvil (Nişan) Defterleri*, (A. DVNS.NŞT.d), *Atik Vüzera*, nr: 53.
 BOA, *Topkapı Sarayı Müze Arşivi*, (TSMA).

Literatür

- Acaroğlu, Mehmet T.: *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2006.
- Ahmed Cevded Paşa: *Tarih-i Cevdet*, c. VI-IX, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye 1891.
- Ahmed Vasıf Efendi: *Mehâsinü'l Asar ve Haka'iku'l Ahbar [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul: Çamlıca Yayınları 2017.
- Akçura, Yusuf: *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2016.
- Akdağ, Mustafa: "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VIII/XIV (1963), s. 51-61.
- Aksan, Virginia: *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1997.
- Akyıldız, Ali: "19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, L (2017), s. 219-242.
- Anastasopoulos, Antonis: "Giriş", *Osmanlı İmparatorluğunda Taşra Elitleri*, ed. Antonis Anastasopoulos, İstanbul: Küre Yayınları 2021, s. 11-33.
- Aslantaş, Selim: *Osmanlı'da Sırp İsyancıları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi 2007.
- Barkey, Karen: *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016.

- Beydilli, Kemal: “Alemdar Mustafa Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, II, 1989, s. 364-365.
- : “Pazvandoğlu Osman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, 2007, s. 208-210.
- Boppe, Auguste: “La mission de l’adjudant-commandant Mériage à Widin”, *Anneles de l’Ecole libre de sciences politiques*, I (1886), s. 259-294.
- Börekçi, Mehmet Ç.: *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları 2001.
- Câbî Ömer Efendi: *Câbî Târihi (Târih-i Sultan Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlil ve Tenkidli Metin*, c. I, haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2020.
- Castellan, Georges: *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman, İstanbul: Milliyet Yayınları 1993.
- Çelik, Yüksel: *Şeyh’ül Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2013.
- Danışmend, İsmail H.: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul: Türkiye Yayınevi 1972.
- Doğru, Halime: *Bir Kadı Defterinin Işığında Rumeli’de Yaşam*, İstanbul: Kitap Yayınevi 2007.
- Driault, Edouard: *Napolyon’un Şark Siyaseti: Selim-i Salis, Napolyon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Köprülüzade Mehmet Fuat, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2013.
- Düzen, Cem: “Dağlı Eşkiası Manav İbrahim’e Dair Bir Araştırma”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, VII/14 (2024), s. 273.
- : “Rumeli’de Anarşi Devrine Bir Derkenar: Filibeli Emincik’in Serüveni”, *Yakınçağ Tarihine Dair Yazılar-I*, ed. Alpaslan Özdemir, H. Baha Öztunç, Konya: Kömen Yayınları 2024, s. 5-26.
- : “Rumeli’de Asi Bir Voyvoda Macar Ali Ağa (1792-1798)”, *HUMANITAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/25 (2025), s. 140-156.
- Esmer, Tolga U.: “Economies of Violence Banditry and Governance in the Ottoman Empire Around 1800”, *Past & Present*, CCXXIV (2014), s. 163-199.
- : *A Culture of Rebellion: Networks of Violence and Competing Discourses of Justice in the Ottoman Empire 1790-1808*, Doktora Tezi, The University of Chicago, 2009.
- Feyzioğlu, Hamiyet S.: *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu: Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2017.
- Gavrilovic, Andra: *Crte Iz Istorije Oslobodenja Srbije*, Belgrade: 1904.
- Gavrilovic, Mihailo: *Grada Za Istoriju Prvoga Srpskoga Ustanka: Ispisi iz Pariskih Arhiva*, Belgrade: Royal Serbian Academy 1904.
- Genç, Mehmet: *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları 2000.
- Göyünç, Nejad: “Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa”, *Tarih Dergisi*, II/3-4 (1952), s. 35-50.
- Gradeva, Rossitsa: “Osman Pazvantoglu of Vidin: Between Old and New”, *Princeton Papers: Interdisciplinary Journal of Middle Eastern Studies*, 53 (2005), s. 115-161.
- Hezarfen, Ahmet: *Rumeli ve Anadolu Âyan ve Eşkiası*, c. II, İstanbul: Kaynak Yayınları 2004.

- Istorija Beograda*, I, ed. Zdravko Angonic, Beograd: SANU Balkanoloski Institut 1995.
- İnalçık, Halil: “Osmanlı Yönetiminde Merkezîyetçilik ve Adem-i Merkezîyetçilik”, *Devlet-i Aliyye*, c. IV, ed. Emre Yalçın, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2019, s. 72-76.
- : “The Emergence of big Farms, Çiftlik: State, Landlords and Tenants”, *Devlet-i Aliyye*, c. V, ed. Pınar Güven, Tayfun Ulaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2022, s. 442-423.
- Jelavic, Barbara: *Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar*, c. I, çev. İhsan Durdu, İstanbul: Küre Yayınları 2009.
- Jireček, Konstantin Josef: *Istoriia Bolgar*, Odessa: 1878.
- Jorga, Nicolae: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları 2005.
- Kaçan Erdoğan, Meryem, Meral Bayrak Ferlibaş, Kamil Çolak: *Tirsinikli İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806): Rusçuk Ayanı*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2009.
- Kâmil Paşa: *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, c. III, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan 1320.
- Karal, Enver Ziya: *Selim III’ün Hatt-ı Humayunları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1999.
- Kiel, Machiel: “Berkofça”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, 1992, s. 510-511.
- : “Rusçuk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 2008, s. 246-250.
- Kurat, Akdes N.: *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2011.
- Martos, A. I.: “Zapiski İnjenernogo Ofitsera Martosa o Turetskoy Voyne v Tsarstvovanie Aleksandra Pavloviça 1806-1812 gg”, *Russkiy Arhiv*, VII (1893), s. 305-368.
- Mayuzimi, Akitzu: “The Influence of Rumeli Ayans on Romanian History: The Case of Pazvandoğlu Osman Ağa at the End of the Eighteen Century”, *Proceedings of the Third International Congress on Islamic Civilisation in the Balkans 1-5 November 2006, Bucharest, Romania*, c. I, ed. Halit Eren, Sadık Ünay, İstanbul: IRCICA 2010, s. 233-239.
- Mijatowics, Elodie L.: *The History of Serbia*, London: Willian Tweedei 1872.
- Mustafa Nuri Paşa: *Netayic’ül Vukuat*, c. III-IV, haz. Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1992.
- Mutafchieva, Vera: *Kırcaliysko Vreme*, Sofia: Bulgarian Academy of Sciences 1977.
- Mütercim Ahmed Asım Efendi: *Asım Efendi Tarihi*, c. I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2015.
- Nagata, Yuzo: *Muhsinzade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, İzmir: Akademi Kitapevi 1999.
- Özdemir, Nagehan Ü.: *18. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoraması (1790-1808)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2014.
- Ergenç, Özer: “‘A’yân ve Esrâf’ Diye Anılan Seçkinler Grubunun XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplumundaki Rolü Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, haz. Derya Önder, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2013, s. 397-398.
- Özkaya, Yücel: “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Belleten*, XLII/CLXVIII, (1978), s. 667-724.

- : *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1994.
- : *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-18088)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2020.
- Ranke, Leopold: *The History of Servia and the Servian Revolution*, London: Henry G. Bohn 1853.
- Raşid Belgradi: *Tarih-i Vaka-i Haretnüma*, c. I, İstanbul: Tatyos Divitçiyen Matbaası 1291.
- Sertoğlu, Mithad: *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2021.
- Shaw, Stanford: *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, İstanbul: Kapı Yayınları 2008.
- Silvestro, Kunibert B.: *Srpski Ustanak i Prva Vladavina Milosa Obrenovica 1804-1850*, Sırpça çev. M. Vestiç, Belgrad: Štamparija D. Dimitrijevića 1901.
- Süreyya, Mehmed: *Sicill-i Osmanî*, c. III, haz. Nuri Akbayer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1996.
- Şanizade Mehmed Ataulлах Efendi: *Şanizade Tarihi*, c. I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Yayınları 2008.
- Şimşek, Eyüp: “Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa’nın Dağlı Eşkiası Mehmed Sinab ile Mücadelesi”, *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, IX (2023), s. 69-106.
- : “Paşa’nın Paşası: Eşkiası Tenkili, İstiklal Yetkisi ve Palaslı Mehmed Paşa”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/XI (2024), s. 121-140.
- Şirokorad, A. B.: *Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları 2009.
- Temperley, Harold: *History of Serbia*, London: G. Bell and Sons 1919.
- Uzun, Ömer F.: *1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi’nde Rus Ordusunun Tuna Harekâtı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2020.
- Yakichitch, Grégoie: “Documents et Mémoires: Notes Sur Pasvan-oglou 1758-1807”, *La Revue Slave*, II/3 (1906), s. 436-448.
- Yenidünya Gürge, Süheyla: *Mehmed Said Haled Efendi*, İstanbul: Dergâh Yayınları 2018.
- Yeşil, Fatih: *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişimi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016.
- Yıldız, Aysel: *Kenar Adamları ve Bendeleri: Tirsinikli İsmail ve Alemdar Mustafa Paşa’nın Adamları, Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, İstanbul: Kitap Yayınevi 2018.
- Zens, Robert W.: *The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815*, Doktora Tezi, Madison: University of Wisconsin-Madison, 2004.
- : “Pasvanoğlu Osman Paşa and the Paşalık of Belgrade, 1791-1807”, *International Journal of Turkish Studies*, VIII (2002), s. 89-104.
- Zinkeisen, Johann W.: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. VII, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınları 2011.